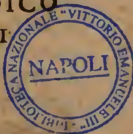
DE LIGNO SANCTO COMMENTARIVM

In quo præcipuæ qualitates eius & facultates omnes exacta diligentia exprimuntur, ex illisq; lignum quoddam, quod nuper in Italiam delatum est, pseudolignum sanctum esse, & nullo modo verum, eius Fautoribus accurato examine demonstratur.

DEMETRIO CANEVARIO
PHILOSOPHO, ET MEDICO
PATRICIO GENVENSI
Auctore.

AD

PAVLVM AEMILIVM
S. R. E. CARDINALEM
S. MARCELLI ILLVSTRISSIMVM

ROMAE, Apud Guillelmum Facciottum. 1602.
SVPERIORVM PERMISSV.

Antonij Sanfelicij.

PAVLO AEMILIO S. R. E. CARDINALI S. MARCELLI ILLVSTR.mo

Demetrius Caneuarius Philoſophus, & Medicus fœlicitatem.

PSEVDOLIGNI ſancti nuper in Italiam & Romam potiſſimum delati a me confectum examen, ſaneq; euidentioris aſſequendę veritatis ergo Doctorum virorum iuditio ſubijciendum, Typis tādem hoc ipſo Commentario excuſſum in lucem exiens, tuo (Paulę Aemili Cardinalis Illuſtriſſimæ) auſpicato nomini dicandum conſecrandumq; iure decreui: tibi inquam prudentiſſimo Principi, cui rerum publicarum ſumma ſemper cura fuit, ſumma ſemper ſolicitudo; quippe in quo ſumma ſunt omnia & ſingularia, eximia probitas, fides, innocentia, integritas, conſtantia, humanitas, inge-

nium acerrimum, omnium disciplinarum præcipuèq; ciuilium cumulus, summa prudentia, plurimus rerum vsus, admirabilis rebus in omnibus sapientia, maxima deniq; virtutum omnium ornamenta; Quorum certe omnium veritate & causa Clemens Octauus Pōtifex prudentissimus te sacra donatum purpura, amplissimaq; Cardinalatus dignitate, summa omniū bonorum lætitia, exornatum, grauissimis Reipublicæ præesse negotijs continuo iubet. Et quamquam primo quoq; intuitu, rei vilissimæ, humilissimæq; nempe ligni, meum hoc examen cuipiam fortasse creditum, nec perinde tanto Principe dignum, nobilissimū attamen & eximium est, ideoq; vni Reipublicæ patrono iure donandum, quod porro factum, vt detegatur fucus ac fraus ea, quam callidi & vafri mercatores aliquot, proximis præteritis mensibus, aduersus sanctisimum Americanum lignum, summo cum Reipublicæ & miserabilium pręsertim ægrotantium detrimento, doloso molliri animo aggresi sunt; quippe ligno vero, si fieri potuisset, pseudolignum substituentes, quantum nobis detrimenti essent allaturi, si quis vtilitatem & necesitatem ligni veri aptè perpenderit, intelliget facile, & mille demum

gratias

gratias fallaciam vel imposturam aperientibus demonstrantibusq; habebit perpetuo; contra fautoribus atq; tutoribus, pietate saltem Christiana fretus, spiritum resipiscentiæ depræcabitur, quo conscientiæ scilicet iniuriarum, seu spina; confixi, inedia, labore, ac lachrimis eluant, quæ peccant iniquissime. Ergo tibi Princeps Illustrissimæ, cui incredibilem Reipublicę amorem inesse omnes libenter agnoscunt & vnanimiter prædicant, nostrum hoc de ligno sancto Commentarium, in quo pseudoligni examen continetur, quo idipsum aliud prorsus lignũ esse à ligno sancto vero eius fautoribus demonstramus, meritissime consecrantes, semel atq; iterum suplices exoramus, vt vel aliquando dum à grauissimis expeditus negotijs extiteris, illi pro tua benignitate gratas aures adhibeas; Ita enim commóde nulloq; labore intelliges, quam validis, & firmis rationibus, pro sola veritate certantes, pseudolignum hoc lignum sanctum verum esse improbemus; quoniam demum hinc re tota plenè iam agnita, te nostrarum partium patronum egregium futurum non dubitamus; simulatq; rem tanti momenti, interconsulendum Principi, Clementi inquam Pontificĩ clementissimo,

pijſsimoq; aliquādo aperiturum detecturumq; vt ipſe tandem quantis in errorum tenebris, ſummo omnium ægrotantium detrimento, verſentur illi, qui pſeudolignum hoc vel adhuc planè non agnoſcunt, vel obſtinato, aut doloſo animo, verum lignum ſanctum eſſe confitentur, intelligat, ſimulatq; ſua prudentia Reipublicæ indemnitati proſpiciat & conſulat. Vale.

COMMENTARII

ARGVMENTVM.

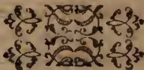

V.M proximis præteritis mensibus, quorundam impostorum mercaturam exercentium calliditate, lignũ quoddam primo quoq; aspectu ligno Guaican, quod sanctum dicimus, simile, in Italiam, & Romam potissimum delatũ fuerit; illudq; Medici nonnulli parum prudentes & ad pauca respicientes lignum Guaiacan sanctum vè esse supinè nimis confessi sint; quin imo dolose ne, an alia occasione nacta, io pæan, io triumphe; id ipsum lignum lignum sanctum verum esse, & illo sanè, quod antea intercurandos morbos vsu venire solebat, omnino melius, mordicus in populum promulgare ausi sint. Merito per eadem tempora Romæ non defuere meliores & prudentiores Medici, qui fucum & fallaciam agnoscentes, idipsum lignum pseudolignum sanctum esse & nulla ratione verum; quin imo, quod magis est, ægrotantibus noxium ac summopere aduersum, demonstrare conati sunt. Et hinc tandem inter ipsos orta controuersia est, quippe vt illi iam per imprudentiam suam semel expreßam opinionem sustinerent, primum plures ligni sancti species eße, atq; sanè differre lignum sanctũ a guaiacan natura, quidditate, ac deniq; specie, tum ex male percepta melioris historici mente persuasi, tum demum quorundam

Medicorum, licet in multis de re medica optime meritorum, in hoc tamen per ſummam rei ignorantiam abſurda ſcribentium, auctoritate perterriti, ſibi veriſſimum propoſuerunt; Ac propterea lignum nouum verum lignum ſanctum eſſe, quod non paucis ab hinc annis ad nos deferri deſierat, opinati ſunt; perindeq; illud non omnibus ita facile cognitum, ac iure ob eius meliores conditiones à guaiacan, quo communiter vtimur, longe diuerſum eſſe voluerunt. Ita profecto alij tum ex aptè perceptis hiſtorijs, tum melioribus & euidentioribus rationibus, per ſummam ingenuitatem, vera & libera philoſophandi methodo perſuaſi, oppoſitum conſtantiſſime aſseuerarunt; vnamq; eſſe ligni ſancti ſpeciem, neq; vſquam gentium differre poſſe lignum ſanctum a guaiacan, & ferè ſemper lignum verum ad nos delatum, ſola vulgi appellatione, modo inquã ſancti, modo guaiaci nomine varium pronuntiarũt; Simulatq; lignum nouum cum omnino a ligno vero communiter recepto, proprijs qualitatibus, & tandem natura, ac ſpecie diſtet, non niſi pſeudolignum ſanctum eſse, fallaciamq; & fucum mercatorum habendum merito voluerunt. Et quamuis nonnulli meliori forſan ingenio præditi, vnãq; ideo ligni ſancti ſpeciem aſſeuerantes, pſeudolignum hoc a ligno ſancto vero nonniſi vel natiuæ terræ diuerſitate, vel ligni ſaltẽ ætate omnino aliud apparere voluerint; quamquam re vera ſpecie, & forma ſiue natura a ſancto ligno vero minime diſtat: Interea nihilominus hæc ipſa illis viſa ſubterfugia a peritioribus his Medicis euidentiſſime abrogantur. Et licet

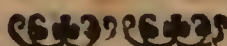
huiuſ-

huiusmodi nō obsistentibus, suas illi mordicus tueantur partes, ex quo effectus innumeros, innumeraq; experimenta in ægris vltra mille palam obseruasse prædicent; Verbis attamen eorum futilibus vanisq; hi qui oppositum tantummodo verum esse dicunt, nec credendum prorsus asseuerant, sed nec præbendas aures esse iure persuadent; quoniam si quid boni videre illis aliquando contigerit, idem omnino casu factum, cum ex ratione potius malū noxiumq; ægris futurum apertissime demonstrent. Atq; re sic se habenti, placuit auctori, horum nouum scilicet lignum impugnantium sententie, vt pote rationi plurimum consentanee, assentiri: sed quod temere sibi illud factum calumniatores imponerent, ea ideo omnia, quæ iam pridem mente ipse conceperat, voceq; aliquando expresserat, scriptis mandare coactus est. Peritiorum autem Philosophorum & Medicorum iuditio subijcienda esse eadem voluit, quod ingenue semper ille philosophatus, omniq; gentium auctoritate spreta, veritatis assequendæ gratia, meliores tantummodo & potiores sit libenter rationes amplexurus.

IN

INDEX CAPITVM QVAE HOC COMMENTARIO CONTINENTVR.

ßimum delatum pseudolignum sanctum sit & nullhactenus verum, ex proprijs, sensatis, & veris ligni eiusdem naturam consequentibus notis, demonstrandum proponitur. Cap. V.

Præmittitur autem imprimis, ex ligni constitutione ac temperamento præcognito, ad propriosque gradus iuste deducto, facile licere (sublatis omnibus difficultatibus) in rei propositæ deuenire notitiam. Cap. VI.

Præmittitur adhuc secundo, ligni temperamentum quoduis certis constitutum gradibus, ex eiusdem ligni tactilibus qualitatibus, & præterea ex sapore, parum verò ex odore, at ex colore & aspectu omnino minus, asequi posse, & qua ratione id commode fiat. Cap. VII.

Ex præmissis palam demonstratur intentum, lignum nempe sanctum, guaiacan vè verum, specie & natura longe differre a ligno nouo, nuper scilicet in Italiam & Romam potissimum delato; Sumpto etiam principio ex vtriusq; ligni colore, & aspectu, demum ex odore, tertio ex sapore, & vltimo ex tactilibus qualitatibus proprijs. Cap. VIII.

Soluitur aduersariorum obiectio, qua vel ob vnam soli natiui differentiam & ligni iam pridem cæsi ætatem, omnem possibilem diuersitatem seruare contendunt. Cap. IX.

Repro-

Finis Indicis Capitum.

DEMETRII CANEVARII PHILOSOPHI, ET MEDICI, PATRICII GENVENSIS

IN

COMMENTARIVM DE LIGNO SANCTO,

Aduerſus pſeudolignum ſanctum nuper in Italiam delatum.

Præfatio.

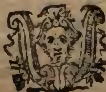

HOC illud vnum nobis Romæ degentibus deerat, vt poſt ſolum inſalubre, aeris pernitioſam intemperiẽ, aquarumq; tum malitiam, tum exundantiam, vnde tot morborum agminibus circonſepti, tot fluxionibus, deſtillationibus vè paſſim obnoxij, & breuem & morboſam ferè vitam ducimus omnes; vt inquam licet magni Columbi Genuenſis ingenio ſuperiori ſeculo repertis & perluſtratis Americis, ad hæc etiam tempora, inde

Inde sanctum quod dixere lignum ad nos continuò solertes detulerint mercatores, quo sanè tanquam manu Dei, potissimo hucusq; auxilio tuti, longiusq; quodammodo seruati, maximo hoc augustissimoq; totius orbis Emporio & Vrbium omniũ verè principe, vita fruimur feliciori; modo vero impietate plus quam internecina tanto auxilio spoliaremur; locoq; eius pseudolignum aliud perniciosum & virulentum, mercatorum quorundam fraude non leui, ex Septentrione (vt aiunt) vnde tum Orbi, tum Vrbi semper omne malum, malo inquam nostro delatum, substitueretur. Verum enim vero, vt in omnibus, ita in hoc euitando malo, Dei omnipotentis prouidentia factum est, quod quamquam aliquot simili vtentes ligno detrimentum tamen aliquod nequaquam passi sunt, vel sanè quod ipsi medicamentis assueti varijs noxam tulerint leuius, vel quod illud quantitate pauca, multa autem dilutum, elixatum, obrutumq; aqua, attigerint, vt perinde adhuc lateret Anguis in herba, pateret tamen tandem meliorum & peritiorum Medicorum Almæ Vrbis diligentia, ex his, qui illud vsitata ligni consueti, ne dixerim Guaiacan, sed verum illud Sanctum tantopere celebratum, salutari mensura incauti aliquando vsi sunt, ex quo nempe vel primo quoq; ingestu hi tormenta non pauca degustarint, oris præsertim, faucium, & ventriculi, æstum, incendium, inflammationem, dolores, excoriationes & nisi abstinuissent, deteriora. Verum fateor & veritatis testes viuunt adhuc; Viuunt qui morbo laborãtes hoc illo solo ligno sanari sibi persuadebant, qui tamen

ex eo detrimenti non parum passi sunt. Viuunt ingenui pharmacopolæ, qui vel vna forsam effigie ligni decepti, de eo bene sentiebant, cum verò accuratius lignum expenderent fucum & fallaciam eius agnouerunt. Viuunt & doctissimi Medici, qui solo, vt moris esse videtur, pharmacopolarum sufficienti inter eligenda medicamenta experimento confisi, bona (vt aiunt) fide, lignum sanctum verum administrari, quamquam malornm pharmacopolarum culpa, sua fide decepti, opinabantur. Ergo hinc merito dubitandi orta occasio est, non quid id ipsum lignum illud sanctum sit, quod ad multa iam dicta profliganda mala, & veneream præsertim luē, summo studio pharmacopolis parandū iubent Medici, an alterius omnino & diuersæ speciei sit. Qua de re dum inter non paucos controuersia viget; rogatus vt dicam quod sentio; En nulli addictus, sed sensum sequutus & naturam, aliud præterea nihil, illud sine fuco, sine iniuria, sed vnius veritatis amore pellectus, ingenue dixisse placuit; idem verò mandatum scriptis, Typisq; tandem excussum in publicum exire curaui, vt vel ex hoc maxime agnoscant omnes me iudicium doctorum virorum omnium non solum non subterfugere, sed potius querere sponte & efflagitare, alacri autem mente, quod volens lubensq; cuiq; prudenti & docto iure legendum estimandumq; offero, ab eo humaniter suscipiendum exoptarem, nec vero pridem detrahere condemnare vè concessum, quin meliora prius in Reipublicæ salutem palam emiserit. Scio equidem multos Criticos Aristarcos non defuturos, sed hos

ſemper, niſi apertè in ore atq; oculis omnium quod ſentiunt dixerint, flocifaciendos eſſe cenſeo; quod interim certè meliori donatis ingenio veritatem agnitam, firmiſq; munitam rationibus deſcripſiſſe, meritoq; legendam traddidiſſe, rationabiliter iudicem; Quando præſertim methodo meliori orationem meam ſic diſpoſuerim, vt tendioſam lectionem eius cuiquam fore minime verear, quando inquam ligni cuiuſdam fruſtum, quod equidem plantæ nobis ignotæ eſt, fruſto ligni ſancti comparaturus, a vera ipſius ſancti ligni deſcriptione, cuius inquam vnam, nec plures diſtinctas ſpecies eſſe confitemur, ſermonem exordiar, demumque hinc inde, quæ ſenſibus in vtroq; percipiuntur, expendens, diſſimilitudinem tandem omnimodam inter vtrumq; euidenter ipſe demonſtrem, ſolutiſq; aduerſariorum obiectionibus, veritatem luce meridiana clariorem oſtendam.

CAPVT I.

Ex quibus auctoribus vera ligni sancti, quod & guaiacan dicimus, descriptio sit colligenda.

VAMQVAM igitur multi de Gallica lue scribentes, de ligno itidem sancto, Antiquis ignoto, sermonem habuere copiosum, non omnium tamen scriptorum dicta (quantum maxime ad ligni descriptionem spectat) tanquam verissima recipienda sunt, cum non lignum duntaxat sanctum verum ad ipsos delatum illi descripserint, sed adhuc alia plura ipsi sancto vero simillima, eiusq; aspectū, & vires quadantenus æmulantia, simul cum ligno sancto vero connumerarint, examinarintq;, & perinde fortasse de ligno sancto vero confusè, & variè loquuti sunt; Præsertim quod ex his similibus lignis non pauca (vno Petri Andreæ Matthioli, Vidi Vidij, Nicolai Massæ, Matthiæ de Lobel, & Francisci Alexandrei testimonio) ex Calicut etiam Indiarū Orientis, ex Taprobana, ex Iaua insulis, addamus ex Ioanne Leone etiam Libiam, Numidiamq; Aphricæ regiones, ad nos ab hinc annis deferri consue-

uerint, quæ licet (vt veritate coactus Gabriel Fallopius scripsit) verum lignum sanctum nullomodo forent, attamē inter ligni sancti ab Americis Occidentis delati species, scriptores rem tunc pridem orbi nostro nouā nondum plene ognoscentes, veluti ab Antonio Musa Brasauola de ligno illo rubro Venetijs viso factum est, collocare nitebantur; Interimq; de singulis varia suo arbitratu excogitantes, confusionem inter lignum sanctum agnoscendum peperere. Quare fuere non pauci, qui Ebenum lignum sanctum esse opinati sunt, & alij qui Buxo pro ligno sancto vsi sunt, alij demum qui aliud, puta Karon Auicennæ, vel Ettalche Aphricanum credidere, quia ad pauca respicientes, vel multiplici lignorum aspectu, decepti sint. Sed merito nos scripta eorum attendemus, qui primum lignum sanctum verum in Americis, vel ab earum delatum Insulis, antequam fraudolenter aliud ipsi simile supponeretur, de facie norunt, eiusq; conditiones, & vires, tantam ipsius admirati potentiam, accurate examinarunt, ac illius certos effectus tunc pridem in multis palam experti sunt. Et inter hos, Medicorum omnium consensu, Consaluus Fernandus ab Ouiedo Hispanus vir nobilis & doctus, qui in Americanis Insulis, & illa præsertim Sancti Dominici, Centurio, de facie lignum hoc verum se vidisse, expertumq; se pluries fuisse, in Americana sua Historia Hispanico idiomate ad Carolum Quintum Imperatorem scripta, primus ennarrauit. Namq; ex eadem Sancti

Domi-

Dominici Insula, quam dicunt Hispaniolam, paulo post ipsum repertũ a magno Christophoro Columbo Genuensi nouum orbem, indeq; luem veneream, gregariorum quorundam militum luxuria, toto orbi nostro communicatam, lignum hoc nobis sanctissimum, Christi misericordia, delatum est, quod incolæ, quibus aduersus familiare malum, familiarissimum remedium est, Huyacan, nobis Guaiacan, appellare consueuere. Etsi deinde lignum idem, ex Insulis alijs, nec non & continenti ipso, priore præstantius, validiusq; ad nos comportatum videatur, quod ob fęliciorem in agendo euentum, maioraq; ex eo habita beneficia, sanctum lignum ab omnibus absolutè habitũ, prædicatumq; fuit. Sed vt Consalui verba omnibus pateant, quibus res tantopere desiderata omnibus eluceat, ea non pigebit huc attulisse, libro enim decimo suæ Historiæ cap. 2. dum plantas admirandæ virtutis ennarrat, de Guaiacan Insulæ Hispaniolæ ita loquitur.

Assi que tornando al Guayacan yo le he visto en esta y en otra Islas, & tambien en la tierra firme, en la prouincia que los Indos llaman Nagrando, y pues en esta Isla Espannola, ouieron los Espannoles conocimiento deste Arbol, pongole a qui (aunque en otras partes se halle) & quiero dezir lo que es muy notorio, assi en las Indias, como en muchas partes del mundo, donde le han lleuado tras la misma enfermedad, para remedio della.

Deinde paulo infra subdit.

Es arbol aquesto muy excelente, & innumerables vezes esperimentado, assi en estas partes, como en Europa, & donde de aca se alleuado para esta temerosa enfermedad de las buas.

Verum inferius proprijs notis describens plantam, & lignum ipsum e planta cæsum, hæc duntaxat verba profert.

Tien este arbol la corteza toda manchada de verde, & mas verde, & pardillo color, como suele estar, ò paresser vn cauallo ouero, ò rodado, la boia del, es semeiante ala del madronno, però esta es menor, & mas verde; y echan vnas cosas amarillas por frutto, que parezen mo si dos altramuzes iuntos el vno a lotro estuuissen assidos por los cantos. Es madero muy fortissimo, & pesado mucho, & tiene el corazon quasi negro sobre pardo.

At cum nusquam Consaluus aliquando de ligno Guaiacan futuram nouisset controuersiam, auarè ideo nimis, puta de re notissima, loquutus est, & paucas eius solum attulit in medium conditiones, nempe esse lignum durissimum, & grauissimum, cuius meditullium quasi nigrum est ad fuscum inclinans. Quibus nos minime contenti, vltro scriptores alios adire necessario cogimur, a quibus scilicet res alioqui nos latens Europeos, tandem si liceat clarius elucescat. Neq; enim in hoc nos peccare dicent aduersarij, dum ab ipso Consaluo ne lato quidem vngue decedamus, recipiamus autem scriptorem, qui solum per ea tempora, quibus lignum Guaiacan in Hispaniam primum de-

latum

latum eſt, de eo pluries iam noto, & experto, prudenter, & ſine fuco ſermonẽ habuerit; qualis profecto ſolus fuit (vt omnibus aſſentientibus teſtatur etiam Antonius Gallus) quidam Vldaricus Germanus vir acris ingenij, & Alberti Cardinalis Moguntini familiaris, qui antiquiſſima Gallica affectus lue, iamq. licet multifariam afflictus, conſumptus, exiccatus, & (vt ipſe ſcribit) vndecies vnctus, ſalutis ſpe omni tandem deſtitutus, nouo tamen ligni ſancti tunc pridem delati medicamine vti decreuit, cuius beneficio, præter omnium opinionem, fęliciſsime liberatus, alijs ferè ad interitum eodem morbo afflictis, non paucam attulit ſalutis ſpem, atque recuperata ſanitate lætus, de ligno eodem ſancto, coactus quaſi, preconium fecit, ſummaq. diligentia deſcriptionem & conditionem illius, poſt alia multa, quæ à doctiſsimis Medicis, Cæſaris nomine, & alterius Germani Epiſcopi, Hiſpanias adeuntibus, vt veritatem ligni Guaiacan, ex his, qui apud Americas fuere, audirent, ingenuè deportata intellexerat, lib. ſuo. ad eundem Cardinalem ſcripto, poſteris reliquit, vt infra.

Materia eius vnguinoſa eſt, color qui buxo, ſed nigreſcens, atque id optimum putant, in quo quamplurimũ nigri eſt, verum ita quod buxeum eſt, ab eo quod nigrum differt, vt hoc intus, illud extra ſit, aut planius dicendo, vt medulla nigrum ſit. Ponderoſiſſimum eſt ipſum lignum, itaque eius nulla quamquam minutiſsima pars in aqua ſlui-

tat, sed continuo mergitur & subsidit. Duritie robur omne superat, tum prædurum est, vt quàm minime hiet, neque enim adhuc vidimus quod rimas traxisset, & qui vendunt fatiscere negant. Vritur, ac inflammatur, odore non insuaui. Ab accenso, gummi profluit, quod nondum scimus quem in vsum cedat, subnigrum est, & statim postquam deciderit perdurum. Cortex haud ita densus, sed immodice durus. Quibus inditijs animaduersis fieri posse haud credo, vt qui id adulterent lateant emptorem: Nam vt coloris discerniculo fallatur quis, in quo vno omnia hæc conuenire possunt? Pinguetudo resinaceum quoddam spirans, Pondus quale nulli præterea ligno, deinde hoc quod defluit ab inflammato, & vix secabilis eius durities, & quod in aqua etiam minutissime incisum non supernatat, & sapor qui semel cognitus nunquam errare sinet, nequaquam ingratus est ille omnibus, mihi etiam iucundus. Non durare autem decoctum eius in æstate, post tertium enim diem mucessit, in hieme paulo serius. Itaque eligendum quod quam maxime pinguescit, & pondere valet, eius est enim senecta, leuitas, & macretudo.

Et alibi infra.

Sapor primum gustantibus subacidus, paulatim assuescenti iucundus. Et infra.

Neque ita grauis Guaiaci sapor est, vt melle temperari postulet, immo si per medicos liceat nulli non gratus. Hæc Vldaricus.

Atq;

Atq; descriptioni huic sapientissimum Fernelium non temere, etsi more suo tacite, subscripsisse iudicandum est, quippe qui, omnibus ipsum praecedentibus postpositis scriptoribus, vnum Vldaricũ audiendum in hoc esse decreuerit: Vldaricum porro primum apud nos diligentem ligni guaiaci descriptorem, qui ob admiranda beneficia, praeter omnium hominum opinionem, tum sibi, tum alijs etiam ex eo generosissime praestita, cum diuinum illud, è caeloq; delapsum auxilium coactus confiteatur, meritissime insuper, quacunq; possit ingenij ope, ab obliuionis iniuria praestantiam eius se vindicaturum pollicetur. Quare Fernelius cum de luis venereae remedijs verba fecisset, ijsdem prorsus verbis, in ordinem duntaxat meliorẽ digestis, eamdem descriptionem recitauit, quam hic referre non pigebit, Inquit enim.

Cortex huius cum ad nos peruenit, colore cineritio, haud ita densus, sed immodice durus, color qui buxeo ligni externe parti, nigrescens interne, quam medullium dicunt. Pondus ei quale nulli praeterea ligno, nulla eius quantum vis minima pars in aqua fluitat, sed mergitur cõtinuo, & subsidit. Duritie robur omne superat, & idcirco quam minime hiat, neq; facile videas quod rimas traxerit. Vritur ac inflammatur odore suaui, ab accenso profluit gummi subnigrum & praedurum vbi refrixerit. Huius ligni sapor subamarus, miti acrimonia palatum ac fauces compungens, qui semel cognitus nunquam errare in di-

gnoſcendo ſinit emptorem, vt neq; odor.
Hæc Fernelius vir doctiſsimus.
Itaq; nos ingenuè veram ligni Guaiaci, vel Huyaci, deſcriptionem habere cupientes, non aliam, nec aliunde prorſus petemus illam, ab hac, quam nobis præceteris Conſaluus indicauit, paulo poſt autem clarius & longius expreſſit Vldaricus, atq; demum Fernelius merito confirmauit, illamq; veram eſſe opinabimur, & præſertim quod illi, viri per idem ſeculum grauiſsimi, vt puta Fracaſtorius, Fracantianus, Frizimelica, Matthiolus, Vidius, cum alijs non paucis, quos ne nimius iudear prætermitto, aſſentiantur. Et licet Vldaricus amaritudinem acrimoniæ iunctam quodammodo taceat, innuit illam tamen, dum ſubacidum ſapere ſcribit, mellis dulcedine ab aliquibus perperā correctum, quoniam vir humanioribus diſciplinis inſtructus, vnà cum multis, quos breuitatis gratia derelinquam, acidum ſæpe cum acre confundit, vt confundit etiam Gallus Medicus, dum Guaiacan ipſum aliquando deſcribit; ſecus enim lignum Guaiacan frigidum eſſet; fit porrò acidum ex frigido: Id autem acre intendit Vldaricus, non quod ſimpliciter acre eſt, quia tale numquam vere ſubacre eſt, vt ſuo loco dicemus, ſed quod melle aliquibus corrigendum, quod nempe cum amaritudine iunctum eſt, veluti Fernelius docte interpretatus eſt, videlicet guſtui ex amaro ſubacidum, hoc eſt, miti acrimonia pungens, initio quidem ingratum, ſed paulatim aſſueſcenti iocundum.

Quod

CAPVT II.

Quod eiusdẽ ligni Sancti, Guaiaci vè una sit species, & nullo modo plures, ut aduersarij opinati sunt; ex oculatis testibus, & fidis historicis, demonstratur.

CAETERVM quoniam temporis progressu, ex Americanis Insulis alijs, ab Hispaniola longe distantibus, & ex illa præsertim, quæ Borrichen olim nuncupata, nunc sancti Ioannis nomine appellatur, lignum aliud, vt dictum est, ad nos delatum videatur, quod ob summas vires eius, admirandamq. potentiam, aduersus Gallicam luem, & quampluri-ma alia mala, gentilitio neglecto vocabulo, sanctum vulgo nuncupatum est, & à posterioribus Medicis summè laudatum; Hinc ideo primum nostri aduersarij, Medici inquam aliquot Romæ degentes, sufficienti forsam ipsis oblata occasione, pseudolignum quoddam, malo quidem fato, ab impostoribus quibusdam in Italiam, & Romam potissimum delatum, quamquam a vero sancto ligno

gno prorſus auerſum, deféndere adhuc tamen, & ìgnota nobis cauſa, ſummo cum Reipublicæ detrimento, mordicus pro ſancto vero tueri, non erubeſcunt, potiſſimum quinimo inde erroneæ eorum opinionis fundamentum ſtabile, & firmum poſuiſſe ſunt opinati: Vel ex eo demum etiam perſuaſi, quod aſſentientibus quodammodo viris non parui nominis, deq; re medica in multis optime meritis, illud omnino cônſtans, & validum exiſtimarent, nempe ijs prorſus moti coniecturis, quibus eorum ducebantur pręceptores: Sed in eamdem ſine dubio erroris foueam cadunt, in quam præceptores,& duces eorum cecidere, quamquam etenim vnanimes omnes a Conſaluo Fernando, qui ex communi omnium doctorum conſenſu primus,de mandato Caroli Cęſaris, Americanam naturalem hiſtoriam oculatus teſtis ingenuè, erudiriſſimèq; conſcripſit, non decedendum iure ſibi propoſuerint, quod hac in re illi fidem non adhibere, maximum piaculum eſſe fateri coacti viderentur; Nichilominus quo ſpiritu ducti neſcio, vt illi, ita ipſi in oppoſitum abiere omnes, & relicto Conſaluo, alia prorſus ſomniarunt, quæ nec ille vidit vnquam, nec ſcripſiſſe compertum eſt. Fingunt enim duo ligna, non effigie totius ſolum & colore, ſed & odore,& ſapore,ac qualitatibus cæteris inuicem longiſſime diſtare, & maxime profectò quod e diuerſis omnino plantis cæſa certum opinentur, quare & tandem ligna,ſpecie, natura, & eſſentia, ſeu quidditate inuicem ſumme differ-

re

re acriter contendunt: Vnum autem horum lignorum, vulgare Guaiacum dicunt, alterum verò Sanctum, quod cum vltro gratis inueniant, ab hinc annis quamplurimis ad nos portari desijsse, sed Guaiacum solum illud esse, quo nos, vt fingunt, passim vti consueuimus, consequenter finxere etiam, lignum quoddam suum, mox a callidis, vafris vè mercatoribus, in Italiam, & Romam potissimum delatum, verum lignum sanctum esse, paucis duntaxat, & valde solum exercitatis agnitum, illudq; præstantissimum existimandum. Sed nos contrarium omnino verum esse censentes, lignum Sanctum imprimis, vndecumq; feratur, & qualecunq, sit, a Guaiacan specie non differre demonstrabimus, quippe demum reliqua euidentiora citra difficultatem omnem futura sint omnia; futurum inquam euidentissimum, lignum aduersariorum nouum, neutiquam lignum sanctum verum esse, sed falsum, & suppositítium, Impostorũ calliditate inueutum. Atq; rem ita se habere, ex verbis Consalui (hunc enim in perquirenda veritate, etiã cum aduersarijs, nobis Ducem semper esse merito volumus, & quis me hercule plantam in tam a nobis distantibus nascentem Americis, ab alijs plantis differentem, vel illis similem specie, certius referet, cui perinde tuto liceat assentiri? nisi Consaluus hic prudens & doctus, & si quis illi similis, qui in eisdem longius degens Americis, plantam proprijs oculis diligenter contemplatus est, & non troncum, non ramos solum, sed & folia, ac fructus

ctus,& alia multa,statis temporibus,de facie creberrime nouit) facile demonstraturi sumus: Ea itaq; , vt iam supra factum est,non alieno, sed proprio idiomate , quo ab eo sunt conscripta , ex codice antiquo,manu eiusdem auctoris signato , quē benignissimus Princeps Suessarum Dux Illustrissimus & Excellentissimus, apud Summum Pontificem Regis Hispaniarum Orator meritissimus,singulari fauore concessit , huc fideliter transferam . Sanè lib. 10. cap. 2. suæ Historiæ habet Consaluus.

Dos Arboles ay muy notables y excelentes en estas Islas , & aū en la tierra firme , porque assi como es comun el mal de las Buas en todas estas partes , quere la misericordia Diuina. que assi sea el remedio comunicado,& se alle para curar esta dolentia , però aū que en otras partes se halle esta enfermedad , en origen donde los Christianos vieron las Buas y esperimentaron & vieron curarlas y esperimentar el arbol del guaiacan fue en esta Isla Spannola . El otro se llama palo santo , y esta ay en la Isla de Boriquen , llamada agora por los Espannoles San Iuan,& quando d'lla se hable , se dirà del palo santo . Assi que tornando al Guaiacan yo le he visto en esta y en otras Islas, & tambien en la tierra firme en la Prouincia que los Indios llaman Nagrande , y pues en esta Isla Espannola ouieron los Espannoles conocimiento deste arbol,pongole a qui(aunque en otras partes se halle) & quiero dezir lo que es muy notorio. asi en las Indias, como en muchas partes del mundo,donde se

de se ha lleuado tras la misma enfermedad para remedio della, & ay tantos arboles guayacanes en estas Indias *que pienso yo que son menos los pinos de tierra de Cue ca, & aun todos los otros de España en numero. Es arbol a queste muy excelente & inumerables vezes esperimẽtado, assi en estas partes, como en Europa, & donde de aca se ha lleuado para esta temerosa enfermedad de las Buas.*

Deinde eodem loco, sed paulo infra inquit.

Tiene este Arbol la corteza toda manchada de verde, & mas verde, & pardillo color, como suele estar o pareser vn cauallo, bouero, ò rodado, la hoya del es semeiante ala del madronno, però esta es menor & mas verde, y echan vnas cosas amarillas por frutto, que paresen mo si dos altramuzes iuntos el vno al otro estuuissen asidos por los cantos; Es madero muy fortissimo & pesado mucho, & tiene el corazon quasi negro sobre pardo.

Et cap. decimoseptimo lib. 16. habet.

El arbol que en las Indias llaman palo santo, digo que en opinion de muchos, es vnos delos mas excelentes arboles del mũdo por las enfermedades & llagas y diuersas passiones que con el se curan, Muchos le tienen en la verdad por el mesmo que Guaiacan, ò per especie, ò genero del, en la madera, y medula, ò corazon, y e nel peso, & otras particularidades, y efetos medicinales, puesto que à questo Palo santo ha hecho mayores esperiencias, porque de mas de se curar con el el mal de las Buas, como con el Guaiacan, & muy meyor, curanse

otros

otras enfermedades muchas, que non se sanan con el Guaiacan, como mas particularmente los medicos que del vsan lo saben aplicar, y otras personas por la esperientia que ya se tiene.

Ex quibus porro verbis an colligatur lignum Guaiacã a ligno Sancto, specie, seu natura, & quidditate distare, quilibet sine difficultate percipiet; Etenim fateor, vbi de Guaiacan, duas Consaluũ asserere ligni plantas: Fateor ibidẽ modo lignum vnum, modo alterum distincte nominare: Fateor demum, cum de ligno sancto, indifferenter omnimode de ipsorum lignorũ loqui similitudine, quod puta generica sit, vel specifica: quamquam sine dubio hic exotericus sit auctoris loquendi modus, quo passim populus vti consuescit; Etenim quando quis citra affectum, & attente Consaluum scribentem perlegerit, palam ex integra oratione nullam differentiam specificam, vel essentialem inter lignum Sanctum & Guaiacan aliquãdo concipiet, quin potius similitudinem naturæ, & quidditatis, in vtroq; euidentissime animaduertet; Si quidem vbi de ligno Sancto, tandem paulo post asserit, re vera cum Guaiacan illud tum substantia, tum maxime meditullio, tum pondere, & demum alijs proprietatibus omnibus, vnà cum effectis medicationi deseruientibus, simile prorsus multis videri, ijs intelligas, qui attentè ipsum examinauerint, solumq; differre maiori minori vè interagendum præstantia, quæ certè speciem non mutat. Quare si duas dixerit plantas, de hisq;

distin-

distincte loquatur, non ratione essentialis & specificæ differentiæ duas appellauit, abinuicenque disiunxit, sed natalis soli varij causa, cuius scilicet occasione differunt maiori vel minori virium bonitate. Nec quis vnquam rationalium philosophorum dicet res omnimode similes differre specie: Verba verò Consalui ad genus, vel ad speciem indifferentia, in quendam potius loquendi modũ, quasi exotericum, referenda, quam porphiriano more, seu acroamatice interpretanda sunt. Et ne temerè hæc a me dicta videantur, quæso obseruent aduersarij Consaluum de Guaiacan alibi aperte loquentem, vbi expresse Sanctũm cũ Guaiacan confundit, nempe in Summario Historiarũ, quod principio sui aduentus in Americam, ad Carolum Imperatorem, ante Historiam miserat, c.76 (hunc librum, de quo auctor principio suæ historiæ facit mentionem, Italico solum idomate conscriptum, apud Ioannem Baptistam Ramusium lib. 3. suorum itinerum videre licuit) etenim ibi synonima facit Guaiacan & lignum Sanctum, describitq; Guaiacan, vt in historia descripturus erat, dicens.

Così nell'indie, come in questi Regni di Spagna, & fuori di quelli, è cosa molto nota il legno ouer palo santo, che gl'Indiani chiaman Guaiacan, & gl'Italiani legno da guarire mal Francese, & per questo dirò alcune cose con breuità. Questo è vn'arbore poco minor d'vna noce del quale se ne ritroua assai, & sono in quelle bande molti boschi

si nell'Isola Spagnola, come nell'altre Isole di quelli mari, pure in terra ferma io non ho anche veduto, ne udito che siano delli detti arbori. Questo arbore hà la scorza tutta machiata di verde, & d'alcune machie più verdi, & alcune manco, & berrettine, come suole essere vn cauallo pezzato, la foglia d'esso, e come d'vn Arbuto, ouer Corbezzolo, pure vn poco minore, & più verde, produce certo frutto giallo piccolo, che pare due faue lupine congiunte insieme. Per tanto è legno fortissimo & graue, & ha la midolla quasi negra, dico quasi, perche pende in berretino.

Eundem loquendi modum seruat Ioseph a Costa Iesuita Hispanus Philosophus & Theologus egregius, in sua Americana Historia Italico idiomate transcripta; hic enim pluribus annis in Americis vixit, eũq; ego postea Romæ ægrotantem in sacro Pęnitentiariorum Collegio apud Vaticanum curaui, & non semel de rebus Indicis naturalibus cum eo sum aloquutus, libro itaque 3. cap. 2. inquit.

Le Isole, che chiamano di Barlouento, che sono la Spagnola, la Cuba, & Porto ricco, & l'altre che vi sono appresso hanno grandissima verdura, &c.

Et paulo infra inquit.

Si caua di là legnami di qualitadi eccellenti, & vista, come Ebano, & altri per li edificij, & per lauori. Hanno molto di quel legno, che chiamano santo, che è per curare il mal Francese.

Ex

Ex quibus verbis patet, tum lignum quod aduersus morbum gallicum fertur ex Insula Sancti Dominici, tum quod fertur ex Insula Sancti Ioannis, quam vulgus appellat (*Porto ricco*) nomine ligni Sancti nuncupari; & rursum lib. 4. cap. 29. inquit.

Il legno del Guayacan, che per altro nome si chiama legno Santo d'India, nasce in abondanza nelle medesime Isole (loquutus enim paulo antea fuerat de Insula Sancti Dominici,& alijs) *& è tanto graue come il ferro, posto nell'acqua và al fondo.* Ex quibus verbis idem expresse deducitur.

Quamobrem si ex Consaluo, ac alijs easdem regiones peruagatis, nullum specificæ differentiæ inditium, inter lignum Sanctũ appellatum,& Guaiacan, ellici potest, cur ab oculato teste, fido historico, viro prudenti, & docto, decedent aduersarij? an testi de auditu rem nobis ennarranti fidem potius habituri? Sed talem, si libet, Nicolaum Monardem audiant, qui cum apud Hispalēses Medicus non vulgaris, ex professo rerum aliquot naturalium in Americis repertarum historiã, & vires, a Mercatoribus,& Americanis incolis illuc aduentantibus, nõ semel, sed sępius ennarratas conscribat, haberi ab aduersarijs merito debet testis de auditu locupletissimus, certissimusq; En ipse lib. 1. suorum Indicorum medicamentorum cap. 8. ita hispano idiomate loquitur.

Pues viniendo a nuestro Guaiacan, cuyo nonbre es Indio, y entre ellos muy conocido, y assi lo

han llamado, y llaman en todo el mundo; llamandole tambien, palo de las Indias; deste palo han escripto muchos, y mucho, vnos diziẽdo que es Ebano, otros que es especie de Box, y otros muchos nombres que le han impuesto, &c.

Et paulo post eodem libro, quem nos ex sapientissimi Viri, Illustrissimiq; S. R. E. Cardinalis Esculani Bibliotecha, summa benignitate habuimus.

Es vn arbol grande del tamanno de vna enzina, echa muchas ramas, la corteza la despide de si quando è seco, gruessa, gomosa, tiene el corazon muy grande, que tira a negro, todo el es muy duro, tanto y mas que Ebano, echa la hoya pequenna, y dura, y cada anno echa vnas flores amarillas, delas quales se engendra vn fruto redondo y macizo, con pepitas de dentro del tamanno de Nisperos; Ay deste arbol en abondancia en San Domingo. Des pues a ca se hà hallado otro arbol del genero deste Guaiacan, en San Iuan de Puerto ricco, que es otra Isla cabe la de Santo Domingo, que es assi como el, saluo que es mas pequegno, y lleua el tronco y ramas mas delgadas, y no tiene casi corazon, y si lo tiene es poco, y assi esta en el tronco, porque las ramas non tienèn ninguno; Es mas oloroso y amagro que el Guaiacan. Deste se vsa agora en nuestros tiempos, oluidando el de Santo Domingo; y por sus marauillosos effetos le llaman palo Santo, y cierto con razon, por que es de mejor obra, que el de Santo Domingo, como se vee por esperiencia, però el vno y el otro es marauilloso remedio para curar

curar el mal de Buas, de los quales, y de cada vno dellos, se haze el agua que se toma para esta enfermedad, e para otras muchas.

Sed quid queso Monardes ex auditu refert? refert sanè omnimodam ligni Sancti, & Huaiaci similitudinem, quin imo expresse specificam, videlicet vtrumq; eiusdem quidditatis esse, & essentiæ; Etenim licet Monardes ponat verbum (*del genero*) attamen Antonius Nebrisensis apud Hispanos Grammaticus illustris gentilitij idiomatis energiam acutissime speculatus, interloquendum exotericè, genus, & speciem confundit, vnde in nobili Dictionario suo, vocem hispanicam (*especies de cosas*) interpretatur indifferenter, tam per vocem, genus, quam per vocem, species, ita vt meritò qui Hispanum Monardem transtulit in Italicum, verba (*despues aca se hà hallado otro arbol del genero deste Guaiacan en San Iuan de Porto ricco, &c.*) interpretatus sit (*dapoi è stato portato quà vn'altro arboro della specie di questo Guaiacan da San Giouãni, &c.*) quod etiã sine dubio voluit ipse Monardes; quia nõ nisi ligna hęc inuicẽ distare maiori aut minori inter agendum potestate, maiori minoriq; odore, & amaritudine, confiteatur, quæ speciem non variant. Distare insuper colore medullæ, quod ex sola arboris tenuitate prouenit, vt infra dicemus, demumq; distare arboris magnitudine, quod vni eidemq; plante speciei, ex conditione duntaxat natiui soli, contingit. Tandem verò Monardes refert contra aduersarios, lignum, quo

in præſentia vtimur (ſcribebat enim Monardes anno milleſimo qningẽteſimo ſeptuageſimo quarto, ad Greg.xiij.Pont.Max.) eſſe lignum Sanctum, ex Inſula Sancti Ioannis, non autem ex Inſula ſancti Dominici; ex quo patet falſum eſſe lignum ſanctum vltro ab hinc multis annis ad nos minime transferri, vt fingebant ipſi.

CAPVT III.

Doctores, quorum auctoritate aduerſarij ſuam de multitudine ſpecierum ligni Sancti opinionem mordicus tueri conati ſunt, per ſummam imprudentiam ligni Sancti hiſtoriam à veritate longe diuerſam ennarrauiſſe.

ERGO cum res ita ſe habeat, quid adhuc reſtat aduerſarijs, vt perinde mordicus lignum Sanctum a Guaiacan, ſpecie, quam ſpecialiſſimam dicunt, ſeu natura, & quidditate differre contendant? poſtea quã nec planta, nec folijs, nec fructibus, nec lignorum quali-

qualitatibus, & effectis quibuslibet, illa inuicem distant? Restat sine dubio grauissimorum Doctorum auctoritas, cui profectò tantum tribuunt aduersarij, vt velint nolint a vera sciendi via degeneres cogantur sensum, & rationem euidentẽ derelinquere; Et quamquam rationi ac sensuum experimento fidem Philosophos & Medicos duntaxat præstare indubitatam, auctoritatibus verò, si sensibus, rationibusq; non repugnent, alicubi aliquando dixisse videantur; quod tamen Doctores hosce, & rationi, & experimento consentanea loqui, sibi (nescio an libenter, an coactè) persuadeant, propterea fortasse non timent, præmissis quasi non obstantibus, acriter adhuc de ligni vtriusq; specifica differentia propriam sustinere sententiam. Verum enim vero nos, qui Doctores hosce homines pariter esse agnoscamus, ingeniumq;, & sensum ad veritatis inuestigationem, & rerum dignotionem a natura accepisse recordamur, & idem cælum esse, eumdem rerum ordinem, eamdemq; naturam, quæ eosdem homines, vt olim pariant, & alant, certi sumus, nostro autem seculo credamus corruptas esse disciplinas omnes, ac vel studio contradicendi, vel asseuerandi, propensione animi quadam obstinata, huc illuc vè vtplurimum ad partes sponte aliquas facile trahi, iure idcirco antiquum, ingenuum, insitumq;, de rebus natura constantibus, philosophandi morem sequuti, veritatem nostris sensibus, nostroq; ingenio, sine fuco perquiremus, neminiq; credentes,

sed libere contra omnes, quod putamus verum, proferentes, horum Philosophorum, & Medicorum, quibus tantum tribuunt aduersarij, quorum scilicet auctoritas infirmis ingenijs obesse potest, refellemus omnia dicta, & veritatem e tenebris eruemus, aperiemusq;. Atqui ex sexcentis, quos aduersarij, cum Amato Lusitano, nominatim adducere se posse contendunt, ijs, qui licet nomine, ac fama Philosophi, & Medici sint, re tamen vera ab hoc longissime distant, vt pote mihi mirũ in modum mouentes stomachum, prorsus omissis, paucos solum, illosq; meliores, præstantiores, & de re medica in multis optime meritos, traham in examen. Antonius Musa Brasauolus, tum lib. de morbo Gallico, tum in suo Simp. examine, vbi de lignis agit, dũ testatur se vidisse tres ligni Sancti species, tandem fatetur ex his duo plantarum pænitus diuersarum necessario esse, quarum vna Guaiaci est, altera autem pali Sancti. Diuersitatem in lignis colligit, ex aspectu, & colore, cum viderit ligni frusta effigiem variam præseferre, nempe vnum illius, quod tunc commune, & vulgare habebatur, dicebaturq; Guaiacã in extremis buxeum ferè colorem habere, meditullium vero nigricans, & totum demum splendida quadam donatum duritie; Quod verò pharmacopolæ tunc propriè palum Sanctum appellabant, magis albicans esse quam primum, & ad luteum quendam colorem vergere, paruum habere meditullium, atq; pellucidum; Iam tamen annos præterijsse,

qui-

quibus tale lignum in Italiam duci desierat. Asserit præterea ex omnino diuersis plantis, ligna fore cæsa, ob dictum Lusitanorum; qui Indiam perlustrarunt, quos ipse talia narrantes audiuerat. Sed non leuiter bonus Brasauolus peccat: Primum cum ex effigie,& colore, lignorum specificam colligat differentiam; Tum quod color similis in rebus diuersæ speciei obseruetur, vt albedo in niue, & calce. Insuper, & in rebus eiusdem speciei etiã ille varius est, vt in homine Etiope, & Britanno; tum quod ligni efficies, quæ certa colorum distributio est in partibus varijs totius substantiæ ligni consistens, vt puta quod nigrescat meditullium, circunstans autem pars buxum repræsentet, vel potius totum subflauum, vel magis, vel minus tale sit, nullam determinatam habet in omni vnius plantæ ligni sancti frusto constantiã, & certè minus, in diuersarum plantarum multis: postea quam vel ipsis sensibus, etiam aduersarij euidenter aliquando in ligni frusto longo, vna parte eius meditullium nigrum magnum agnouerint, altera autem contra, vel nullum, vel valde paruum, aut vtraq; nullum: Insuper colorem buxeum, modo ad subalbidum, modo ad pullum magis inclinare, atqui nigrum,modo ad fuscum, & ad subluteum modo. Quare bene ex Matthiolo, in Dioscor.lib. 1 cap. 111. credendum non est eiusmodi ligna, etsi colore, magnitudine ac pondere inter se discrepent, idcirco diuersarum esse plantarum, diuersorumq; generum, nam quod hoc, tam intus,

quam extra candicet, illud vero interiori sui parte nigricet, non aliunde prouenit, quam quod hoc magis, illud vero minus adoleuerit, vel consenuerit: quippe eo sanè nigrius cernitur lignum Guaiacum, quo ad maturiorem ætatem peruenerit arbor, a qua decisum fuerit, & per consequens, tanto magis album apparet, quanto minus adoleuerit, quemadmodum conspicitur in nostris arboribus, & præsertim in Moro, Nuce, Quercu, & Anagiri; Verum tamen illud cuiq; persuasum sit, ætatem vni plus, quam alteri virium addere, ac demere. Et neq; vllum ipsi Brasauole refugium est, quoniam truncum semper esse ramis in agendo validiorem supposuerit, vt puta in quo semper maior sit plantæ vigor, quam in ramis a trunco emanantibus; Interea tamen experiatur lignum, quod sanctũ dicitur, absq; nigro meditullio acrius, & validius esse ligno cum nigro meditullio, etsi ob id illud esse ramus non possit, vt quis fortasse opinaretur, cum truncus potius ex crassitie sit (Fallopio porrò aduersariorum patrono, sed ridiculo teste, numquam Guaiacan etiam in surculis, sine nigro meditullio est, at semper lignum Sanctum, etiam ad hominis crassitiem, quale se vidisse confitetur, nunquam cum tali meditullio reperitur, cũ proprium id vtriq; esse vellit) quare ex hoc perperam inuento, apud Brasauolam credibile non est, lignum, quod Sanctum dicitur, eiusdem esse naturæ cum ligno quod dicitur Guaiacan: Etenim suppositio falsa est, quia partes arboris adolescentes

tes, ſeneſcẽtibus credendæ ſunt ſemper validiores, & potentiores, quales ſunt rami, non autem truncus, licet non propterea ſemper rami acriores, & validiores trunco ſint: Sunt quidẽ ſemper ſi mox ex virenti, viuentiq; arbore illi vſu aliquando venirent, quoniã ſemper virtus in ramis tunc vegetior eſt; Sed cũ ad nos nõ niſi poſt tres, vel quatuor annos ab arbore cæſi deferantur, ideo ſæpe contrarium euenit. Si quidem cum minus ſolidi, nondũq; iuſtam adepti cõſiſtentiam ſint, ſed tenella adhuc, molliori q; prædi ti ſubſtantia, ideo quam facile inareſcunt, vireſq; ammittunt proprias, truncus verò contra ſe habens, longius durat, tardiuſq; tabeſcit: Verum tamen eſt quod vt non omnis truncus iure eligendus eſt, ita nec omnis ramus reijciendus, reijcitur ſæpe truncus ſeneſcentis arboris; quia ob paucitatem humoris contabeſcens, adoleſcentis contra ob contrariam cauſam recipitur, etſi qui tenuis nimis, ſit reijciendus, vt dictum eſt, qui vero ætatis iam conſiſtentis, quod iã integris præditus viribus eſt, neceſſario longius viget, longiuſq; conſiſtit, ac durat. Ergo ex ligni fruſto, quod vel ramum, vel truncum repreſentet, etiam ſi magis minuſq; acre ſit, nihil aptè colligit Braſauolus, niſi forte maiorem ſolum præſtantiam, & in agendo promptitudinem adeſſe contendat, quod illi gratis concedimus. Tandem parum prudenter ſe nimis credulum oſtẽdit Braſauolus, cum a Conſaluo verę ligni Sancti plantæ natali ſolo virentis, florentiſq; oculato teſte, fido

hiſto-

historico, viro docto decedens, verbis Lusitanorum præbuerit aures: possibile quidem est illos dixisse veritatem, quæ tamen Brasauoli proposito inseruit nihil. Nam cum Lusitani Brasilie solum in Americis dominarentur, credibile est de ligno illo ipsos esse loquutos, quod ex planta regione ea nascenti cæditur, quæ porro planta, Hyuourahe, quasi res rara, Indis Brasilianis nuncupatur, & a ligno Guaiaco, siue Sancto longe distat, de qua Ioannes Lerius Burgundus oculatus testis, in nauigatione sua in Brasiliam cap. 12. & longe melius Andreas Teuet oculatus etiam testis, in Historia sua Galliæ Antarticæ lib. 2. vbi de Brasilia, in quam ipse aliquando nauigauerat, sermonem faciens, inquit, Esse arborem magnam, cuius cortex semidigitalis crassitudinis est, extrinsecus argenteus, intrinsecus subruber, saporis grati, recenter præsertim ab arbore extractus, sapidus enim est, & lacteo succo refertus, liquiritiæ saporem repræsentat, admirandæ facultatis est aduersus luem Gallicam, & mala alia non pauca, a frigiditate, pituitaq; oriunda, quo felicissime vtuntur incolæ, tam Indi, quam Christicolæ, eo ferè modo, quo lignum Sanctum ex vsu est, dicuntq, perinde esse lignum Sanctum, coquitur enim eius certa corticis portio, in determinata aquæ quantitate, & gustanti suauis potio fit. Parere autem (inquit) quolibet decimo quinto anno fructum, ad instar vnius prunis nostratis mediocris, colore verè aureo præditi, in quo parua nux delicata admodum

dum contiuetur. Quod cum ita ſit, non mirum ſi Luſitani ſuo etiam iuramento dixerint, ſuam plantam gallice lui aduerſam, viribus guaiaci ſimilē, alteram plantam eſſe a Guaiacan. Nec vt ſe excuſet Braſauolus ſufficit quod dicat, iam annis deſijſſe ad nos tale lignum deduci, propterea eſſe nobis ignotum, Quia recentior illo eſt Antonius Gallus, recentiſſimus autem Nicolaus Monardes, qui tamen verum lignum Sanctum ex Inſula Sancti Ioannis ad nos in præſentia deferri ſcribunt, alio, quod in Inſula Sancti Dominici naſcitur, longe poſtpoſito, quin imo Gallus ad miraculum ſe hoc ipſo aliquem ſanaſſe fatetur, quæ vtiq; omnia veriſſimilia ſunt, ob continua noſtrorum mercatorum in Inſulis illis, & Continenti, tractata negotia.

Ipſum Braſauolam ſequutus eſt Antonius Gallus, qui ſanè acri donatus ingenio, quamquam in rerum naturalium inquiſitione valde ſolicitus, nec imprudenter credulus, adhuc tamen forte aliquorum turbatus verſutia dubius, & trepidans in non paucos incidit errores; Sed tantum ſcripto valuit, vt poſt multos, vni Fallopio errandi non leuē dederit occaſionem; ille enim Conſaluum, & Gallum admiratus, neminem præter hos ligni Guaiaci naturam agnoniſſe opinatus, tandem chimeras nō paucas ſibi perperam compoſuit, ennarrauitq;. Porro Gallus, ſui operis exordio, videtur ijs aduerſari, qui idem palum Sanctum, & Guaiacan eſſe negarent, imo longo ſermonis tractu, poſt

ſim-

ſimplicem, vnicamq; deſcriptam plantam.
Hanc (inquit) *qui Indicum hoc lignum depingunt, Fraxini traddunt eſſe proceritate, vt quod duodecim æquet cubitorum altitudinem, folia plantaginis inſtar habere, neruea, minora tamen, rotundioraq;, & validiora, fructum ferre caſtaneis proximum, vel vt alij, oliue ſpecie, floribus eſſe luteis;* & reliqua multa de ligni conditione refert, a quibus poſtmodum ex propria ſententia longe multum variat. Ligni etenim Sancti, & Guaiaci nomina ſinonima feciſſe videtur, Cæterum deinceps ſuo loco, naturam, & vires ligni huiuſce perquiſiturus, diſtare, diuerſumq; eſſe lignum Sanctum a Guaiacan expreſſe contendit. Fatetur enim corticem ligni Guaiacan maxime durum, leuore quopiam cum pullo colore donari. Sed ligni Sancti puſtuloſum eſſe magis, & cinereo præditum colore. Subſtantiam ligni Sancti vniuerſam ſubflauam eſſe, eius licet medullium ſit parce nigrū; Ligni verò Guaiaci contra habunde nigrum: Sed quod magis eſt, Guaiacan pingue valde, ſi bonum fuerit, & grauiſſimo præditum pondere, cuius ſenectam, tum macretudinem, tum leuitatem oſtenſtere. Lignum Sanctum vix pingueſcere, nec reſinaceum ſpirare, adeo vt ne ab inflammato quidem defluat quidquam, graue tamen eſſe etiam vſq; ad miraculū, & ex his omnibus fieri, vt odor, & ſapor longe diuerſus inſit vtriſq;. At diuerſitatem hanc licet in vnum natale ſolum transferat, dubie tamen adhuc id fateri videtur, vt denique

Gallum

Gallum horum modo lignorum ſimilitudini, modo differentiæ locum dare pateat. Quod ſane timiditatem interdeliberandum oſtendit, non paruam, oſtenditq; non certam vtriusvis ligni habuiſſe cognitionem; interea quamquam ab Ebano vtrum illud differat diſputandum ſibi proponit. In eo vero quod præomnibus certo affirmare audet, quod inquam Gnaiacan reſinoſa pinguedine habundet, contra lignum Sanctum aridum ferè, & vix paucum ſi inflammetur reſudare pinguedinis, ſe ſingularem oſtendit, & valde multum à communi omnium ſententia aberrare; quippe nullus vnquam illud melius ſanctum Lignum dixerit, quod aridius, & minime pingue fuerit, ſed mauis contra. Contradicit deinde ſibi, cum dicat a Sancti Ioannis Inſula lignum Sanctum melius eſſe petendum, quia illud ibi multo ſucculentius exiſtimatū. At ſucculentiæ cauſam dicens, iterum ſe irridendum præbet, quia Sancti Ioannis Inſulam minus peruſtam ſolibus aſſerat, puta quod octo ferè gradibus ab æquinotiali longius, quam Sancti Dominici Inſula, remota ſit, quæ tredecim ipſa duntaxat ab illo diſtat circulo, ſicut Diui Ioannis vno & viginti. Atqui ſi quis vel modicè in Geographica diſciplina exercitatus, rem ipſam acurate perpenderit, totum oppoſitum facile animaduertet, præſertim cum Conſaluus lib. 16. cap. 1. ſuæ Hiſtoriæ dixerit, Inſulam Sancti Ioannis diſtare ſolum ab illa Sancti Dominici, ex parte orientis, ſpatio leucarum viginti quinq;, vel triginta.

Quæ certe omnia cum fuerint a me diligenter obseruata, magnopere tandem admiratus sum, quo præstigio ductus aliquando Gabriel Fallopius, vt, relicto Consaluo, Gallum sibi constituerit Ducem, posteaquam leuissimas solum inter vtrumq; lignum ennarratas posuerit differentias, & quæ forte alicuius momenti esse possent, plenas describat nugis,& contradictionibus (id enim mẽdatij est proprium,quod scilicet veritati nusquam absq; contrarietate queat aptari) Sit vtcumq; tamen, Fallopius ex hoc ipso Gallo seductus, non solum lignum Guaiacan a ligno Sancto vero plus quam specie distare asseueranter affirmat, sed vltro multifariam longissime diuersa ex planta cædi. Atq; tamen ex Consaluo (vt inquit) tum Hist. lib. 10. cap. 2. tum in summario cap. 76. ita describit Guaiaci plantam.

Est arbor altissima, & maxima, quæ ad iuglandis altitudinem pertingit, aliquando paulo minor, cortice prædita est pullo, & viridi macula maculato, ita vt subalbidus sit color, folia habet arbuti, fructus luteos profert per maturitatem, qui sunt veluti gemini lupini, simul coniuncti.

Paulo post deinde,quam arboris descriptionem Gallus non magis ligno Sancto, quam Guaiaco tribuit, sed ligno Indico simpliciter, ita vt an ille omnibus faciat communem,non sit satis in summa verborum confusione accipere, Fallopius propria auctoritate palo sancto impertitur, esseq; illi pro-

priam,

priam, totoq; cælo ab illa Guaiacan distantem, sic fingit.

Arbor ista est magnitudinis fraxini, folia habet arnoglossi folijs simillima, ita pleniora, ita pinguia, & tamen crassiora, & breuiora, flores luteos producit, quos sacharo condire solent, & soluunt aluum, fructus rotundi sunt, iuglandũ nucum forma, aliquando magnitudine, & crassitudine præueniunt nucum iuglandium maiorẽ, cortex est coloris cineritij, & æmulatur fraxinum, in interna parte color pullus.

Ita sane etiam ad vnguem ferè Gallus, licet solum se dubitare addat, an fructum pariat castanee similem, an iuglandi, vel oliue, quem iuglandi esse Fallopio certum est, sæpe tamen magnitudinem ait excedere consuetam. Quæ omnia excogitata fortasse fuere, ex quo iam pro comperto sit habitum, non lignum tãtum aluum soluere, (quod porrò nos in quamplurimis verum obseruauimus) sed & succum, & folia, & maxime fructus; ad nos autem deferri aliquando fructus paruos ad instar oliuæ, vel auelanæ, de quibus Consaluus Hist. lib. 10. cap. 4. & in summario cap. 81. & Monardes lib. 1. cap. 14. qui quidem fructus mirum in modum vacuant. Rursum deferuntur alij ad instar Castaneę, de quibus Monardes lib. 2. cap. 12. qui similiter potenter aluum soluunt, vnde modo a verbis aduenæ vnius, ab alterius modo persuasi auctores dubij semper fuere de fructu ligni Sancti, & Guaiaci, imo forte etiam ex diuersitate fru-

ctuum

ctuum horum, credidere varias esse vtriusq; ligni plantas, cum nullo modo sint. Sed ad Falopium redeuntes, sanè ille describens lignum Guaiacan, & Sanctum, inquit.

Hæ ergo sunt notæ Guaiaci, nigredo in medio, subalbior circonstantia, intercurrentibus lineis subnigrioribus, sapor amarus, acredo quædam, & in eo pinguedo contenta, vt ex ea educere oleum possimus. Notæ pali sancti, tota substantia flaua est, odor suauis certe, pinguedo copiosissima, vt duplicatum oleum extrahamus, sapor acer magis, & minus amarus, vnde decocta pleniora, pinguiora, & acriora valde, sentimusq; suauem odorem.

Quæ certè cum ita a Fallopio scripta sint, dicat ille quæso, si liceat, cur nam ipse iampridem Consalui,& Galli doctrinam professus, postmodum verò plantas duas describat, illasq; longe asserat diuersas, cum Consaluus vnicam solum posuerit, expresseq; vnam duntaxat descripserit? Dicat insuper quare nam plantam, & ligno Sancto, & Guaiaco indifferentem, a Gallo descriptam, ipse paucis immutatis solo ligno Sãcto tribuerit? Sed quod magis est respondeat, si possit, cur nam ligni describens conditiones, ponat substantiam ligni Sãcti semper totam flauam esse, illam verò guaiaci meditullium habere semper nigrum, cum Consaluus dixerit, lignum Sanctum in meditullio prorsus simile esse ligno Guaiacan, insuper & Gallus admittat sæpe aliquam in meditullio nigrediné?

Rursum

Rursum respondeat, si verum est quod Gallus asserit, nempe lignum Sanctum ferè omni carere pinguedine, cur nam ipse scripserit lignum Sanctum pinguedine habundare copiosissima, puta duplo maiori quam Guaiacan? Profectò non poterunt vnquam, nec Deseninus, nec Borgarutius Gallum sequuti, nec demum Fallopij fautores omnes, his plenè satisfacere, quin omnino verum sit, ipsum Fallopium in describendo ligno, eiusq; conditionibus ennarrandis, multa vana loqui, repetere perperam multa, tandemq, sibi apertè cum suo Gallo contradicere. Nec est quod cum Brasauolo fugiat, quia ab hinc annis lignum Sanctum verum ad nos vltro non deferri dixerit, quando id falsum esse iam dictum sit, & non res ipsa solum omnibus certè notissima, sed verba ipsius suam detegant vanitatem. Sed de Fallopio satis, quem sequutus est, at gratis, Matthias de Lobel in suis Aduersarijs, sequuti sunt & alij, verum vanis coniecturis, veluti ex lignorum, vel plantarum similium effigie, innixi, vt fuere fortasse qui in Americis palmam quandam, de qua Consaluus in summario cap. 67. lignum Guaiacum, seu Sanctum credidere, cuius quidem lignum, colore, & pondere, ligno Guaiaco simile est, licet planta longe diuersa; Vel contra fuere qui palmam aliam, quã Sanctam appellauere, vt dictus Matthias de Lobel lib. suarum obseruationũ, vbi arborem cuiusdam palmæ, omnino ferè arbori Guaiaci, cortice, folijsq; similem describit, in fructu licet dissi-

 milem.

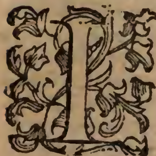
milem. Adeo quod etiam qui Americam per transſennam adierint, vel proprijs oculis, facile decipi poſſint, aut ex ſolius plantę aſpectu, aut præſentibus folijs, nondum verò partis fructibus, ſed ligno ipſo magis, quia licet longo etiam tempore ibidem pernoctauerint, effigies tamen, quæ colore, demunq; denſitate repreſentatur, ſuperaddito quoq; pondere, reliquis poſtpoſitis, ex varijs plantis cæſis lignis, ipſos decipere apta nata ſit. Nil mirum igitur, tum ſi tantis impoſturis nos Europei, a mercatoribus lucro magis proprio, quam Reipublicæ vtilitati incumbentibus, fallamur paſſim, paſſimq; plurimi ægrotantes exiccantium lignorum vſu longius torti, afflictiq; contabeſcant potius, quam à lue Gallica liberentur: Interea verò Medici parum prudenter illis medicinam facientes, cauſam eſſe, vel Lunam, vel Solem, vel aerem, vel deniq; cibum, potum vè vſitatum, ridicule illis, & ſibi perſuaderi cogantur. Hos itaq; vnà cum cæteris ad pauca reſpicientibus, ſoloq; ſimili plantæ, aut ligni aſpectu, puerorum more deceptos, refellere vltro non curabo.

* *
*

Quod

CAPVT IV.

Quod demum vnica sit ligni Sancti, Guaiaci vè species, & non multiplex, ex meliorum etiam Philosophorum, et Medicorum communi consensu indicatur, & post multa, qualis eiusdem legitima sit descriptio paucis ennarraturus.

TAQVE iã deficit aduersarijs omne refugium, quo erroneam opinionem suam de specifica lignorum Guaiaci & Sancti differentia tueri aliquo modo valeant. Sed ne nos identitatem specificam, tum ex planta, tum ex ligno defendentes (semper tamen fidi oculatiq; historici communiter recepti innixi testimonio, etsi vltro illi addere libeat Iesuitarum Sacerdotũ aliquot fidem non dubiam, qui Americas regiones perlustrarunt, proprijsq; oculis, minime oscitanter, sed diligentissime obseruatam veritatem mihiRomę paucis ab hinc diebus curiosius percũctanti ennarrarunt) paradoxum fecisse videamur; en paucis Doctorum grauissimorum assensum li-

benter subijciemus. Et imprimis est Fracastorius, qui in Siphilide vnum esse lignum, vnamq; plantam confitetur, & licet illud quod eatenus ab Insula Hispaniola solū deferebatur agnoscat, vniusq; plantæ esse velit, adhuc tamen eam modo Sanctā, modo Huyacan, duobus quasi sinonimis nominat. Sed Tomitanus, loco proprio, non idem solum de ligno vndecunq; delato asserit, sed præterea diuersarum specierum esse sentientes damnās, peritorum solum medicorum hanc esse sententiā, quod vnius scilicet speciei sit, apertè constituit. Fernelius etiam scribit, quod quamquam vna est ligni species, ad nos tamen ligni frusta deferuntur varia. Vidius vbi de morbo Gallico, absq; dubio vnam tantum esse speciem vult, & omnem differentiam ætati, vel regioni tribuendam esse. Idem apertissime confitetur Fracantianus, qui nec aliud ex Consaluo deduci posse contendit. Matthiolus in Dios. vbi de Ebeno, idem ad vnguem sentit. Sed Amatus Lusitanus ibidē adhuc addit, nullhactenus esse credendum ex plantis diuersis hæc ligna scindi varia, sed ex vna, & eadem, pro ratione partium plantæ. Et tandem Nicolaus Massa loco proprio de ligno aduersus luem venereā tractaturus, præcauendum esse vult, ne quis multiplici nominum appellatione decipiatur, cum licet lignum vnum sit, alias tamen Sanctum, alias Guaiacum, & alias Indum appellari. Itaq; Medici illustres, illiq; plures meas tuentur partes, non ideo paradoxum quis me dixisse vnquam iudicabit.

Quare

Quare vt multa paucis complectar, certum erit & oculatis confirmatum testibus, lignum ab Americis, aduersus mala non pauca, & Gallicam præsertim luem, ad nos, vt nunc, ita præterito delatum seculo, quod modo Guaiacan, modo Sanctum vulgus appellat, vnum, vnius scilicet, nec multiplicis esse speciei, cuius arbor alicubi maioris, & alicubi minoris, pro terræ fœcunditate, siue præstantia, magnitudinis est; Folio carnoso, neruosoq; arbuti latiore, figura ferè plantaginis, vel citrij. Parit fructus, qui forte principio oliuę, vel paruæ iuglandis immaturæ imaginem quodãmodo præseferunt, illi autem quando iam ad maturitatem peruenerint, vel vnius magni lupini, siue duorum coniunctorum speciem, & luteum colorem ostendunt, in quibus nucleum est. Similem equidem plantam viuentem, virentemq; tum magnam, tum paruam, folijs, ac fructibus exornatam non semel vidi, & diligenter examinaui Romæ. Ligni ab arbore cæsi cortex, si adolescentis partis fuerit, tum lenis est, tum cinereo colore quodam præditus, maculis licet quibusdam viridibus variegatus appareat, sin autem senescentis, pustulosus, & ob longas ambientis iniurias inæqualis factus, tenuis est, minus quidem densus, sed durissimus est, qui in recenti ligno firmiter adeo herens videtur, vt ferro vix separari posse credatur, in antiquo tamen contra. Exteriori totius substantie parti subflauus, vel buxeus inest color, magis tamen atq; minus, pro maiori atq; minori resinosæ pinguedi-

nis copia. Pars interior, quam meditullium dicunt, nigreſcit ad fuſcum, atq; id rurſum magis minus vè, pro ligni præſertim ætate. Pondus ei qualis nulli præterea ligno, nulla enim eius quantumuis minima pars in aqua fluitat, ſed mergitur continuo, & ſubſidit. Duritie quodcumq; lignum ſuperat, & idcirco (quod ex multitudine pinguedinis fit) quam minime hiat. Perfricatum lignum, pertractatumq; odorem ſuauem emittit, & magis ſi vratur, & inflammetur. Ab accenſo profluit gummi ſub nigrum, & prædurum vbi refrixerit. Hoc lignum ſi tota ſui ſubſtantia deguſtetur, ſaporem ſtatim principio reddit amarum, ſed qui miti acrimonia palatum, ac fauces compungit, perinde quodammodo gratum; Et quidem valde magis, ſi elixatum deguſtetur, quippe tunc ſe ſe valentius communicet, ac vltro, craſſo, pingui, & ſubalbido decocto, euidenter os, fauces, etſi ingeratur ventriculum calefaciat. Sed profectò hæc, tum meliora, & præſtantiora, tum contra deteriora, & imperfectiora (quatenus tamen latitudo conditionis patiatur) ipſi ligno Sãcto inſunt omnia, vel natiui ſoli cauſa, melioris deterioris vè, vel ætatis tandem ligni cædui, aut cæſi, maioris atq; minoris occaſione. Ex his etenim ſæpiſſime, quæ vnius, eiuſdemq; ſpeciei planta eſt mutationem ſubit, ſeruato tamen temperamento, ſeruatis ijs, quæ temperamentum neceſſario conſequuntur, demunq; ſeruata ſpecie, non paruam. Mutatur enim primum ipſa plantæ effigies, ſiue

ea ſit

ea ſit magnitudinis, ſiue ramorum propagationis, ſiue inſuper foliorum ea fuerit, & interdum etiam quodammodo fructuum, quod non tantum notum Agriculturam agnoſcentibus eſt, ſed vltro Theophraſtus cum Scaligero, idem, lib. de cauſis plantarum ſecundo, pluribus locis animaduertit.

Mutatur præterea, mutatione ſoli, partium eſſentialium plantæ, tum color, tum odor, atque ſapor, cum reliquis inſitis ad agendum qualitatibus omnibus, veluti certè quilibet dum ſolum apricum, ſolis puta radijs expoſitum valde, aut contra vmbroſum, conuallatumq. obſeruet, intelliget facile; quippe illud omnia, quatenus licet, in ſua ſpecie coloratiora, omnia odorifera magis, ſapidaq; magis producat omnia; At alterum minus talia, in colore, odore, atq; ſapore ſemper reddat. Rurſum magis euidentes habent agendi qualitates illa, minus autem hæc; poſteaquam illa diuino, cæleſti, viteq; congruo calore ſuffulta, in omnibus luxuriant, laſciuiuntq;, hæc vero contra tali ferè deſtituta calore, habetiora, & obtuſiora præſeferunt in omnibus. Cæterum præter natale ſolum, ætas etiam in plantis non minimas parit varietates, imo ſæpe maiores, quam natale ſolum parit, tum in ipſa magnitudine, tum in ramorum diſpoſitione, & ad effigiem ſpectantibus reliquis, vt in quouis arbore ſenſu cognoſcimus. Ad hæc quantum ad colorem ſpectat, extrinſecus, iam dictum eſt, corticem pro ætate, alias, ac alias ſe habere, intrinſecus verò, quo planta ſenior, eo illi

meditullium nigrius, & maius, contra quo iunior,vsq; quo in valde adolescenti nullum tale sit, sed tota substantia subflaua, siue subalbida insit, quod in vna eademq; annosa planta numero patet, quippe pars senior, puta truncus, nigrum meditullium habeat maius, rami maiores, qui mediæ ætatis sunt, illud minus, vsq; quo ad ramos minores, & iuniores, in quibus nullum tale est, sit peruentum. Atqui cum certum sit, vt in animalibus, ita in plantis, maiorem ætatem magis adimere vires, minorem verò minus,ob id necessario fit, vt ætatis occasione, non solum quæ iunior ligni planta est, ea & vegetior, odoratior, amarior, & acrior videatur, sed & quæ vnius plantæ portio talis fuerit, itidem & in omnibus potentior extimetur, nempè ramus trunco, & inter ramos, qui tenuior, quamquam non ob id tenuiores surculi ad nos delati meliores, sed mediocres, mediæq; ætatis solum, & frequenter etiam truncus,quoniam licet in natali solo mox cæsi rami tales sint,postmodū tamen ad nos lati minus vigent, quam mediocres, vt dicebamus. Vnde quod Doctus Manardus, quem in sui fauorem adducunt aduersarij lib. 17. epist. 3. tria ligni Guaiaci genera se obseruasse fatetur. Primum scilicet, quod Guaiacan vocant,densius, grauius, crassius, interiori parte nigricantius, exteriore subpalida, & veluti lineis quibusdam ad fuscum inclinantibus, in æque distantibus, per longum interfecta; Alterius ad album magis vergit exterior pars, neque
est

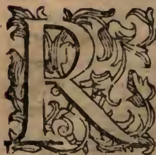
est tam manifestis ligeis distincta, nigrum tamen & ipsum colorem intrinsecus ostendit, sed minore orbe quam præcedens. Tertium quod Sanctum præcipuè vocatur, tam intrinsecus, quam extrinsecus albicantem colorem præsefert, exilibusq; valde lineis eius distinguitur longitudo, & deinde quod acrius, & odoratius est. Sanè illud omne in præmissum verissimum sensum referri ex toto facile potest; quin imo ego, vnà cum Matthiolo, Augerio, Alexandreo, & alijs, ab omni calumnia illum (omissa Ebani disputatione) vindicarem, quasi vnà quidem cum peritis Medicis, & his, qui solidam simplicium medicamentorum calent cognitionem, ipse voluerit, vnius quidem speciei, lignum Guaiacum, & Sanctum, plantam habere; vltro nihilominus ex eadem tria ligni ennarrata genera, tribus scilicet gradibus ordinata, colore, odore, sapore, & reliquis qualitatibus agentibus omnibus inuicem (intra latitudinem tamen veri ligni) diuersa videri, vt descriptum est, quæ vt viribus, & potestate sibi inuicem succedunt, ita non omnibus gallica affectis lue æque conueniunt, sed quod ex his validius seuiori, & antiquiori, minusq; validum mitiori, & recentiori duntaxat.

Atq; de ligni Sancti speciebus (si que fuerint) hactenus satis.

Quod

CAPVT V.

Quod lignum nuper in Italiam, & Romam potiſsimum delatū, pſeudolignum ſanctum ſit, & nullhactenus verum, ex proprijs, ſenſatis, & veris, ligni eiuſdem naturam conſequentibus notis, demonſtrandum proponitur.

ESTAT iam vt pſeudoligni fucum, atq; fallaciā a Septentrionalibus tentatam mercatoribus oſtendamus, quam licet facile, in tanta ingeniorum varietate, imbeciliori alicui veram ſuadere ipſi callide, & aſtute potuerint, potuerintq; inuenire patronum. Ingenuè tamen, & ſolidè rerum naturam contemplantibus nunquam, per Deum immortalem, erāt ſuaſuri. Igitur pſeudolignum ſanctum ab his ad nos delatum, quamquam ex planta de facie a nobis agnita, vel ſaltem per oculatos teſtes deſcripta, illud Sanctum verum neutiquam eſſe, eius fautoribus demonſtrare valemus, ex præmiſſis attamen ſic ſe habentibus, quod ita illud longe diſtet

a li-

a ligno nostro Guaiaco, seu Sancto vero, vt non per maiorem minorem uè bonitatem, siue præstantiam tantummodo, sed mauis tota specie, siue natura, vnum ab alio valde plurimum differat: si conditionem vtriusuis sensatam proprijs designatam qualitatibus perpendamus, deinceps Diuino fauente Numine sumus clarissime demonstraturi; postea quam ex sensatis cuiusuis rei proprijs, & veris solum, nec aliunde, rei cuiusq;, tum speciem, siue naturam, tum speciei, naturæ vè maiorem, minorem vè præstantiam, necessaria demonstratione concipiamus; quatenus porrò sensata hæc latentem rei naturam consequentia, pro ipsorum varietate, rei etiam formam, siue naturam, specie differre, aut mauis pro similitudine, naturam, & speciem vnam, eandemq; fore oportere demonstrant; Veluti demum sæpe fit, vt hæc eadem sensata, intra propriæ conditionis latitudinem existentia, magis tamen, siue minus, ita suæ integritati accedant, ab ea vè recedant, vt non mutata forma, vel specie, maiorem solum, minorem vè rei præstantiam vigere ostendant.

*

Præmit-

CAPVT VI.

Præmittitur autem imprimis, ex ligni constitutione, ac temperamento præcognito, ad propriosq; gradus iustè deducto, facile licere (sublatis omnibus difficultatibus) in rei propositæ deuenire notitiam.

DIPSVM itaq; nos iam de vtroq; ligno prosequuturi operæ pretiū merito duo esse duximus præmittenda, quorum primum est. Corpora omnia naturâ constantia, ex materia, & forma, veluti primis, summisq; principijs, & elementis certò constare, componiq; necessario; quando semper agens, quod ex natura, nēpe sponte, & proprio agit impulsu, subiectum circa quod agat omnino supponat, quippe ipsi operanti, ad instar eorum prorsus, quæ arte agunt, materies subijciatur, quemadmodum simulacro æs, aut lignū, alias enim ex nihilo quicquam natura produceretur. Atqui quidnam hæc materia sit, circa quam versatur agens continuo, & ex qua primum omnia fiunt, profectò confuse admodum concipitur,

ex quo

ex quo puta saltem illi tamquam fundamento initatur corporis forma, ac insit, & dum res ipsa composita ad formæ corruptionem perit, in aliãq; facessit, vna eademq; permaneat, quod sit ideo vnicum omnium vicissitudinum, & commutationum receptaculum; adeo quod dũ gignitur, quiddam, eius solum forma nascatur, & de nouo emergat; dum autem occidit, & extinguitur, eadem similiter sola occumbat; materia autem vna, eademq; omnibus formis communi, & ad omnes interminata manente perpetuo. Ideoq; substantiam saltem esse indeffinitam, informen, ad omnes formas recipiendas accõmodatissimam, in qua perpetuo seruata, atq; superstite, rerum naturalium corporearum continua fiat conuersio, nobis de ea sentire est concessum. Verum forma, quę materie superueniens, illam actu substatifico terminat, vnàq; cum ea certum corpus, nostris sensibus multifariam patens, constituit, queadmodum & quæcunq; ars effinxit in æris, lapidis, aut ligni materia, speciem quandam ab arte, & ornamentum, Leonis puta, vel Tauri habent; ea profectò, licet nec dum per se sensibus pateat, quod vltra accidentia sensus non pertranseant, quamuis in materia semper, ac subiecto sit, ad accidentis ferè similitudinem, attamen quia determinatum esse substantificum materie impertitur, quod insequuntur postmodum opera, & alia non pauca, non accidentalem, sed essentialem, & specificam differentiam demonstrantia, vt inter Leonem, & Bouem

plura

plura demonſtrant, ipſa idcirco nuſquā eo obſcura eſt, quo ipſa materia obſcura eſt. Cæterum cur hæc forma, & non alia de nouo fiat, & quatenus fiat, vt tandem materie iuncta, iam pridem tamen præcedenti forma corrupta, nouum corpus, veluti aquam ex aere, cum ea conſtituat, omnibus certè ad hæc vſq; tempora Philoſophis eſt admirãdum; Etſi qui ſolidius, & accuratius rerum natura conſtantium generationem, corruptionemq; contemplati ſunt, vel ſenſu cum rationem ducti in hanc tandem venere ſententiam omnes. Materiam ad vnam magis quam ad aliam præſentem habere aptitudinem, ob præuias ab agẽte immiſſas diſpoſitiones in eam, quibus ſanè ea ita diſponitur, & præparatur, vt non indifferenter amplius omnibus apta ſit formis, ſed huic, vel illi duntaxat. Porro id experimento cuilibet planum eſt, quando nunquam, vt puta lignum in ignem immutetur, quin illud calefiat prius ſufficienter, & exiccetur, at poſtquam tale tandem euaſerit, iam verè ſui commutationi ſuccumbit, in ignemq;, non in aquam, vel terram, aut alterius cuiuſuis naturam indiſcriminatim degenerat. Sed vt corpora, quæ natura ſunt prædita duorum generum ſunt, alia nempe ſimilaria, & alia diſſimilaria, ita materiæ ad horum formam præparatio duplex eſt: Ad ſimilarium enim formam ſufficit qualitatũ primarum temperies quædam, qua ſimplici recipiende ſuſtinendeq; forme materia ipſa belle ſufficiat; Ad diſſimularium autem formam, vltro plurium for-

marum varijs partibus inexiſtentium conſenſus, & conformatio deſideratur, quod patet expreſſe, ex quo vt aer, ſimplex, & ſimilare corpus, fiat aqua, ille ſaltem in cauitatibus terræ refrigeratur, & cōdenſatur in aquam, contra vt aqua aer euadat, calefit, & rarefit in aerem ipſum. At verò vt aliquando producatur animal, certum eſt præter ipſum primarum qualitatum temperamentū adhuc multiformium partium concentum, ſtata figura, magnitudine, numero, ordine, ac ſitu determinatum deſiderari: quare animantium forma actus eſt corporis phiſici potentia vitam habentis. Ad hæc autem præuijs hiſce diſpoſitionibus iam præcedentibus, hanc, & non aliam formam induci in materiam, vel mauis ex ipſamet materiæ aptitudine formam educi, eatenus tantummodo opinandum eſt, quatenus in præuijs diſpoſitionibus ipſa, tanquam ſuo ſemine, virtualiter, & poteſtate contenta, tandem illis debitam integritatem aliquando adeptis, in actum neceſſario (cæleſtis virtutis beneficio) ex poteſtate erumpat. Eductionem autem hanc ab agente naturaliter fieri cēſendum eſt, qua ratione illud, ſiue vniuocum fuerit, ſiue analogum, diſpoſitiones tamē omnes adamuſſim forme producende conuenientes in materiam iampridem induxerit; ſiue illas ſua præſentia comitatum, ſiue quod illis motus initium quoddam indiderit, quo quaſi impetu ab ipſomet agente accepto, dum ſe continuato incremēto perfecerit, velut ingreſſum ſtadium ad metam vſq; (niſi ſi quauis de curſu retrahat)

trahat) percurrerint. Neq; difficultatem facit nobis, quod cum vltra vires proprias agat nemo, dispositionesq; hæ sint accidentia, attamen forma substantia sit, impossibile ideo esse accidentia virtute continere in se formam, quæ substantia est. Quoniam verum est accidentia ex se substantiam non producere, alias quoduis acciddens substantiam producere aptũ esset, sed quatenus ab agente vniuoco, vel analogo determinata, taliq; concentu alijs mixta iam sunt, virtutem producendi substantiam adipiscuntur. Exemplo vtiq; plantarum, & animantium imperfectorum quamplurium, quæ ex putri humore passim generantur, quãdo iam ipsa putredo dispositiones dederit formę substantiali eorum conuenientes: conuenientes erunt profectò, vbi post debitũ conditionis earum concentũ, adhuc propriæ entitatis gradum perfectum ipsę attigerint. Rebus etenim naturalibus omnibus certus inest propriæ magnitudinis terminus, vltra, vel citra quem stare nulla ratione quęunt, sed intra quem optime vigent; Ergo merito ex dispositionibus his materiæ ad formam præuijs, corporum natura constantium forma, tanquam ex semine proprio, aliquando erumpit in actum; Insuper & eisdem apositè conseruatis, illa conseruatur, conseruaturq; corpus, & in proprio statu consistit, contra deprauatis, & quomodolibet propriam proportionis latitudinẽ prætergressis, vel iam corpori nonnaturalis alteratio, seu morbus præsto est, vel tandem corru-

ptio

ptio siue mors necessario contingit; veluti equidē cuiq; sana mente donato in multis euidens est, & in animantibus præsertim omnibus, dum vel ob causam hanc maxime ægrotant, & moriuntur. Verum cum dispositiones hæ, in corporibus dissimilaribus, vt puta animalibus, duorum sint generum, vt dictum est, vnum scilicet qualitatum primarum temperies quædam,& demum alterum partium multiformium concentus,seu armonica compositio; quis hic fortasse perquiret, quibus nam harum dispositionum forma potestate contineatur. Cui sane respondendum est, omnibus simul contineri; primum attamen, si similarium, saltemve imperfectorum dissimilarium corporum sit, qualitatum temperamento; si verò dissimilarium perfectorum fuerit, ipso partium multiformium concentu: posteaquam quanto forma perfectior, tanto maiores expetat subiectæ materiæ dispositiones, quanto verò imperfectior, tanto minores. Sed quorsum generationis rerum naturalium, ex proprijs principijs, contemplatio hæc tam multis hactenus expressa verbis? mehercule vel ea vna tantum occasione, habita est, qua nos in præsentia rei latentis cognitionem prosequuturi sumus; hæc etenim ex rei eiusdem principiorum notitia proficiscitur, quippe rem vnam quamque habentem principia, causasvè, tunc solum nos agnoscere arbitremur,cum eiusdem principia, causas, vel elementa, iam aptè nouerimus. Hæc ipsa autem rei principia, materia scilicet, &

forma, nonnisi per ea, quæ horum gratia intergenerandum desiderata sese sensibus offerunt, concipiantur, qualia vtique sunt, quæcumque præuiarum ipsarum dispositionum materiæ ad formã necessario consequuntur determinationem, vt puta quod eiusdem formæ semen, dispositiones ipsæ sint, & tum essendi, tum operandi præcipuum instrumentum existant, quarum semper omnium certa quædam ad certam formam determinatio sit, qua tales prorsus, nec aliæ extrinsecus sentiantur, vt tum experientia compertum omnibus est, tum Gal. lib. simp. facul. & lib. quod animi mores, &c. doctissimè demonstrasse omnibus patet. Nos ideo rem latentem ex proprijs indagantes principijs, vbi ex sensatis, & proprijs, rei cuius vis constitutionem, dispositionem vè iam erimus assequuti, sat vtiq; erit, circa medium cognitionis eiusdem, desiderio nostro satisfactum; posteaquam nihil vltro præstantius, nihil certius, nihilq; ex his, quæ se se sensibus offerunt, omnium consensu probatum haberi posse constet, quandiu mẽs humana corporis hoc veluti ergastulo inclusa, rei cuiusuis naturam percipere aliquando tentauerit. Quamobrem merito rerum natura constantium productionem nos supra exprimere longius conati sumus, vt præmitteremus corporis constitutionem agnitam, euidenter satis post materiam arguere formam, quæ verè dat esse rei primo, & quæcumq; ipsum esse sequuntur. Vnde si corporis constitutio varia, diuersaq; pænitùs indicetur, ne-

cessario

ceſſario etiã forma differens cenſebitur, & varia, contra ſi ſimilis. Dicebamus autem conſtitutionem duplicem eſſe, vnam corporum ſimilarium, & diſſimilarium aliam: Iam conſequenter expreſſe fatemur vtramq;, vbicũq; fuerit, diligenter perquirendam, meditandamq;. Cæterum quæ diſſimilarium eſt, quia in certa partium figura, magnitudine, numero, ordine, ac ſitu poſita eſt, cum non vni ſenſui tantum, ſed pluribus patens ſit, neutiquã ideo obſcura dicetur, velut profectò obſcura ſatis, quæ ſimilarium eſt, quamuis calidi, frigidi, humidi, ac ſicci duntaxat, proportionata miſcella quędam exiſtat. Vtcumq; autem ſit, eam profectò meliores, & ſubtiliores Philoſophi, ac Medici rerum naturas contemplantes accuratius ſunt perſcrutati, atq; longo ipſarum rerum vſu, frequentiq; ſapientum omnium experientia, quæ ſemper pro iudice ſumenda nobis eſt, ideoq; non gratis, ſed merito ad certos quoſdam qualitatum gradus, hoc eſt exceſſus, ſenſibus multifariam perceptibiles, ex quibus inquam inuicem multipliciter complicatis, temperamentum, vel conſtitutio produceretur, commodè deduxere. Quatuor autem ſunt hi, quia primo gradu verè tunc qualitas continetur, quando illa noſtrum corpus afficiat, non tamen euidenter, ſed vt ratiocinatione ad affectionem perſuadẽdam omnino ſit opus. Secundo gradu eadem qualitas eſt, quæ iam manifeſtè afficit, vt non amplius ad affectionis cognitionem opus ſit coniectura. Tertio gradu ea vtiq;

est, quæ ita vehementer afficit, vt tandem euidenter alteret, impressamq; longius relinquat alterationem. Ad quartum demum gradum qualitas peruenit, quæ ita summè alterat, vt euidenter ledat, tandemq; corrumpat. Atq; ita ex cognitis his qualitatum gradibus in mixto, non difficile colligitur quale rei temperamentum, & sanè re vera ex communi omnium Græcorum, Arabum, & Latinorum Philosophorum, & Medicorum, quocũq; extiterint seculo, consensu, & imprimis Platonis, Aristotelis, & Theophrasti, qui cum de saporum origine ferè cum alijs posterioribus conueniant, palam gradus hosce innuunt omnino. Sed Galeni potissimum, qui libro de simpl. facult. eos expresse constituit, latiusq; exprimit. Auicennæ demum, Auerrois, Haly Abbatis, Isaac Israelitæ, Rasis, Serapionis, Alsaharauij, & aliorum quamplurium. Sed latinorum testimonio idem esse verissimum, non est vltro demonstrandum, quoniam prorsus notum lippis, & tonsoribus est. Verum enim verò qua nam ratione nos ex rerum agnita constitutione, rerum similiter formam, naturam, ac speciem (specialissimam aiunt) diuersam, aut similem fateri cogamur potius, quam præstantiæ, vel bonitatis eiusdem maiorem minorem vè perfectionem, vtiq; in corporibus verè perfectis, & multiformibus facile constat; In his quippe, cum vel vna partium varietas, quę vt natura, ita figura, magnitudine, numero, ac situ, alia, ac pænitus alia, quam sit in cæteris, reperiatur, vt puta, in

Boue

Boue diuersa ab illa Leonis, & vltro quod etiam in Boue, partibus hisce veluti instrumentis, plura exerceri videantur munia, quæ in Leone obseruentur nusquam, horum ideo corporum specifica differentia, ex sola partium multiformium compositione commode patet. Atqui quod solum maior, minor vè, vnius & eiusdem corporis pręstantia, in specie sua sit, ex meliori saltem, & perfectiori ipsarum met partium dispositione, & obeundis munijs aptitudine, colligi potest. Sed in corporibus minus perfectis, quamquam multiformibus (in simplicibus enim, & vniformibus res est conspicua) in quibus tamen partium compositio parum ab illa corporis eiusdem ordinis distat, vt plantis euenit sæpissime; profectò in eis, licet adhuc partium conformatio, cum effectis inde manantibus, non prorsus contemnenda, negligendaq; (impossibile siquidem sit omnia ad vnguem esse similia) at interea temperamentũ examinandum a nobis est accuratius, illius quoniam semper magna varietas est. Quare posteaquam ex hoc ipso primum specifica forma proficiscitur, vt dictum est: Ea verò quæ secundum naturam sunt, & producuntur, cum ad vnum perpetuo determinata sint omnia; proculdubio illud vnicuiq; speciei proprium, determinatumq; esse opere prætium est, alias quodlibet fieret ex quolibet. Per præmissos ergo gradus, eodem iam bene præcognito, licebit similitudinem, vel dissimilitudinem specificam corporis rectè conijcere. Et quamquam ex quo gradus quilibet am-

plam satis habet latitudinem, à principio scilicet per medium in finem vsq;, per quam fortasse citra corruptionem, vel interitum (non quidem semper citra alterationem, vel morbum) compositum tuto spatiari queit; quamquam inquam ex hoc satis aperte licet meliorem illius, deteriorem vè arguere præstantiam, quatenus magis illud, vel minus propriè integre proportioni appropinquabitur, non licet tamen dubitare, quin vnicuiq; speciei rerum, vnum illudq; determinatum respondeat temperamentum, quod certo, determinatoq; qualitatum gradu contineatur, vltra quem, vel citra, nec esse speoies, neq; seruari extra causas suas aliquando posit, quod vel quidem inductione facta in singulis eiusdem speciei indiuiduis comprobatur.

Quod si forte quis obijciat, sæpe multa reperiri, & multas exempli gratia plantas, quæ interdum quidem integrum obtinere videntur sui temperamenti gradum, puta tertium, interdum verò etiam citra morbum obtinere vix secundum, vt ideo etiam omnino falsum videri debeat, speciem quamcumq; proprio solum seruari temperamento. Respondendum illi vtiq; est, permagni referre an totius naturæ respectu, an nostri scilicet hominum duntaxat, de cuiusuis rei & plantæ temperamento diffiniamus; nam etsi res ipsa integris viribus prædita suo semper temperamẽto contineatur necessario, ita vt si suæ naturæ respectu de eodem aliquando diffiniamus temperamento, vt nunquã illud interim varium diuersumq;, sed idem semper

proba-

probare rite possimus; attamen quantum ad nos spectat, hoc si solis nostris sensibus de temperamento eodem iudicemus, facile est contrarium euenire, & quidem merito, quando sæpe res, quæcumque fuerit, per se & secundum quod ipsa sentiatur, sæpissime vero per accidens, siue alterius cuiusuis contingentis occasione, vt accurate docebat Gal. lib. simp. facul. primo. & lib. de temp. 3. quæ porro occasio multiplex est, etsi præcipua sit partium constituentium ætherogeneitas, vt ipsemet Gal. lib. simp. facul. pluries demonstrauit. Namque vel ob hanc sæpe fit, vt res vna, eaq. simplex contrarias obtineat agendi facultates: vnde licet forte quis plantam, non mutata specie, inuenerit longe a sua constitutione diuersam, vt dictũ est, profectò illud continget occasione humoris ex terra, cui illa innata fuerit, iam pridem impressi, cuius inquam prædominantis causa, planta ea, aliàs atque aliàs, primo quoque sensu iudicatur. Itaque non apparens, sed re vera verissimum est, rerum quarum vis, non similarium tantum, sed & dissimilarium, ac multiformiũ, mutato temperamento, formam, naturam, ac speciem omnino mutari, impossibileq. esse formam vnam sub valde diuersis seruari dispositionibus, vel temperamentis; quod nimis adeo sibi persuasus Gal. est, vt in errorem tandem manifestum inciderit non semel, sed lib. præsertim, Quod animi mores &c. vbi confessus est apertè, formas corporum aliud non esse quam temperamentum. Et quamquam

intra proprij temperamenti gradus latitudinem, ſæpe res ipſa nondum adhuc corrupta vagatur, conſiſtitque, vt interea perfectior modo, modo verò imperfectior ſolum in ſua ſpecie iudicetur; quoties tamen proprium gradum, vel terminum latitudinis prætergrediatur, illam corrumpi ſatis eſt conſpicuum. Hunc autem gradum vnum vel alterum eſſe, ex iam præmiſſis quatuor, non ſolum ſenſus ipſe conuincit, ſed vltro ratio ex ipſa rerum determinatione omnium conſenſu deducta docet euidentiſſimè.

Quod ſi quis adhuc non ſano donatus ſenſu, & erronea conſequenter mente præditus, id mordicus contendat eſſe falſum, fictumvè, vt naſutuli fortaſſe quidam parum ſenſati, chimericas paſſim de re quauis ſibi fingentes Ideas, acriter aſſeuerantes futuri ſunt; Ab his nos non adeo nobis confiſi, menteq; ingenua donati, & humanæ omnino ſapientiæ amatores, quæ vel ad ſummum perueniſſe videri debet, ſi quæ ſenſus patefecerit, & quæ è rerum ſenſu perceptarum ſimilitudine mente haberi poſsũt, inſpexerit: merito auidè perquiremus, qua nã alia ratione, aut via, ipſi corporũ præmiſſorũ naturas, formas, quidditates vè, ac differẽtias aliquando ſint perſcrutaturi? poſteaquam alia ab hac, quam mox explicauimus, nulla pænitus eſſe videatur, ab hac inquam, quam nos ſubtiliſsime ſapientiſsimus Ariſt. in poſterioribus analiticis indicauit, & quam Philoſophi & Medici omnes rerũ naturalium naturas, & vires continuo per praxim exer-

excercentes, vel Græcorum, Arabum, & Latinorum ferè omnium testimonio, verã esse fateri conantur.

Obijciant autem, ex quo sciunt multa esse, quæ citra difficultatẽ temperamento conueniunt, quia puta calida, & sicca pari gradu sunt, quæ tamen specie diuersa sunt, inde ergo vnum & idem specie, temperamento diuersi gradus, donari posse; adeo quod ex temperamẽti diuersitate, ridiculum sit prorsus diuersitatem speciei demonstrare. Verumtamen ex falso supposito decipiuntur euidentissime, tum quoniam imposibile est in similaribus plura specie diuersa simili donari temperamento, quippe vna cũ sit forma, vnũ similiter illi ex æquo respondet temperamentum, vt probatum est, tum quoniam in dissimilaribus licet ex partium quarundam prędominio temperamentum vigere aliquod ferè simile constet, constat tamen adhuc, etiam in simplicioribus, cuiusmodi plantæ sunt, nusquam vnã eamdemq; omnino in omnibus specie differentibus esse partium dispositionem, constitutionem vè; adeo quod si non ex solo prædominanti temperamento expresse, ex reliquis saltẽ omnibus ad corporis compositionẽ per se requisitis, & diligenter examinatis, vnà cũ proprio subdominanti temperamento, rem natura, forma, ac specie euidenter differre apparet.

Rursum ex his gradibus nouã desument aduersarij obijciendi occasionem, quia si solũ gradus hi certum & specificum constituant temperamentũ, ijdemq; gradus quatuor tantum sint, sintq; quatuor

tuor primarum qualitatum tantummodo, vt verũ est; ergo saltem tot erunt temperamenta specifica, quot erunt combinationes harum qualitatum per gradus; multo autem sunt plura specie differentia corpora, quam combinationes tales sint, igitur vanum est ex his gradibus specificam deducere differentiam; vt a nobis supra factum est.

Hanc obiectionem ex antecedentis dissolutione diluimus, si dicamus in similaribus quidem corporibus argumentum sine difficultate concludere, nempe ex combinatione tantũmodo quatuor graduum, quatuor primarum qualitatum simpliciter, constare omne specificum temperamentum, at in dissimilaribus non concludere, ob multiplicem cõpositionis eorum diuersitatem, per quam immensus est temperamentorum specie differentium numerus, veluti etiam immensa (etsi non infinita) est corporum specie differentium complicatio, vt manifestum omnibus est. Sine difficultate igitur ex quatuor qualitatum primarum gradibus, tum rei cuiusq; temperamentum, tum demum specifica differentia colligi potest. Nisi forsam aduersarij quasi a naturæ consilio ad nos aliquãdo peruenientes, suoq; arbitratu cum ipsamet contendentes natura, rerum temere quidditates effingere posse credant, aut maius cum Scepticis rerum quidditates omnino assequi posse negent, aut demum perperam & ridicule cum Parmenide & Melisso, vnum ens esse omuia, soloq. maiori aut minori bonitatis gradu distantia esse, sibi confingant.

Pra-

CAPVT VII.

Præmittitur adhuc secundo, ligni temperamentum quoduis certis constitutum gradibus, ex eiusdem ligni tactilibus qualitatibus, & præterea ex sapore, parum verò ex odore, at ex colore, & aspectu omnino minus assequi posse, & qua ratione id commode fiat.

SED iam secundum præmittamus, nempe huius tẽperamenti gradus, ex sensatis proprijs non paucis planè inuicem longe diuersis, euidenter posse demonstrari; ex sensatis inquam qualitatibus rerum quarumcũque temperamentum proprium, tum immediatę, tum mediate indicantibus, vel inquam tactu, vel gustu, vel odoratu, vel demum visu, quoniam auditus parum huic cognitioni inseruire videatur. Tactus autem primas tenet, cum ille qualitatum omnium primarum, quibus constat temperamentum, proportionem in mixto, quantumcumq; ex-

cesse-

cesserint, immediate, & euidenter agnoscat. De actualibus autem qualitatibus, puta quæ rebus ab extrinseco sæpe contingant, non intelligimus, sed de virtualibus primum; posteaquam ad corpus quod sentit ille referendæ sunt, sentiuntur etenim actuales, atqui virtuales omnino magis, & hæ cæteris paribus magis immutant, & alterant, qua ratione verò lateant, licet rem actu sic temperatã insequantur, demum attamen excitētur in actum, non est hic explorandi locus; Sat sit vel solo præstanti sensu tactus, rerum temperamentum, ex tactilibus qualitatibus primis, calido scilicet, frigido, humido, & sicco conflatum decerni iure posse; quando alius sit sensus earum, quæ primo gradu excedunt, & alius earum, quæ secundo, deinceps tertio, vel quarto, vt superius communem omnium sapientum sententiam sequuti dicebamus; perinde siquidem sensibili immutatione ea, qua tactus per hos gradus afficitur, eadem met prorsus de qualitate ipsa, deque eiusdem qualitatis gradibus decernendum est nobis; Nec in hoc sensus tactus aliquando decipitur (si tamen organum illi deseruiens integrum fuerit) est enim ille semper veritatis testis singularis, & optimus; quamquam ne quod sentit illud proprium sit rei temperamentum, an maius temperies aduentitia, solius est mentis per discursum inuestigatio, desumptis prę-sertim coniecturis (vt docebat Gal. lib. de temp. 3. & lib. simp. facul. 1.) tum ex communi atque frequenti sensu rei, quo res frigida, vel calida, nec pro-

promiſcua ad vtrumque eſt, tum ex modo quo ipſamet res ex vſu aliquandò fuerit, quia ſi ab initio ad finem vſque, dum adhibita res eſt, ea magis ſemper calefaciat, vel frigefaciat, ea non ex accidenti, ſed ex ſua natura talis erit; quamuis ſi nihil moratus, moxque poſt ablationem, facultatem eius expendere voles, ſæpe numero falli poſſis, vt nonnunquam aquam ſua natura frigidam, calidam poſſidere dices facultatem, vbi puta ſolum extrinſecus adhibita calorem reuocet in vnū, tum demum ex externæ qualitatis additamento, eo quoniam rei inſita facultas facile adulteretur, eodem licet etiam tanquam extraneo facile ſpoliari conſueſcat. Tactum proxime ſequitur guſtus, qui quaſi alius tactus eſt, quo inquam ſapor iure percipitur, ex ſapore licet non immediate, ſed per diſcurſum dumtaxat, factaque deductione eius, quaſi effectus in ſuum principium, primarum nempe qualitatum temperamentum, ipſius temperamenti conditio aſſequatur; Vnde cum non parum luminis addat priori per tactum factæ cognitioni, eius idcirco non contemnenda ſenſatio eſt. Etenim ex longa, eaque prudenti ſapidorum exercitata notitia ſatis aperte colligitur, Saporem affectionem eſſe guſtum mouentem, ex vario caloris, aut frigoris impetu, in humidum multifariam ſicco admixtum, procreatā, quod etiam Ariſt. lib. de ſenſu, & ſenſili cap.4. & Theophr. lib. de cauſis plantarum. 6. cap. 1. aſſeuerant. Quare ex hoc ipſo ſapore rationabiliter rei cuiuſque

tempe-

temperamentum quantumuis varium apte nanciſcimur, vt confeſſus eſt etiam Gal. lib. de alim. facul. 2. cap. 61. & lib. 4. de ſimp. facul. quampluri-mis in locis. Sed qua nam ratione ſapor, non temperamentum ſolum, verum & temperamenti gradum, ſeu determinatam oſtendat proportionem, non facile aſſequi datum eſt; attamen ego cū melioribus Philoſophis ſenſum, & rationem ſequutus, poſito ſaporum principia, calidum, vel frigidum eſſe, quatenus ſanè ad humidum ſicco permixtum, veluti agens ad paſſum certam habet proportionem, imprimis deduco tot eſſe ſaporum ſpecies, quot verè ſunt graduati exceſſus caloris, vel frigoris, ad humidum variè ſicco iunctum; alias ſapores temperamento non reſponderent; quare certis caloris, vel frigoris gradibus, nō varius, ſed certus reſpondet ſapor, & ex euidenter mutato ſapore, omnino etiam temperamentum ſubit mutationem: Neq; infiniti, & indeterminati ſapores ſunt, licet infinitè ferè cōtingat miſceri ſuorum principiorum extrema, ſed determinati atq; præcipui, ad quos omnes alij reducuntur, quos porro melior guſtus excellere annotauit, vt tactus qualitates tāgibiles ad certos gradus communi omnium experimento deducit. Sunt etenim ſapores calidi quatuor, nempe dulcis, amarus, falſus, & acer; frigidi ſunt duo, auſterus, & accidus, niſi addas & ponticum, quem auſteri principium aliqui poſuere, & ad has ſex, vel ſeptem differentias, palam reducuntur, quas omnes ponit Plato in Timeo, Ariſt. de anima,

anima, & de ſenſilibus, Theophraſtus de cauſis plantarum, atq; Gal.lib. ſimp. facul. Quorum equidem ſaporum omnium, vt accurate notabat Gal. ibidem lib. 1. cap. 38. licet impoſſibile ſit ſingularem rationem exprimere, attamen ſaltem cuiq; ſano ſenſu prædito per experimentum illa facile ſuggeritur; atq; ex ſingulis ipſis aptè iam agnitis, temperamenti proportio commode deducitur. Et à ſaporibus calidis ſumpto principio, equidem ſapor, qui dulcis, quoniam vt nobis temperie omniũ ſimetra donatis, maxime conueniens eſt, ita periocundus, & guſtantibus maxime ſuauis, & adhuc licet palatum moueat, non niſi tamen mediocritate mouet, quia ex caliditate mediocri in ſubſtantia non admodum craſſa ducens originem, moderate calefacit, moderate humectat, & moderate, citraq; omnem vim, apertos linguæ, & palati ſubintrans meatus, ibiq; manens delectationem parit non mediocrem; vnde iure ille primo gradu caloris duntaxat continetur, cum ſiue extrinſecus, ſiue intrinſecus res ſincere dulcis adminiſtretur, vix ab ea nos calefieri percipiamus, niſi vltro demonſtretur, quod & Gal. lib. 4. ſimp.facul.cap.9. & 10. multis explicare contendit. Humiditatem verò dulcedo innuit manifeſtam, ſed non maximam magnam vè, quæ temperiei potius aduerſatur; ea perinde ad ſecundum ferè gradum vſq; ſe extendit. Neque facit difficultatem, quod non omnibus eadem dulcedo bene ſapiat, quia non omnes ſapidum guſtēt linguam planè ſecundum naturam affectam habentes,

bentes, sed vel calidiores quam conueniat, vel frigidiores, seu toto corpore, seu pertinetibus ad linguam effecti; vnde quę potius in oppositum alterent auidius postulent, sibiq; ipsis aliud, alij autem aliud iocundius esse iudicent. Cæterum cum dulcis sapor asperitatem leniendo laxet, & molliat, vt etiam notauit Gal. lib. 5. simp. facul. cap. 26. videtur ideo omni siccitatis excessu carere.

Dulci sapori opponitur acer, puta quia ex se a nostri temperamenti mediocritate valde longe distet, imo, siue extra, siue intra, bene affectis corporibus perperam administretur, non parum ledat, & aliquando corrumpat; quapropter ex ipsa excessus qualitatis extremitate merito ducit originem, fitq; ex calore quartum iam gradum occupanti; quo certe nullus maior calor est, quod latius scripserat Gal. lib.4. simp. facul. cap.18. probans Platonis, Arist. & Theophrasti testimonijs, saporem hunc omnium esse calidissimum, cui opinioni neque vllum Antiquorum fuisse dicebat aduersum. Sed quantum ad siccitatem spectat, nobis plurimum arridet Auerroes suo Colliget. lib. 5. cap. 27. saporem acrem simpliciter calidum, pronuntians, & siccum, illum quasi a calore summo, summaque possibili siccitate creatum fateatur, & sanè ex eo, quod interagendum igneitatem sibi inesse propriam manifeste ostendat, vt quilibet sano donatus sensu, vel vnà veritate coactus palam confitebitur: siquidem degustatus linguam, & os acrimonia ferit tanta, atque ad aculei instar

com-

compungit, simulatque calefacit acriter, & interdum exurit, vt igneæ ideo naturæ participem, perindeque ex summa caliditate, possibilique siccitate, quæ caloris lima est, productum merito asseueres. Neque est quod quis obijciat, acria non pauca vberem interdum admixtam habere humiditatem, propterea corporum eiusmodi non pauca a nobis citra nocumentum esitari, quinimo ex his pleraque nos doceat experientia facile admodum solere putrescere, facile perforari, & carie corrumpi, quod nulli eorum, quæ planè sicca sunt, vsu venire videmus. Quoniam licet hæc vera sint omnia, ex quo tamen non sapor, sed sapidum proponatur, nempe non sapor acris solitarius ex suis ortus initijs, sed in multiformi ætherogeneoq; subiecto consistens, in quo ob partium dissimilarium multiplicem cōplicationem, fit, vt aliquibus cum siccissima temperie propria, proprius quoq; sapor insit acerrimus, veluti quid ferè simile placebat Gal.lib.simp.facul.4.cap.7. aliquibus autem contra cum humiditate manifesta insit etiam dulcedo non insuauis, vt notabat Gal. lib. simp. facul. 4. cap. 18. quamobrem euenit, vt non solum quæ acria ferè omnibus, vel primo quoq; sensu, existimantur, ea adhuc ob dulcem, temperatāq; admixtam substantiam posse nutrire; Insuper & externo superuenienti calore superuacaneo posse putrescere, & carie corrumpi, sed quæ sincere, & proprie citra miscellā acria sunt, sanè ea calidissima, & possibili siccitate siccissima sunt, magis quidem in in

animatis, at in inanimatis, ex quo vita cũ summa siccitate stare non potest, ideo saltem pro posse sicca illa censentur; quod si vltro effectus agant summe siccitati pares, vtiq; eos ex accidenti agunt, & fortasse totius temperamenti facultate, sed de hoc alibi. Sed cum dictum sit, ea, siue intra, siue extra administrentur, facile ledere, & maxime intra, si esitentur, quod interiora viscera omnia molliora, & teneriora sint, lediq; promptius, quã partes externæ possint; Cauendum idcirco ex Gal. lib. 3. de temp. cap. 3. illud veritatem habere duntaxat, dum ea in pauca exhibeantur quantitate, vel dum alijs admixta propinentur, quoniam tunc præter quam quod ex se, vel alterius obruta copia, parũ valeant, adhuc tunc illa commodius superantur, conficiunturq;, & partium in eis perficitur separatio tanta, quanta adamussim competat, vt quod conueniens in eis est assimiletur, at quod superuacaneum, acre, & inutile est, debitis vijs vtiliter excernatur, nunquam enim quod verè acre est, multũq; est, & nulli permixtum, apositè esitatur, velut contra fit, si pro obsonio, vel condimento, medicamento vè administretur, vt docet Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18.

Inter dulcem, & acrem saporẽ, collocantur medij, nempe salsus, & amarus, quippe non simpliciter acres sint, & a dulci summe distent, sed mauis subacres, quia acredinis participes iure dicendi sint. Verum ex his, vt post acrem (quantum ad calorem spectat) est amarus. Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. ita post amarum, salsus est. Auctor lib. de

ocu-

oculis apud Gal. part.5. cap. 2. quia si salsum plus excalefeceris, amarum euadet, Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 20. Cæterum manifestè, tam salsa, quam amara calefaciunt, vt vltro nulla demonstratione indigeant, attamen amara sæpe vehementer, si quidem alterent, cum proxime ad acrem pertingant, Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. quod re vera per se nunquam præstant salsa, & merito cum licet amaris apropinquentur, non obscura tamen diuersitate diffident, Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 21. perinde amara calida sunt in tertio, quod aperte docet Gal. lib. 6. simp. facul. cap. de Abrotano, vbi cum dixisset, Abrotanum calidum esse, & siccum in tertio ordine, siue recessu, subiungit postea, eum esse summè amarum, innuens clarissimè, quod quæ hoc sapore sunt prædita, tertio a mediocritate recessu calefaciant. Sed quæ salsa, cum ab amaro longè distent, in secundo erunt calida; quod Isaac libro de dietis cap. 12. Serapion de simp. med. cap. 409. Auicennas lib. 2. cap. 624. expresse attestantur. Quantum præterea ad siccitatem, tum amaritudinis, quam salsedinis pertinet, non dubitandū quin vtriq; sapori ea semper insit, quando sal conditura sua corpora siccet, & a putredine tueatur, quia vt dicebat Gal. lib. 11. simp. facul. cap. de sale, quicquid corporibus humidū superans inest, id quodammodò absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahit, quippe quæ putrescunt, excrementitium continent humorem, substantiamq; , tum dissolutam, tum minime

compactam, quibus ergo corporibus nulla prorsus est humiditas superflua, ceu melli optimo, aut corpus solidum est, atq; compactũ, ceu lapidibus, ea vt putrescant est impossibile, ac proinde in his, salis non requiritur vsus, sed in his solum, in quibus suspecta putredo est. Deinde quod sapor amarus siccis temperie corporibus insit; ex eodem, idẽ probat Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 20. quod scilicet minime omnium amara putrescant, (intelligas de sincerè, & primo talibus existentibus, nullam videlicet alienam prorsus substantiam habentibus dulcedine participem) & nullo modo vermes, aliaque nonnulla animalcula, qualia in radicibus, herbisq;, ac fructibus putrescentibus prouenire solẽt, ob nimiam amari ingratitudinem, procreent, ac nutriant, maximè namq; videmus in humidis nasci corporibus vermes, ac putrilaginem. Cæterum salsedinem minorem semper siccitatem habere, quam amaritudo habeat, patet expresse, illudque dixit Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 21. Sed cur salsa siticulosa magis sint, quam amara, si illa humentiora sunt, & minorem obtinent calorem; ratio est, quia amarorum minus desumimus, salsorũ verò plus, amara sanè cuncta abhorret, & abominatur natura, salsa apetit, & concupiscit abundè, grataq; magis palato hominis sunt, vt benè Theophr. lib. 6. de causis plant. cap. 1. quo fit vt talia condimenti loco habeantur: Adde salsa colliquefieri, & in ventriculo, ac ipsius ore imbibi, impingiq;, & vndequaq; partem ipsam alterare, cum ta-

tamen amara in extimam tantum superficiem agat, nec intimius peruadere quæant; quam similiter ob causam Gal. lib. 4. de regim. acut. com. 8. salsum magis exiccare quam amarum pulchre dicebat. Num verò salsa pituita sitim maiorem inducat, quam bilis, contendant Ascitici, & ardenti febre laborantes, quorum hi quidem ob biliosum humorem, & amarũ, illi ob pituitosum, sed salsuginosum, summopere sitiunt. Nos vero gradum siccitatis in salso, & amaro, sic propius decernamus, cũ summæ amara, vt de Abrotano dictum est, ex Gal. & re verasicca sint in tertio, salsa autem amaris longe minus sicca sint, salsa vtiq; in secundo sicca extimabuntur.

Saporibus his calidis accedunt frigidi, pōticus videlicet, austerus, & accidus, qui a frigore in humidum sicco temperatum agente habent originem, de quibus sane vltro nihil in præsentia differendũ, quod non nisi qui ex calore fiunt nostro proposito aptè deseruiant. Sapores itaq;, hac duntaxat ratione, proprium vnde fluunt temperamentũ ostendunt, & porrò si simplices, atq; sinceri seorsim exactè cognoscantur, quoniam sępe, imo vt plurimum contingat eos inuicem in vno, & eodem sapido permisceri, inuicemq; ferè confundi, quamuis qui fuerit in agnoscendis simplicibus exercitatus, non multo negotio ipsam complicationem intelliget; intelligetq; demum quale primum in mixto vigeat temperameutum, & quale secundo, quoniam scilicet re sapida, diligenter, ac multifariam pertra-

ctata, saporem vnum prædominari, alterum verò subdominari iam recto gustu sentiet, denominationemq; capiet a primario, vt capit etiam Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. qui quædam acria admixtam habere amaritudinē inquit, quæ tamen amara verè dicenda non sunt, quandoquidem hæc in eis lenis existat, & infirma, valida autem acrimoniæ vis. Sed hæc saporum mixtura sine dubio ex substantiæ ætherogeneitate contingit, quam varia sequuntur temperamenta, diuersorum saporum principia, vt innuit etiā Gal. lib. simp. facul. 4. cap. 12. & 18. etsi plerumq; ijs, qui inexperti fuerint, similis quodammodo mixtura in saporibus medijs est aliquando visura, quamquam verè non est, apparet enim in amaro acrimonia quædam, quoniā amarum quodammodo est acrimoniæ particeps. Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 18. amarum tamen verè acre non est, sed subacre aliquibus nuncupatur; quod si aliquando acris saporis effectus agat, hoc est ex miscella substātiæ verè acris, & non vt amarum est. Diligens ergo veritatis indagator attendet omnia hæc, & vltro etiam ne, vel per se, vel ex accidenti, hoc est ab extrinseco superuenienti alio, quid diuersum accesserit, vnde quale est videatur.

Vtcunq; tamen res ipsa fuerit, adhuc forte quis ex saporibus veritatem temperamenti, plantarum exemplo, assequi posse negabit, quando expresse pateat, fructus qui plantarum effectus sunt, in vna eademq; planta numero, ab immaturitate ad maturitatem, mutare sapores proprios, eadem nihilomi-

lominus manente plantæ specie. Sed qui prudens & in naturalibus doctus extiterit, facile respondebit, ex fructibus plantarum effectis non rectè colligi plantarum temperamentum, sed colligi solum plantarum speciem similem, sumpta coniectura ex ipsa fructuum similitudine, vt ex ficubus plantam esse ficus, ex pomis esse plantam pomi; Etenim fructuum temperamentum non æque semper plantæ temperamento respondet, quoniam hi partes plantæ non sunt, sed potius partus, vt fætus matris, veluti bene Iul. Cæsar Scaliger ad Theoph. de causis plant. lib. 2. c. 11. qui sane partus ex luxurianti plantarum alimento ducẽtes originẽ, ab externo quouis mutationẽ subeunt, nempe vel ex pabuli varietate, vt (Persici exẽplo apud Gal.) docet tũ soli natiui mutatio, tum ipsa cultura; vel insuper ex solis aspectu vario, quo valentius, vel segnius hi conficiuntur, & perinde hi cum multiplicem facile assequatur externã alterationem, facile etiam saporẽ mutant, quod sexcentis in locis legimus semper obseruatum apud Catonem, Varonem, Columellam, Palladium, & Constantinum, antiquissimos de re Rustica scriptores. Atq; hinc, coronidis loco, cauendum de saporum origine non licere eam facere coniecturam, quam nonnulli ex mutuo ipsorũ congressu, & transitu lubricè nimis aliquando fecere, posteaquam ex vno sæpe alius, & sæpe contra diuersus obseruetur, quod equidem ob variam, & multiplicem agentium externorum occasionem contingit, vt in fructibus ipsis dicebamus.

Sequuntur modo odores, a quibus etsi non certa, & euidens, adhuc tamen non contemnenda temperamenti habetur coniectura, quia re vera, vt Arist. lib. 2. de anima cap. 5. de Sensili cap. 5. Theoph. lib. de causis plan. 6. cap. 5. & Gal de simp. facul. lib. 4. cap. 22. Odor qualitas quædam est sapori respondens, quæ per euaporationem ab odorabili effusam, ambientiq; permixtam, narium demũ inspiratione ad cerebrum defertur, & sensum mouet, vt perinde corporum quorundam nos etiam non gustantes solo odore qualitatẽ agnoscamus, veluti puta eduliorum, quæ putrilagine sint corrupta, quę inquam omnino nec gustare quidem aggredimur, quia fidei multum habeatur odoratui, cum ex eisdem prorsus principijs odor ducat originem, ex quibus & sapor, ex temperamento nempe mixti cuiusuis. Vnde nisi magna esset sensus nostri odoratus hebetudo, vt Arist. lib. 2. de anima cap. 5. de sensili c. 4. omnibus vtiq; saporibus proprium odorem respondere nos sentiremus; Verum tamen cum eos solum sentiamus, qui sensum vehementer mouent, hi autem quodammodo quidem, ex communi omnium consensu, accidum, acrem, amarum, & similes repręsentent, vt inde quasi propriam denominationem desumpsisse videantur, quod obscurè nimis tamen id præstent, ex Arist. lib. de sensili cap. 5. ideo ex Gal. lib. simp. facul. 4. cap. 22. ad duos solum, ad duo quasi genera, ipsos omnes aptè deducimus, ad beneolentes scilicet, habita proportione quadam ad sapores, qui

gustui

guſtui ſuauiores ſunt, & ad graueolentes, ex proportione inquã ad ſapores, qui a ſuauioribus magis minus vè recedunt. Quamobrem ex odore, quid ad temperamẽtorum notitiam colligi poſſit, non ita facile vir prudens, & doctus iudicabit, quã do tam calida, quam frigida odorem ſpirare videantur. Et licet Gal. lib. 4. ſimp. facul. c. 22. quæ odorata ſunt omnia calida eſſe proferat, quod cõfirmauit Thoph. lib. de cauſis plan. 1. cap. 27. & demum ipſe Ariſt. lib. 12. problem. 12. Contrarium nihilominus veritate coactus videtur etiam velle Gal. lib. 2. ſimp facul. cap. 3. vbi apertè ſcribit, non omnia bene olentia eſſe calida, afferens exemplum plurium refrigerantium, bene tamen olentium, puta violarum, roſarũ, nimphæ & aliorum, quin imo ipſemet Gal. lib. de odoratus inſtrumento cap. 4. & 6. in cerebro ex ſolis exuſtione affecto, laudat roſarum odorem, & lib. 13. methodi cap. 21. in phrenitide, iubet odores, & certè tantũ frigidos naribus adhiberi. Quam controuerſiam niſi quis per ſubſtãtiæ ætherogeneitatem dirimat, vtiq; tollere impoſſibile eſt, imo quin ex ea veritas impugnetur euidenter prohiberi non poteſt, poſteaquam re vera odores aliqui calefaciunt, aliqui verò frigefaciunt, vt docet experientia. Verum odores omnes dices eſſe calidos, quia odorabilis res, quanto naſcatur ſolo calidiori, tanto odorabilior ſentiatur, quanto verò frigidiori, tanto inodorabilior ſit, quippe frigiditas odoribus aduerſetur, Ariſt. de ſenſili cap. 5. Theoph. de cau-

ſis

sis plant. 6. cap. 25. attamen ob frigidam sibi annexam prædominãtem ætherogeneam substantiã, frigido scilicet præditam temperamento, rem eam magis, aut minus frigefacere. Quidquid sit, ego sensum sequutus, & naturam, tum calidos, tum frigidos odores esse censerem, vt & sapores sunt, quibus ipsi respondent odores; Neq; in hoc pudet Gal. a manifesta contradictione non liberare, quando sciam plures sectarios reperiri Medicos, qui in conciliandis auctorum aduersis sententijs plurimum insudant, vt merito his libere relinquendus labor videatur. Licet enim ego Hipocratem, Platonem, Aristotelem, & Galenum, quatuor naturalis sapientiæ lumina summæ semper sim veneratus, credidi attamen semper rationi, & sensui attendendum esse magis, quibus perinde nisi apertè consentiant hi, vanam esse eorum auctoritatem putem, vnde neq; in præsentia veritatis dicendę causa, horum ego, & aliorum vterer testimonijs, nisi cum viris agerem, qui, leguleiorum more, vel iure, vel iniuria, nimis auctoritati tribuunt, quales inquam semper damnarunt viri sapientes, vt præcæteris damnauit ipse Gal. At quod frigus aduersetur odori, faueat autem calor, vtiq; non est quia frigidum sit inodorum, illud quippe cum saporem faciat, faciet necessario etiam odorem; sed est quia cum res odorabilis per euaporationem calore eductam reddatur odora, proculdubio ambienti existente frigido, res ipsa condensatur, constipaturq; nimis, nec euaporabilis redditur.

tur, propterea inodora; contra ambienti existente calido, rarefit, & attenuatur, euaporatq; facilius, & euidentius odorata apparet, quod solum voluit Arist. & Theoph. locis citatis. Atq; hinc certè fit, vt cum non facile calor, vel frigus per simplicē odorem secernatur (etiam si odor, auctore Auicenna, ex calido, vel frigido, acutus, vel mollis appareat) ideo iure vltro effectus odoris obseruandi sint omnes, qui si frigidi per se fuerint, omnino frigiditatem arguent, sin verò calidi, caliditatem, adeo quod si res vnde peruenerint, alijs euidentibus notis, calida videatur, & rursum valde odoret, verissimum erit rem illam esse calidam, calidumq, odorem esse, contra si rem alias se habere planum fuerit. Restat odoris siccitas, vel humiditas, in quibus etiā non parua videtur controuersia, quando Arist. odorem sicci esse apertè testetur, 2. de anima cap. 5. de sensili cap. 5. ea potissimum experientia ductus, qua patet sapida, quæ licciora, ea semper odora esse, humidiora contra, quod etiam confirmauit Theoph. lib. de causis plant. 6. cap. 24. eo exemplo, quo ipse inquit fructus agrestes odoratiores vrbanis sui generis, quia sunt agrestes vrbanis licciores, quamobrem vt quę sapida sicca sunt, veluti sunt amara, ita ea odora magis, imo, vt Theoph. lib. 6. de causis plant. cap. 13. initium boni odoris amarum est, odoratumq; quin sit amarū comperi est impossibile, quod ibidem longe satis, & aperte probat, & veritatis exemplum est in rosa, moscho, zibeto, & alijs huiusmodi, quæ odora-

tissi-

tiſſima ſunt,ſuntq; amara expreſſè. Verum ex aliâ parte Gal. lib.4. ſimp.facul. cap.22.manifeſte contrarium profitetur,dum ait, amarum nunquã odoratum eſſe,quoniam non vaporabile, quippe non humidum,ſed ſiccum ſit nimis, odor autẽ per euaporationem apparet ſenſibus, quæ euaporatio per humidum fit, etſi coctum, & ſapidum cum ſicco mixtum. Quapropter cum amara ad euaporationem ſint ob ſiccitatem inepta, ea merito nunquam erunt odora; Qua in re cum multi multa loquuti ſint, horumq; nullus adhuc pro controuerſiæ vera concordia aliquid attulerit; Sanè nos quoq;, quibus, vt neutiquam Ariſtarcum facere libuit, ita in ſedandis auctorum controuerſijs,oleum, & operã perdere voluimus nunquam, vt puta quorum verbis expreſſis ficta ineſſe recondita ridiculum ſemper opinati ſimus, laboris ideo huiuſce palmam differentiarum conciliatoribus adipiſcendam relinquemus, qui pro Ariſt. vel Gal. continuo mordicus certant, & ſolum more noſtro rei naturam per ſenſum perſcrutantes, rationabiliter pronuntiabimus,odorẽ ex ſe nec omnino ſiccum, nec omnino humidum eſſe, quod ſiccitas ſumma euaporationem nõ permittat, qualem falſo ſemper Gal. putabat in amaro, atqui humiditas ſumma inſipiditatem faciat, ex qua nullus odor, non autem humidum ſicco permixtum,quod Theoph. loco citato doctiſſimè exprimebat,dum quaſi diceret, odorem ex ſapido fieri, ex humido ſcilicet ſatis concocto,vel ſiccitati permixto, ita vt quanto in ſapido

do humidum magis tale fuerit, tanto tale ſapidum odoratius, contra quanto humidum minus tale ſit; quia magis crudum, & aqueum, ideoq; ſaporem habetans, ideo inquam minus odorum, quod expreſſè experimur in multis; Quare ex odore ſi rei temperamentum (quantum ad ſiccitatem ſpectat) aſſequuturi ſimus, certè res odora non prorſus ſicca eſt, nec prorſus humida, ſed humida ſicca, nempe humiditate concocta, & quadantenus exiccata, donata, vnde res quanto odoratior hoc modo, tanto ſiccior extimabitur. Itaq; haud tuta res eſt ex odore de ſenſibilium temperatura conijcere, perinde vt ex ſapore. Et vt bene Gal. lib. 4. ſimp. facul. cap. 23. rei huius maxima potiſſimaq; cauſa eſt, quia cum in odorabili ſit ſubſtantiæ æthereogeneitas, ſanè non æquè omnes partes illius euaporant, odorabileſq; ſunt, nec proinde omnes ſimul ſenſum mouent, ſed ille tantum, quæ ſunt tenuiſſimæ, & in halitum ſubleuantur, cum tamen in guſtu omnes guſtabilium corporum partes ſimul in linguam incidant, cunctæq; ſenſum moueãt pro ſua natura, ac proinde ſapores in ſignificandis rerum naturis certiores ſunt, pluſq; veritatis obtinent, deinde odores.

Ex coloribus equidem valde minus agnoſcitur coloratæ rei temperamentum, imo nec ex conſiſtentia, ponderoſitate vè rei eiuſdem, illud tuto conijcitur, quando hæc totius ſubſtantiæ modum potius inſequãntur, quam temperamentum, modus autem nihil ſupra entitatem addit, vt certum

eſt;

est; Hæc illa verò sub contrarijs temperamentis integra, & meliora frequentissimè reperiuntur, nec ita vnius sunt propria, vt alterius esse nullo modo possint, quemadmodum veritate ductus dicebat Gal. lib. simp. facul. 2. cap. 3. & lib. 4. cap. 23. siquidem cum dixerit Arist. lib. de sensili cap. 4. colorem esse terminum perspicui in corpore definito, seu terminato, quem videndi facultas per oculum medio lumine percipit, ita vt ex varia miscella perspicui cum opaco euidēter color fiat, hæc autem miscella variam sequatur partium substantiæ consistentiam, ex qua demum consistentia leuitas oriatur, & pondus, propterea cum consistentia ipsa substantiæ ex similibus, & dissimilibus fiat, puta ex calore, frigore vè, vel aliunde, vt longius Arist. 4. metheororum docebat; Sequitur ideo necessario colorem, consistentiam, & denique ponderositatem in rebus, non ex temperamento vno, & eodem nasci, sed ex varijs; vnde nil mirum si hæc in vno sępe talia, quæ in contrario etiam similia sunt, adeo quod licet ad rei integritatem, & bonitatem agnoscendam, hęc maxime facere planum sit, vt prudēter nos docuit Ioannes Mesues lib. suo de simp. soluentibus agnoscendis, ad temperamenti tamen cognitionē ferè nihil præstare videntur, quod perinde solum præstent, atq; ea, vnde ij, qui ex imagine, aut ficta, aut picta cognoscere quempiam volunt, cum ipsum aspicere denegetur, quem agnoscere cupiunt. Itaq; etsi hinc quoq; de præsenti rei bonitate coniectura fieri quæat, tamen ser-

moni

moni adijcietur, optimum esse per discretam experientiam eiusdem temperamentum inuenire, in hoc enim falli non possumus, quamquam prius quam experientiam feceris, gustus pleraq; indicet, paucula aprobante ipso odore.

CAPVT VIII.

Ex præmissis palam demonstratur intentum, lignum nempe Sanctum, Guaiacan vè verum, specie, & natura longe differre a ligno nouo, nuper scilicet in Italiam, & Romam potissimum delato; Sumpto etiam principio ex vtriusq; ligni colore, & aspectu, demum ex odore, tertio ex sapore, & vltimo ex tactilibus qualitatibus proprijs.

ATQVE his ita præmissis, quod pseudolignum hoc a nostro Guaiacan, Sancto vè ligno, nō maiori, minori vè bonitate, siue præstantia solum differat, sed adhuc (quod nos contendimus) & specie, siue natura, & forma, ita

vt

vt nullo modo lignum Sanctum sit, nisi arbitratu suo quispiam illud tale esse effingat, esseque velit. Sanè comparatis adinuicem singulis, quæ sensi in ligno vtroq; palam sentiuntur, deductaq; ex iis omnimoda constitutionis, tam similaris, quam dissimilaris differentia, euidenter demonstrare concessum est. Verùm hîc, si vel vnquam, mentem, & sensus non biliosa amarulentia deprauatos, pituitosa vè oppresione obrutos, hebetesq;, & supinos redditos, nec demum attrabilari acrimonia in furorem adductos, illis, qui dicendorum iudices esse volunt, inesse desideramus, sed sanos duntaxàt, integros, sobriosq;, quales virum sapientem ingenuè rerum naturam contemplantem decent, illos habere summopere exoptamus, quando tota rei propositæ determinatio ex solo ferè sensu primum ducat originem. Atqui quoniam ex sensatis in vtroq; ligno repertis, veram, vt dicebamus, differentiam nos diuino fauente numine demonstraturi sumus, fortasse quispiam, ipso statim comparationis exordio, ignorata plantę imagine, eiusq; folijs, floribus, & fructibus, quorum sanè præsentia citra difficultatem quis omne lignorum specificũ discrimen vel digito indicat, impossibile nos verã eorum discriminis cognitionem consequuturos, mordicus contendet; quando planum sit ligna plura ex diuersis plantarum speciebus cæsa valde esse simillima, vt puta sunt, ex Ioãnis Baptistę Mõtani Egano agri Veronensis, ex palma Consalui in Americis, ex apud nos cognita Anagyri, Buxo, &

alijs,

alijs, quæ cũ ligno Guaiacan multum conueniunt. Adeo quod nisi cuiusuis ligni, tum plantæ effigies, tum folia, flores, fructusq; sint conspicui, impossibile omnino videatur specificam eiusdem haberi posse differentiam. Sed etiam si verum sit, quod corpora multiformia, eaq; integra (etsi inter imperfectiora collocentur plantæ) propriæ formæ occasione, variam imprimis habent partium componentium dispositionem, per quam dein varios, differentesq; producunt effectus, ita vt ad agnoscendam corporum horum specificam differentiã, minime sat sit frustum quoduis eorum ab alio frusto diuersum præoculis habuisse; sed vltro integrã totius dispositionem, constitutionem vè, cum proprijs inde manantibus effectis, sufficienter prænouisse sit opus; posteaquam ad cognosci res ita se habeat, vt & adesse illa proficiscitur, in eoq; stat. Attamen quod in præsentia nos integram plantã plante neutiquam comparemus, vt vtriusq; notitiam perquirentes, speciei insimul earum, & lignorum, ac eorum omnium, quæ cuiusuis harum plantarum est proprium, similitudinem, dissimilitudinem vè assequamur, Sed frustum ligni solum ignotæ plantæ frusto ligni alterius plantæ, etsi notæ, duntaxat opponamus, vt ex horum diuersitate, similitudineq; in speciei plantę similis, vel differentis, vnde peruenerint hæc, ducamur, quoadfieri possit, cognitionem; quod non nisi ex sensatis his, quæ in vtroq; lignorum frusto reperiuntur, assequi concessum est; non ideo plantam prænouisse con-

uenit, vt ligni frusta per speciem agnoscamus, cum potius ex ligni frustis plantæ speciem ignotã perquisituri simus. Et quamuis diuersarum admodum plantarum ligna sibi plurimum simillima videantur, vt manifestum est, in aliquibus nihilominus, atq; præcipuis erunt differentia, & in temperamento præsertim, quod in plantis corporibus licet dissimilaribus, quia tamen imperfectis, maiorem ideo dispositionis ad formam habet partem, ac his quę ex temperamento proueniunt. Atq; quantum ad effigiem eorundem lignorum spectat, si non omnimoda insit dissimilitudo, nec adamussim tamen omnimoda inest similitudo, quin ab effigie vtriusuis frusti eorum, tanquã a notiori sumptis scientię nostre initijs, lignum Sanctum verum a pseudoligno, saltem plus quam numero, differre confiteri liceat; ne ad pauca respicientibus nobis idem quod pueris forsam eueniret, qui ex communi nimis hominũ percepta imagine, omnes homines patres, & omnes fæminas matres nuncupãtes, deinceps meliori donati prudentia palinodiam canunt. Itaq; iam præsto sit vtrumq; lignorum frustum, e sua cæsum planta, è planta inquam suis integrantibus compacta partibus, quibus illa iustã adepta magnitudinem viuat. In vtrisq; autem effigiem propriam, quæ per partium constructionem, inditamq; illi consistentiam, atq; colorem repręsentatur, diligenter expendamus. Et imprimis frustum ligni Guaiacan, quod & Sãctum dicimus, adsit; Id porrò tereti figura donatum suo obtegitur

tur

tur cortice, quo & tota planta ab externis tueatur iniurijs, colore quidem prædito quasi cinereo; & fusco, impermixtis attamen vltro quodammodo viridibus quibusdam maculis, vt Consaluus referebat, intus contra ad pullum vergit. Et in hoc fatemur nos, vel ipso sensu coacti, pseudolignum aduersariorum cum nostro Sãcto vero adamussim conuenire, quin imo vt vnius ætatis, ac ambientis iniuria in nostro id varium est, ita in ipso varium sæpe est. Verum quod ad eiusdem corticis pertinet tum crassitudinem, tum consistentiam, nulli dubium quod vniuersim pseudoligni cortex crassior est, at nostri veri tenuior est; præterea ille nostri ligni veri haud valde densus est, sed tamen immodicè durus; At ille pseudoligni non modo rarus, & spongiosus est, sed quis quis vltro illum proprijs dentibus contundat, facilè duritiem in eo intelliget paruam; quippe facilè admodum conteratur; In nostro autem osseam semper ob summam resistentiam iudicabit. Nec fingant aduersarij illum lui alicũde esse ex itinere plus nimis alteratum, puta aqua maris, nostri verò nequaquã; Quoniam qui fieri potest, vt tanta pseudoligni copia non semel, nec ab vno ad nos delata, semper ex aqua maris detrimentum sit passa? hoc enim vanissimum est; nec admittunt mercatores. Vnde notatu dignum pharmacopolæ putant, lignum nostrum, quod recenter cæsum fuerit, corticem adeo firmiter herentem habere, vt vix ferro separari queat, licet postmodũ ex seipso ille temporis pro-

at pſeudoligni ſubſtantia, præſertim exterior, quæ albior, eſt in quolibet fruſto rara valdè, nec lenis, ſed aſpera, atq; poroſitatibus referta euidentiſſimis, quæ verò interior ad viridem vergit, ea certè denſior, ſed denſiſſima, & ſolidiſſima eſt interior ligni noſtri veri, perinde lignum noſtrum verum duritie robur omne ſuperat, tum prędurum eſt, vt quamminime hiet, neq; facilè videas, quod rimas notatu dignas, profundas vè traxerit. Pſeudolignũ contra ob eius raritatem nunquam ita durum dices, quin imò nõ raro fiſſuris expreſſis, profundiſq; hiaſcens, atq; fatiſcens obſeruabis, inditiũ euidentiſſimum maioris aquoſitatis, minoris autem pinguetudinis, qua illud ipſum compactum; vt noſtrũ perſiſtat, & vnitum longius duret, quia ſcilicet difficillime reſoluatur, exicceturq; vt illud facillimè, ideoq; promptius contrahitur.

Atq; ex omnibus his planè euidentiſſimum eſt quàm lõgè diſtet noſtri veri ligni Sancti effigies ab illa pſeudoligni aduerſariorum; adeò quod etſi inde neutiquam liceat ſpecificam vtriuſq; arguere differentiam, licet ſaltem magnæ varietatis facere coniecturam, & eo præſertim magis, quod nõn in vno, vel altero vniuſcuiuſq; ligni fruſto ſolum obſeruetur omnia hæc, ſed in omnibus, & ſingulis ſemper, & perpetuo; Quatenus igitur propriæ ſpecificæ differentiæ veritas elluceſcat iam deinceps ex temperamento deducamus; quoniam per præmiſſa certi ſumus, ad diſſimilaris, minus tamen perfecti corporis, formæ eductionem, qualis illa

totius

totius,vel portionis plantæ est, qualitatum primarum temperamentum imprimis fore necessarium, licet adhuc partium componentium concentus, qualiscunq; fuerit, non negligendus videatur; Ita enim verè, ne ligna hæc inuicē maiori, aut minori bonitate solū,siue præstantia,an mauis omnino forma,atq; natura distent,euidens erit. Quæ verò rei cuiusuis mixtæ proprium arguunt temperamentū tria sunt,vt dicebamus,odor,sapor,& tactilis qualitas,ergo ex his quoq; ligni vtriusq; temperamentum perquiremus (neq; enim in vtroq; aliud euidentius reperitur, ex quo de temperamento liceat apertam facere coniecturam) Ab odore autem ordiamur, vt puta a quo primum post colorē sensus moueatur. Equidem ex ligno nostro vero, dum adhuc integrum est, si illud quadantenus pertractetur, odor manat longē a communi lignorum odore diuersus,etenim suauis ille est, & olfacienti verè gratus,veluti quilibet per seipsum experiri potest; Atq; odor hic illi verè proprius est, nec aliunde impressus,quoniam semper, & vbiq; inest, etiam si non semel,sed sæpius conficiatur,elixetur,vel accendatur,seu inflammetur. Ex pseudoligno autem contra,tractanti ipsum nullus odor occurrit, quod si inter ipsum exurendum, vel elixandum, odor quadantenus spiret, vtiq; si attentè obseruetur, ille non nisi quid fumidum ligneū est, & licet ob quandam adnatam resinositatē, ligni nostri veri odorem quodammodo æmulari videatur, re vera tamen fragrantis illius, quam lignum nostrum verū

 spirat,

ſpirat, ſuauitatis omnino expers eſt. Itaque hinc iuxta præmiſſa nemini dubium, quin ex de odore enarratis, lignum noſtrum natura ſua humidum ſit magis, quam pſeudolignum ſit, quippe vaporabile magis videatur, odor enim per vaporem communicatur, qui in rebus valde ſiccis vix modicus patet; humidum ſanè dico non fluuidum aqueum, ſed vnctuoſum, quod ideo a calore ſufficienter elaboratum eſt, ac ſicco permixtum, & eo porrò certius illud tale cenſendum eſt, quo pateat ligni noſtri odorem non fumidum tantummodo ligneum eſſe, ſed fragrantia ſapidum; ita vt planè conſtet per vaporem humidi confecti, & elaborati vaporabilis, non ſimpliciter humidi, vnde propriè inſipidum fit, & inodorum, communicari; hoc ipſo autẽ ſimpliciter humido aqueo extraneo, crudo, & inelaborato ſcatet pſeudolignum euidenter, quoniam ſi longius ſub ſole permanſerit, quancitiſſimè exiccatur, contrahitur, atq; valdè fatiſcit, quod noſtro ligno vero, vt puta humido vnctuoſo, ac ſubſtantifico plurimum referto, non contingit, ſed compactum, & omnibus ſuis partibus ęque vnitũ, licet etiam longius ſteterit ſub diu, cõſiſtit perpetuo. Quod ſi interim queras gradum humiditatis, vtiq; cum ſolum per demonſtrationem indicetur, primum illa gradum non excedet. Verum poſt hæc ex hoc ipſo odore, exq; eius præſentia, aut defectu, vtrumlibet lignorum calidum, vel frigidum ſit, certi ſumus colligi poſſe neutiquam, niſi vltro ex ſapore, vel tactilibus qualitatibus coniectu-

ram longe meliorem aliam aliquando fecerimus; Interea saltem ex odore sat sit plurimam distantiam pseudoligni à ligno verò necessario colligi, quando nostrum euidenter gratum odorem per se spiret, illud verò nullum ferè, perindeque nostrum præter effigiem, substantiam etiam habere temperamento præditam valde diuersam, quod non paruum, sed maximum est naturæ, vel formæ, ac demum speciei differentiæ argumentum.

Accedat modo sapor, ex quo, vt dictum est, euidenter quod querimus indicatur. En ligni nostri veri sapor degustanti statim sapidè amarus est, deinceps verò subacredine quadam, quæ amaritudinis est propria, palatum, & fauces compungit, nec ingratus est ille cuiquam, sed mauis cuiq; degustanti iocundus, ita vt semel ipse degustatus nunquam interagnoscendum lignum errare aliquem sinat. Atq; quod non accidenter, sed per se talis ligno nostro sapor insit, non solum attrita; leuigataq; eius docet substantia, sed pluries elixata adhuc, vt quilibet ex se potest ad libitum experiri. Pseudoligniautem sapor (dum ille gustu integro, nec corrupto, vel supino sentiatur) velint nolint aduersarij, primo quoq; gustu (quomodolibet degustetur) aut nullus, seu insipidus est, & quasi lentore linguam, & palatum obliniens, verum paulo post acerrimus est, & ad instar piperis acutissimi, os, linguam, fauces, & palatum ferit, pūgit, & molestissimè soluit, quin imo (quod notatu di-

gnum

ſis plant. 6. cap. 25. attamen ob frigidam ſibi annexam prædominātem ætherogeneam ſubſtantiā, frigido ſcilicet præditam temperamento, rem eam magis, aut minus frigefacere. Quidquid ſit, ego ſenſum ſequutus, & naturam, tum calidos, tum frigidos odores eſſe cenſerem, vt & ſapores ſunt, quibus ipſi reſpondent odores; Neq; in hoc pudet Gal. a manifeſta contradictione non liberare, quando ſciam plures ſectarios reperiri Medicos, qui in conciliandis auctorum aduerſis ſententijs plurimum inſudant, vt merito his libere relinquendus labor videatur. Licet enim ego Hipocratem, Platonem, Ariſtotelem, & Galenum, quatuor naturalis ſapientiæ lumina ſummæ ſemper ſim veneratus, credidi attamen ſemper rationi, & ſenſui attendendum eſſe magis, quibus perinde, niſi apertè conſentiant hi, vanam eſſe eorum auctoritatem putem, vnde neq; in præſentia veritatis dicendę cauſa, horum ego, & aliorum vterer teſtimonijs, niſi cum viris agerem, qui, leguleiorum more, vel iure, vel iniuria, nimis auctoritati tribuunt, quales inquam ſemper damnarunt viri ſapientes, vt præcæteris damnauit ipſe Gal. At quod frigus aduerſetur odori, faueat autem calor, vtiq; non eſt quia frigidum ſit inodorum, illud quippe cum ſaporem faciat, faciet neceſſario etiam odorem; ſed eſt quia cum res odorabilis per euaporationem calore eductam reddatur odora, proculdubio ambienti exiſtente frigido, res ipſa condenſatur, conſtipaturq; nimis, nec euaporabilis redditur,

tur, propterea inodora; contra ambienti existente calido, rarefit, & attenuatur, euaporatq; facilius, & euidentius odorata apparet, quod solum voluit Arist. & Theoph. locis citatis. Atq; hinc certè fit, vt cum non facile calor, vel frigus per simplicē odorem secernatur (etiam si odor, auctore Auicenna, ex calido, vel frigido, acutus, vel mollis appareat) ideo iure vltro effectus odoris obseruandi sint omnes, qui si frigidi per se fuerint, omnino frigiditatem arguent, sin verò calidi, caliditatem, adeo quod si res vnde peruenerint, alijs euidentibus notis, calida videatur, & rursum valde odoret, verissimum erit rem illam esse calidam, calidumq, odorem esse, contra si rem alias se habere planum fuerit. Restat odoris siccitas, vel humiditas, in quibus etiā non parua videtur controuersia, quando Arist. odorem sicci esse apertè testetur, 2. de anima cap. 5. de sensili cap. 5. ea potissimum experientia ductus, qua patet sapida, quæ sicciora, ea semper odora esse, humidiora contra, quod etiam confirmauit Theoph. lib. de causis plant. 6. cap. 24. eo exemplo, quo ipse inquit fructus agrestes odoratiores vrbanis sui generis, quia sunt agrestes vrbanis sicciores, quamobrem vt quę sapida sicca sunt, veluti sunt amara, ita ea odora magis, imo, vt Theoph. lib. 6. de causis plant. cap. 13. initium boni odoris amarum est, odoratumq; quin sit amarū comperi est impossibile, quod ibidem longe satis, & aperte probat, & veritatis exemplum est in rosa, moscho, zibeto, & alijs huiusmodi, quæ odora-

tissi-

tissima sunt,suntq; amara expressè. Verum ex alia parte Gal. lib.4. simp.facul. cap.22.manifeste contrarium profitetur,dum ait, amarum nunquã odoratum esse,quoniam non vaporabile, quippe non humidum,sed siccum sit nimis, odor autẽ per euaporationem apparet sensibus, quæ euaporatio per humidum fit, etsi coctum, & sapidum cum sicco mixtum. Quapropter cum amara ad euaporationem sint ob siccitatem inepta, ea merito nunquam erunt odora; Qua in re cum multi multa loquuti sint, horumq; nullus adhuc pro controuersiæ vera concordia aliquid attulerit; Sanè nos quoq;, quibus, vt neutiquam Aristarcum facere libuit, ita in sedandis auctorum controuersijs,oleum, & operã perdere voluimus nunquam, vt puta quorum verbis expressis ficta inesse recondita ridiculum semper opinati simus, laboris ideo huiusce palmam differentiarum conciliatoribus adipiscendam relinquemus, qui pro Arist. vel Gal. continuo mordicus certant, & solum more nostro rei naturam per sensum perscrutantes, rationabiliter pronuntiabimus,odorẽ ex se nec omnino siccum, nec omnino humidum esse, quod siccitas summa euaporationem nõ permittat, qualem falso semper Gal. putabat in amaro, atqui humiditas summa insipiditatem faciat, ex qua nullus odor, non autem humidum sicco permixtum,quod Theoph. loco citato doctissimè exprimebat,dum quasi diceret, odorem ex sapido fieri, ex humido scilicet satis concocto,vel siccitati permixto, ita vt quanto in sapi-

do humidum magis tale fuerit, tanto tale ſapidum odoratius, contra quanto humidum minus tale ſit, quia magis crudum, & aqueum, ideoq; ſaporem habetans, ideo inquam minus odorum, quod expreſſè experimur in multis; Quare ex odore ſi rei temperamentum (quantum ad ſiccitatem ſpectat) aſſequuturi ſimus, certè res odora non prorſus ſicca eſt, nec prorſus humida, ſed humida ſicca, nempe humiditate concocta, & quadantenus exiccata, donata, vnde res quanto odoratior hoc modo, tanto ſiccior extimabitur. Itaq; haud tuta res eſt ex odore de ſenſibilium temperatura conijcere, perinde vt ex ſapore. Et vt bene Gal. lib. 4. ſimp. facul. cap. 23. rei huius maxima potiſſimaq; cauſa eſt, quia cum in odorabili ſit ſubſtantiæ æthereogeneitas, ſanè non æquè omnes partes illius euaporant, odorabileſq; ſunt, nec proinde omnes ſimul ſenſum mouent, ſed ille tantum, quæ ſunt tenuiſſimæ, & in halitum ſubleuantur, cum tamen in guſtu omnes guſtabilium corporum partes ſimul in linguam incidant, cunctæq; ſenſum moueãt pro ſua natura, ac proinde ſapores in ſignificandis rerum naturis certiores ſunt, pluſq; veritatis obtinent, deinde odores.

Ex coloribus equidem valde minus agnoſcitur coloratæ rei temperamentum, imo nec ex conſiſtentia, ponderoſitate vè rei eiuſdem, illud tuto conijcitur, quando hæc totius ſubſtantiæ modum potius inſequantur, quam temperamentum, modus autem nihil ſupra entitatem addit, vt certum

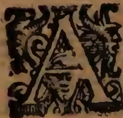
eſt;

est; Hæc illa verò sub contrarijs temperamentis integra, & meliora frequentissimè reperiuntur, nec ita vnius sunt propria, vt alterius esse nullo modo possint, quemadmodum veritate ductus dicebat Gal. lib. simp. facul. 2. cap. 3. & lib. 4. cap. 23. siquidem cum dixerit Arist. lib. de sensili cap. 4. colorem esse terminum perspicui in corpore definito, seu terminato, quem videndi facultas per oculum medio lumine percipit, ita vt ex varia miscella perspicui cum opaco euidẽter color fiat, hæc autem miscella variam sequatur partium substantiæ consistentiam, ex qua demum consistentia leuitas oriatur, & pondus, propterea cum consistentia ipsa substantiæ ex similibus, & dissimilibus fiat, puta ex calore, frigore vè, vel aliunde, vt longius Arist. 4. metheororum docebat; Sequitur ideo necessario colorem, consistentiam, & denique ponderositatem in rebus, non ex temperamento vno, & eodem nasci, sed ex varijs; vnde nil mirum si hæc in vno sępe talia, quæ in contrario etiam similia sunt, adeo quod licet ad rei integritatem, & bonitatem agnoscendam, hęc maxime facere planum sit, vt prudẽter nos docuit Ioannes Mesues lib. suo de simp. soluentibus agnoscendis, ad temperamenti tamen cognitionẽ ferè nihil præstare videntur, quod perinde solum præstent, atq; ea, vnde ij, qui ex imagine, aut ficta, aut picta cognoscere quempiam volunt, cum ipsum aspicere denegetur, quem agnoscere cupiunt. Itaq; etsi hinc quoq; de præsenti rei bonitate coniectura fieri queat, tamen sermoni

moni adijcietur, optimum esse per discretam experientiam eiusdem temperamentum inuenire, in hoc enim falli non possumus, quamquam prius quam experientiam feceris, gustus pleraq; indicet, paucula aprobante ipso odore.

CAPVT VIII.

Ex præmissis palam demonstratur intentum, lignum nempe Sanctum, Guaiacan vè verum, specie, & natura longe differre a ligno nouo, nuper scilicet in Italiam, & Romam potissimum delato; Sumpto etiam principio ex vtriusq; ligni colore, & aspectu, demum ex odore, tertio ex sapore, & vltimo ex tactilibus qualitatibus proprijs.

TQVE his ita præmissis, quod pseudolignum hoc a nostro Guaiacan, Sancto vè ligno, nō maiori, minori vè bonitate, siue præstantia solum differat, sed adhuc (quod nos contendimus) & specie, siue natura, & forma, ita

vt nullo modo lignum Sanctum sit, nisi arbitratu suo quispiam illud tale esse effingat, esseque velit. Sanè comparatis adinuicem singulis, quæ sensi in ligno vtroq; palam sentiuntur, deductaq; ex his omnimoda constitutionis, tam similaris, quam dissimilaris differentia, euidenter demonstrare concessum est. Verùm hic, si vel vnquam, mentem, & sensus non biliosa amarulentia deprauatos, pituitosa vè oppresione obrutos, hebetesq;, & supinos redditos, nec demum attrabilari acrimonia in furorem adductos, illis, qui dicendorum iudices esse volunt, inesse desideramus, sed sanos duntaxat, integros, sobriosq;, quales virum sapientem ingenuè rerùm naturam contemplantem decent, illos habere summopere exoptamus, quando tota rei propositæ determinatio ex solo ferè sensu primùm ducat originem. Atqui quoniam ex sensatis in vtroq; ligno repertis, veram, vt dicebamus, differentiam nos diuino fauente numine demonstraturi sumus, fortasse quispiam, ipso statim comparationis exordio, ignorata plantę imagine, eiusq; folijs, floribus, & fructibus, quorum sanè præsentia citra difficultatem quis omne lignorum specificũ discrimen vel digito indicat, impossibile nos verã eorum discriminis cognitionem consequuturos, mordicus contendet; quando planum sit ligna plura ex diuersis plantarum speciebus cæsa valde esse simillima, vt puta sunt, ex Ioãnis Baptistę Mõtani Egano agri Veronensis, ex palma Consalui in Americis, ex apud nos cognita Anagyri, Buxo, &

alijs.

alijs,quæ cũ ligno Guaiacan multum conueniunt. Adeo quod nisi cuiusuis ligni, tum plantæ effigies, n[illegible]um folia,flores, fructusq; sint conspicui, impossibile omnino videatur specificam eiusdem haberi posse differentiam. Sed etiam si verum sit, quod corpora multiformia, eaq; integra (etsi inter imperfectiora collocentur plantæ) propriæ formæ occasione, variam imprimis habent partium componentium dispositionem, per quam dein varios, differentesq; producunt effectus, ita vt ad agnoscendam corporum horum specificam differentiã, minime sat sit frustum quoduis eorum ab alio frusto diuersum præoculis habuisse; sed vltro integrã totius dispositionem, constitutionem vè, cum proprijs inde manantibus effectis, sufficienter prænouisse sit opus; postea quàm ad cognosci res ita se habeat, vt & adesse illa proficiscitur, in eoq; stat. Attamen quod in præsentia nos integram plantã plante neutiquam comparemus, vt vtriusq; notitiam perquirentes, speciei insimul earum, & lignorum, ac eorum omnium, quæ cuiusuis harum plantarum est proprium, similitudinem, dissimilitudinem vè assequamur, Sed frustum ligni solum ignotæ plantæ frusto ligni alterius plantæ, etsi notæ, duntaxat opponamus, vt ex horum diuersitate, similitudineq; in speciei plantę similis, vel differentis, vnde peruenerint hæc, ducamur, quoadfieri possit, cognitionem; quod non nisi ex sensatis his, quæ in vtroq; lignorum frusto reperiuntur, assequi concessum est; non ideo plantam prænouisse con-
 uenit,

uenit, vt ligni frusta per speciem agnoscamus, cum potius ex ligni frustis plantæ speciem ignotã perquisituri simus. Et quamuis diuersarum admodum plantarum ligna sibi plurimum simillima videantur, vt manifestum est, in aliquibus nihilominus, atq; præcipuis erunt differentia, & in temperamento præsertim, quod in plantis corporibus licet dissimilaribus, quia tamen imperfectis, maiorem ideo dispositionis ad formam habet partem, ac his quę ex temperamento proueniunt. Atq; quantum ad effigiem eorundem lignorum spectat, si non omnimoda insit dissimilitudo, nec adamussim tamen omnimoda inest similitudo, quin ab effigie vtriusuis frusti eorum, tanquã a notiori sumptis scientię nostre initijs, lignum Sanctum verum a pseudoligno, saltem plus quam numero, differre confiteri liceat; ne ad pauca respicientibus nobis idem quod pueris forsam eueniret, qui ex communi nimis hominũ percepta imagine, omnes homines patres, & omnes fæminas matres nuncupãtes, deinceps meliori donati prudentia palinodiam canunt. Itaq; iam præsto sit vtrumq; lignorum frustum, e sua cæsum planta, è planta inquam suis integrantibus compacta partibus, quibus illa iustã adepta magnitudinem viuat. In vtrisq; autem effigiem propriam, quæ per partium constructionem, inditamq; illi consistentiam, atq; colorem repręsentatur, diligenter expendamus. Et imprimis frustum ligni Guaiacan, quod & Sãctum dicimus, adsit; Id porrò tereti figura donatum suo obtegitur

tur cortice, quo & tota planta ab externis tueatur iniurijs, colore quidem prædito quasi cinereo, & fusco, impermixtis attamen vltro quodammodo viridibus quibusdam maculis, vt Consaluus referebat, intus contra ad pullum vergit. Et in hoc fatemur nos, vel ipso sensu coacti, pseudolignum aduersariorum cum nostro Sãcto vero adamussim conuenire, quin imo vt vnius ætatis, ac ambientis iniuria in nostro id varium est, ita in ipso varium sæpe est. Verum quod ad eiusdem corticis pertinet tum crassitudinem, tum consistentiam, nulli dubium quod vniuersim pseudoligni cortex crassior est, at nostri veri tenuior est; præterea ille nostri ligni veri haud valde densus est, sed tamen immodicè durus; At ille pseudoligni non modo rarus, & spongiosus est, sed quis quis vltro illum proprijs dentibus contundat, facilè duritiem in eo intelliget paruam; quippe facilè admodum conteratur; In nostro autem osseam semper ob summam resistentiam iudicabit. Nec fingant aduersarij illum sui alicũde esse ex itinere plus nimis alteratum, puta aqua maris, nostri verò nequaquã; Quoniam qui fieri potest, vt tanta pseudoligni copia non semel, nec ab vno ad nos delata, semper ex aqua maris detrimentum sit passa? hoc enim vanissimum est; nec admittunt mercatores. Vnde notatu dignum pharmacopolæ putant, lignum nostrum, quod recenter cæsum fuerit, corticem adeo firmiter hærentem habere, vt vix ferro separari queat, licet postmodũ ex seipso ille temporis pro-

greſſu promptè decidat. At in pſeudoligno, quod aduerſarij, vt a calumnijs euidentiſſimis ſeruent, faciunt recentiſſimum, non ſolum non firmiter hæret, ſed facillimè potius ex ſeipſo ſeparatur. Et hæc omnia de vtriuſq; ligni cortice ſine difficultate quilibet, qui vtrumq; lignum habeat, ſenſibus proprijs poterit experiri.

Iam ad totius ligni ſubſtantiam deueniamus; etenim ea ligni noſtri veri, quę extrinſecus vniuerſum ambit, ad ſubflauum, vel buxeum vergit, quæ verò interior (ſi quando fuerit) quam meditullium dicunt, nigreſcit ad fuſcum, atq; ſanè id magis, minus vè, quatenus magis, minus vè lignum fuerit vnguinoſum. Verum in pſeudoligno, vt longè minus pinguedinis eſt, ita ad album pullum externa pars vergit potius, interna contra obſcura, non ad fuſcum, ſed ad viridẽ euidenter inclinat; Adeo quod ex aſpectu, lignum hoc eam quaſi præſeferre illius videatur imaginem, quam in ligno quodam adulterino iam pridem ob vnam pernitiem, experimentis certis non ſemel agnitam damnato, ſapientes Medici Florentini in ſuo Antidotario diligẽti cura animaduertunt. Ad hæc lignum noſtrum Sanctum pinguetudine ſcatet non pauca, imo vt Fernelius, & alij multi, ita ego non ſemel apud acuratum pharmacopolam, eius fruſta in partes diſſecta vidi, quæ multis in locis gummi concretũ non parum habere obſeruaui, quamobrem tum ex aſpectu tota ſubſtantia eius vnguinoſa eſt, tum illud pertractãti vnctuoſitas eiuſdem fit manifeſta;

namq;

namq; recenter in scobem redactum resilit, ipsaq; scobis si manibus aprehendatur, comprimaturq; ferè sistit in vnum; Et vltro magis patet pinguedo, si vratur, vel inflammetur, quoniam inde semper gummi multum profluit; Pseudolignum contra tũ ex aspectu, tum si conteratur, in scobem vè redigatur, ariditatem indicat maiorem, & illud demum si quomodolibet contemplemur, nunquam quale lignum nostrum extimabimus, imo adhuc si accẽdatur, inflammetur vè ex eo paucum admodum gummi emanat, emanat certè aliquid, quod in solidis, densisq; lignis semper pinguetudinis copia adsit, eaq; maior in densioribus, quàm in rarioribus, tenuioribusq; (in omnibus enim lignis pinguedo resinosa, & oleaginea residet, vt pluribus per experientiã probat auctor Thesauri artis distillatoriæ, qui Euonimus philiater dicitur) atqui si cum illa ligni nostri veri (cæteris partibus) compares, numquam tanta erit; lignum namq; nostrum densissimum, & solidissimum est, at pseudolignum minus semper tale est.

Quamquam autem pseudolignum in aqua subsidit, vt nostrum verum subsidit, leuius illud nihilominus vniuersim est, per certam effusę aquæ regulam, qua, vt refert Vitruuius, furtũ a coronæ aureæ fabro commissum Archimedes detegendum optimè nouit; neutiquam tamen ita dẽsum, ita solidum illud, vt nostrum est, quippe nostrum tanta densitate viget, vt ferè summa lenitate præditum videatur, tantoq; durũ, vt vix ferro superari quę at

at pseudoligni substantia, præsertim exterior, quæ albior, est in quolibet frusto rara valdè, nec lenis, sed aspera, atq; porositatibus referta euidentissimis, quæ verò interior ad viridem vergit, ea certè densior, sed densissima, & solidissima est interior ligni nostri veri, perinde lignum nostrum verum duritie robur omne superat, tum prędurum est, vt quamminime hiet, neq; facilè videas, quod rimas notatu dignas, profundas vè traxerit. Pseudolignũ contra ob eius raritatem nunquam ita durum dices, quin imò nõ raro fissuris expressis, profundisq; hiascens, atq; fatiscens obseruabis, inditiũ euidentissimum maioris aquositatis, minoris autem pinguetudinis, qua illud ipsum compactum; vt nostrũ persistat, & vnitum longius duret, quia scilicet difficillime resoluatur, exiccetur q; vt illud facillimè, ideoq; promptius contrahitur.

Atq; ex omnibus his planè euidentissimum est quam lõgè distet nostri veri ligni Sancti effigies ab illa pseudoligni aduersariorum; adeo quod etsi inde neutiquam liceat specificam vtriusq; arguere differentiam, licet saltem magnæ varietatis facere coniecturam, & eo præsertim magis, quod nõn in vno, vel altero vniuscuiusquis ligni frusto solum obseruetur omnia hæc, sed in omnibus, & singulis semper, & perpetuo; Quatenus igitur propriæ specificæ differentiæ veritas ellucescat iam deinceps ex temperamento deducamus; quoniam per præmissa certi sumus, ad dissimilaris, minus tamen perfecti corporis, formæ eductionem, qualis illa totius

totius,vel portionis plantæ est, qualitatum primarum temperamentum imprimis fore necessarium, licet adhuc partium componentium concentus, qualiscunq; fuerit, non negligendus videatur; Ita enim verè, ne ligna hæc inuicē maiori, aut minori bonitate solū,siue præstantia,an mauis omnino forma,atq; natura distent,euidens erit. Quæ verò rei cuiusuis mixtæ proprium arguunt temperamentū tria sunt,vt dicebamus,odor,sæpor,& tactilis qualitas,ergo ex his quoq; ligni vtriusq; temperamentum perquiremus (neq; enim in vtroq; aliud euidentius reperitur, ex quo de temperamento liceat apertam facere coniecturam) Ab odore autem ordiamur, vt puta a quo primum post colorē sensus moueatur. Equidem ex ligno nostro vero, dum adhuc integrum est, si illud quadantenus pertractetur, odor manat longē a communi lignorum odore diuersus,etenim suauis ille est, & olfacienti verè gratus,veluti quilibet per seipsum experiri potest; Atq; odor hic illi verè proprius est, nec aliunde impressus,quoniam semper, & vbiq; inest, etiam si non semel,sed sæpius conficiatur,elixetur,vel accendatur,seu inflammetur. Ex pseudoligno autem contra;tractanti ipsum nullus odor occurrit, quod si inter ipsum exurendum, vel elixandum; odor quadantenus spiret, vtiq; si attentè obseruetur, ille non nisi quid fumidum ligneū est, & licet ob quandam adnatam resinositatē, ligni nostri veri odorem quodammodo æmulari videatur, re vera tamen fragrantis illius, quam lignum nostrum verū

 spirat,

ſpirat, ſuauitatis omnino expers eſt. Itaque hinc iuxta præmiſſa nemini dubium, quin ex de odore enarratis, lignum noſtrum natura ſua humidum ſit magis, quam pſeudolignum ſit, quippe vaporabile magis videatur, odor enim per vaporem communicatur, qui in rebus valde ſiccis vix modicus patet; humidum ſanè dico non fluuidum aqueum, ſed vnctuoſum, quod ideo a calore ſufficienter elaboratum eſt, ac ſicco permixtum, & eo porrò certius illud tale cenſendum eſt, quo pateat ligni noſtri odorem non fumidum tantummodo ligneum eſſe, ſed fragrantia ſapidum; ita vt planè conſtet per vaporem humidi confecti, & elaborati vaporabilis, non ſimpliciter humidi, vnde propriè inſipidum ſit, & inodorum, communicari; hoc ipſo autẽ ſimpliciter humido aqueo extraneo, crudo, & inelaborato ſcatet pſeudolignum euidenter, quoniam ſi longius ſub ſole permanſerit, quancitiſſimè exiccatur, contrahitur, atq; valdè fatiſcit, quod noſtro ligno vero, vt puta humido vnctuoſo, ac ſubſtantifico plurimum referto, non contingit, ſed compactum, & omnibus ſuis partibus ęque vnitũ, licet etiam longius ſteterit ſub diu, cõſiſtit perpetuo. Quod ſi interim queras gradum humiditatis, vtiq; cum ſolum per demonſtrationem indicetur, primum illa gradum non excedet. Verum poſt hæc ex hoc ipſo odore, exq; eius præſentia, aut defectu, vtrumlibet lignorum calidum, vel frigidum ſit, certi ſumus colligi poſſe neutiquam, niſi vltro ex ſapore, vel tactilibus qualitatibus coniecturam

ram longe meliorem aliam aliquando fecerimus; Interea saltem ex odore sat sit plurimam distantiam pseudoligni à ligno verò necessario colligi, quando nostrum euidenter gratum odorem per se spiret, illud verò nullum ferè, perindeque nostrum præter effigiem, substantiam etiam habere temperamento præditam valde diuersam, quod non paruum, sed maximum est naturæ, vel formæ, ac demum speciei differentiæ argumentum.

Accedat modo sapor, ex quo, vt dictum est, euidenter quod querimus indicatur. En ligni nostri veri sapor degustanti statim sapidè amarus est, deinceps verò subacredine quadam, quæ amaritudinis est propria, palatum, & fauces compungit, nec ingratus est ille cuiquam, sed mauis cuiq; degustanti iocundus, ita vt semel ipse degustatus nunquam interagnoscendum lignum errare aliquem sinat. Atq; quod non accidenter, sed per se talis ligno nostro sapor insit, non solum attrita, leuigataq; eius docet substantia, sed pluries elixata adhuc, vt quilibet ex se potest ad libitum experiri. Pseudoligniautem sapor (dum ille gustu integro, nec corrupto, vel supino sentiatur) velint nolint aduersarij, primo quoq; gustu (quomodolibet degustetur) aut nullus, seu insipidus est, & quasi lentore linguam, & palatum obliniens, verum paulo post acerrimus est, & ad instar piperis acutissimi, os, linguam, fauces, & palatum ferit, pũgit, & molestiſsimè soluit, quin imo (quod notatu di-
gnum

gnum est) eousq; mordicat, vt puluis illius sternutamenta moueat; & equidem hęc adeo sibi censenda sunt propria, quod dum magis, ac magis vltro conficiatur lignum, semper ea augentur potius quam diminuantur, vt quilibet ex se facile cognoscet. Itaq; hęc cùm ita sint, amaritudo verò caliditatem arguat, eamq; gradu tertio terminatam, vt demonstratum est; iure lignum nostrum verum tertio calidorum gradu collocari necesse est, attamen ex quo amaritudo, quæ lenis solum, circa tertij gradus principium duntaxat calorem esse arguit, quæ autem media medium tenet, & demum cùm maxima fuerit, finem ipsius gradus vltimum omnino attingit; Nostri idcircò ligni amaritudo quæ placida, & sapida est, nec vtiq; extrema, vel magna, merito circa tertij calidorum gradus principium lignum nostram collocandum ostendit. At qui quantum ad siccitatem pertinet, ob subacredinem modice palatum, & fauces mordicantem, illud paulo supra tertij siccorum gradus initium sedem habere opinandum est, posteaquam scilicet amara calida minus quam sicca Gal. 4. simp. facul. cap. 19. & 20. iure censenda sunt.

Pseudolignum vero quoniam citra amaritudinem acre tantummodo est, & valenter mordicans, eius ideo fautores, illud, ipsa veritate coacti, in quarto gradu calidum esse fateantur necesse est. Etenim vt acris sapor, ab extremo calore fit, vt dictum fuit, ita quæ cum sint calida verè, & per se acria, quale hoc pseudolignum

est, in gradu quarto calida estimanda sunt. Neq; autem est quod illud subacre solum dicant aduersarij, quod scilicet acredine amaritudini congrua, non autem simpliciter, præditum sit, ex quo nempe illud nusquam vt dulce degustanti suaue est, atq; iocundum oblectans; sed mauis contra ita dulci ex aduerso opponatur; vt gustum ipsum omnino perturbet, veluti sine dubio pseudoligni huius sapor est, qui cuilibet degustanti non parum ingratus est; Etenim nos hic non amarum, qui directe per gustum opponitur dulci, ipsi pseudoligno denegamus, quando certi simus illud esse gustui ingratissimum, sed cum de amaro hic intendamus, qui proprie amarus est, quippe qui origine ducat a calore cum siccitate longè mediocritatem excedenti, vt explicabamus, qui inquam amarus, exemplo eorum, sed proportione habita, quæ verè, & summè amara sunt, vt puta sunt Aloes, & Colocintis, in nostro ligno vero repræsentatur, qualem neutiquam in pseudoligno suo audebant aduersarij sensu sano confiteri, & quidem si sublato cortice sola eius substantia quomodolibet degustetur, quia omnium ferè arborum cortex cum sole nimis cõfectus sit, idcirco amarus est; verè equidem dicent acerrimum illud primo gustu sentiri, demum autem ingratũ, & iniocundum penitus esse, quę ingratitudo quandam veluti amaritudinis speciem præsefert, at non verè amarum; id porrò acris saporis simpliciter proprium est; nisi forte in re aliquando ætherogenea ille consistat, vt eleganter

ganter docet Gal.lib.4. simp.facul.cap.18. vbi adhuc videtur ostendere, quod in verè amaro dum crescit acrimonia, crescit etiam illi respondens amaritudo, & meritò cum eadem vtriusq; principia sint, adeo quod si pseudolignum amarum esset, cum sit valdè acre, necessario responderet acrimonie amaritudo, contrarium tamen in eo quilibet sani sensus semper iudicabit, vt certè cōmuni consensu cum Doctoribus medicis, diligētes pharmacopolę in dignoscendis medicamentis exercitatissimi non semel iudicarunt, in eam potius deuenientes sententiam, vt cum Ebeno nigro per saporem hoc illud pseudolignum cōueniret, quando vtriusuis decoctū, huius videlicet pseudoligni, atq; Ebeni indifferenter degustantes, non licuerit ipsis vllā sentire diuersitatem, At post colorem, & osseam consistentiam cum alijs multis, quæ Antonius Gallus enumerat; sapore potissimum differt Ebenus a ligno Sancto, Guaiacan vè; *Sicut enim* (vt eiusdem Galli aduersariorum ducis inuicti expressis verbis vtar) *Indici ligni color ab Ebeno dissidet, ita etiam illi cum hoc in gustu non conuenit, quo ego causæ meæ firmamento vti decreui, nec enim adhuc depræhensum, nec a quoquam, quod sciam, litteris proditum, lignum hoc Sanctū acri, ac mordaci sapore esse, sed in gustu cum aliqua adstrictione amarescere, certo cognoscimus experimento.*

Pseudolignum verò acerrimum est, & nullo prędictum amarore, vt dictum est, ergo pseudolignum hoc calidissimum censendum est, & in quarto ca-

lidorum

lidorum gradu collocandum; etsi non propterea sic calidum fateamur, vt in fine quarti gradus adamussim collocemus, quia rè vera effectus tante caliditati pares neutiquam faciat; sed bene cum piperi comparetur, inter principium saltem, & medium quarti gradus calidorum reponendum est. Quantum ad siccitatem spectat licet ex acribus sæpe multa sint habmndanti humore referta, vt testatur Gal. lib. 4. simp. facul. cap. 19. qua etiam ratione pseudolignum hoc extraneo multo habundat humore, (quatenus adhuc tamen recens est) substantifico attamen scatet minori, quam nostrum lignum verum; Docet hoc eius spectabilis ariditas, docet insuper elixatio magis alba minus crassa, & demum oleum, quod deducitur lõge minus, veluti nos cum peritis pharmacopolis non semel experti sumus. Sed vt non summè acre, ita nec summè siccum esse fatemur, parum tamen caliditas a siccitate distabit. & de ligni vtriusq; sapore atenus satis; Iam veniant in medium tactiles qualitates, vnde verissimus vtriusuis temperamenti gradus euidentissimè patet; ac in ligno nostro primum eas examinemus; Adsit ergo lignũ nostrum verum, illudq; quoad melius fieri possit ad agendum dispositum, infusione puta, elixatione vè, qua promptius, validiusq; se se communicet, dum corpori nostro intus, aut extra sufficiẽter adhibeatur; profectò quocunq; modo oportunè administretur, quilibet facilè proprio experimento intelliget ipsum non ex accidenti, sed per se, suaq; natu-

ra ca-

ra calefaciendi vi prædicum esse, cæterum effectus vix caliditatis, & siccitatis gradus secundi, ad principium tertij parere; Quandoquidem si extrinsecus vlceratæ parti, vt moris est, non dicam decocti spumam, excrementum vè aliud, sed decoctum ipsum linteolis subministretur, sentiet vtique eger ferè semper caliditatem manifestam, cum alterationis principio, citra noxam tamen, & id propriũ est caloris gradũ tertium attingentis, Insuper indę siccitatem etiam euidentem animaduertet; At si intrinsecus assumatur, certè dũ insitus sopitus calor egrotantis, vel sepultus, vel marcore dissipatus videatur (nisi iã penè extinctus, vt excitari nullo possit auxilio) ipsum palam excitat, vegetumq; ad miraculum reddit, & ex communi omnium consensu aduersus symptomata omnia validũ facit euidenter; quod quoniam & quotidiana experientia verum, & iam pridem in multis sine fuco expertũ doctissimi viri testantur, propterea ne hic nimius videar, sat erit indicare, cum inquam hæc non e solo manifesto calore fieri queãt, sed vltro a quo frigidum ipsi inimicũ alterando superetur, & euincatur, propterea non secundo gradu tantum lignũ hoc nostrum calidum extimandum est, sed adhuc principium saltem tertij attigisse confiteri operæ prætium est. Verum quantum ad siccitatem pertinet, non dubitandum quin per accidens valenter admodum exiccet, ex quo nempè suis viribus attenuet, detergatq; humores quosuis attigerit, eosq; demum per secessum sæpe, sæpius per sudores, &

vrinas foras abundè expellat, etsi per se sufficienter (in amaris enim semper siccitas calorem superat) siccare credi par sit, posteaquam & siccitatem inesse manifestam non paucis coniecturis certi sumus, ea licet per copiosam pinguetudinẽ, qua illud præditum est, non parum reprimatur. Contra pseudolignum præsto sit, in eoq; sanis sensibus, si liceat, nec vllis deceptis præstigio, caliditatẽ, & siccitatem ab effectis perpendamus, profectò caliditatem, ex effectis calidissimis potentissimam illi inesse fateri opus est; Imprimis etenim illud adhuc nihil immutatum, sed tota sui substantia solũ in puluerem redactum, si naribus admoueas, mox sternutamenta irritabis; præstant autem hæc tantummodo acria, vt tum vsus quotidianus ostẽdit, tum demũ ipse Gal. lib. 2. de med. sec. loca, & alibi sæpius, cum omnibus ferè medicis, re vera confirmat; sed acria calida sunt in quarto, vt dicebamus. Adhæc si elixetur, vel decoquatur, vt ad communicandum se se, perindeq; agendum melius valeat, vtiq; siue extrinsecus, siue intrinsecus administretur, non dissimiles agit effectus; porrò extrinsecus, obseruatum est huiuscemodi elixati ligni decoctum quibusdam circa caput, circa fauces, & alibi partium corporis, vulceratis adhibitum, quibus cum aliàs, cæteris paribus, ex decocto elixati ligni sancti veri, per mediocrem tum caliditatem, tum siccitatem, plurimum vtilitatis, sine tristi sensatione, euenire consueuisset, veluti accurate etiã obseruabat ipse Fernelius, iam verò pseudoligni

deco-

decoctione deceptos noxam non leuem miserandis cruciatibus sustinuisse, & quidem ob inflammationem, doloremq; valdè molestum, cum acri quodam, intollerabiliq; incendio, quod paulo post huius pseudoligni vsum succedit, cui necessario oportunis refrigerantibus occurrendum est; Et circa externum huius pseodoligni vsum hęc verissima non temere, sed prudenter pluries a me ipso partim, & a viris doctis alijs partim obseruata fuere, quæ ne eximium caloris excessum ad quartum gradũ vsq; ostendãt, vel cuiq; sanæ mentis ex præmissis conspicuũ est. Sed ad vsum internum, iã veniamus, aliquos enim vidimus nos, & alios etiã a doctis fide dignis sine fuco narratos audiuimus, quibus ab assũpto huius pseudoligni decocto, præter cõmunẽ opinionè, pessimè cõtigerit, nẽpe post ventriculi tristem, miserandamq; afflictionem, qua mox pastum pręter omnem modum auersatur, & refugit (id certè non facit lignum Sanctum verum, cum potius roboret, & astringenti quasi vi quadã firmitudinem addat, vt etiam Fallopius cõfitetur) adhuc quod notatu dignum est, illis os, lingua, fauces, & osophagum inflammatũ, excoriatum, demumq; exulceratum euaserat, vt meritò quasi & medicamento, & medico, ob acerbi doloris impacientiam maledixissent, nisi tantorum corrigendorum symptomatum occasione medicum, & medicamen oportunum quærendum rursum sibi persuaderent. Quare quid vsquam euidentius haberi ex pseudoligno potest, quod illius summum

arguat

arguat acris caliditatis excessum? Etenim dolorẽ per inflammationem excitare, ledereq; quarti caloris excessus est inditium, atqui excoriare, exulcerare, atq; corrumpere, vnum, illudq; potissimum est veritatis argumentum, Gal. de simp. facul. lib. 4. cap. 18. & 19. certum igitur est pseudolignum hoc esse inter quarti ordinis calida reponẽdum. Quod si non semper omnibus tantum attulerit detrimenti, hoc certè ex eo contigisse credendum, quod vel illis pauca quantitate prꝑscriptum, multa autem dilutum, obrutumq; aqua, vel ęgrotantibus saltem administratũ, qui plurimis ex causis ad eousq; patiendum inepti aliquando sint. Sed illud potius euenisse censendum est, quod licet quartum caliditatis excessum attingat, non vltimo tamen illius termino continetur, cum potius intra principium, & mediũ dũtaxat existat, quamobrẽ non omnibus tam seuum semper est, sed aliquibus solum; Adde quod re vera non omnia quarto caliditatis gradu donata vrunt semper, excoriant vè, aut corrũpunt, exemplo sinapis, & cauterij, quæ ex quarto ordine calidorum sunt, quorum inquã vnum semper corrumpit, nempè cauterium, alterum verò scilicet sinapis minime, Gal. lib. 6. simp. facul. cap. vltimo. Quantum ad siccitatem obtingit non dubitandum quin calori siccitas abundè respondeat, vt supra indicatum est; Accedunt effectus; Quiddam enim prçcæteris lue venerea captus, doloribusq; internodiorum pessimè afflictus, licet in sudatorijs passim Romæ venalibus, quæ aduersarij tantoperè

laudant, per multos curatus dies, sibi subministrato pseudoligni decocto, modo quo forsan quorundã Medicorum consilio Sudatoriorũ eorum gubernatores facere consuescunt, tandẽ quidẽ inde melioribus, & prudentioribus monitis aufugiens domũ reuersus, sed exiccatus, & omniquaq; consumptus, attamen nequaquam a doloribus liber factus erat, exiccat ergo illud valentissimè, minimè verò morbi Gallici virus propriè cum nostro ligno Sancto vero iugulat. vt dicemus postea.

Itaq; omnibus his sic se habentibus, post tot tantaq; de vtroq; ligno præmissa, euidenterq; demonstrata, & inuicem comparata, garientibus etsi, crepantibusq; aduersarijs, liceat iã deducere id, quod nostræ orationis exordio deducendum proponebamus, & porrò ex arte, nempè pseudolignum a nostro ligno Sancto verò, non maiori, aut minori præstantia solum distare, sed vltro differre specie, atq; natura, perindeq; aliud prorsus lignum esse; vt equidem esse nobis vnà cum peritioribus Vrbis Medicis semper sumus persuasi; Etenim vt paucis multa complectar, posteaquam lignum Sanctum verum vnius speciei, non pluriũ est; quod ex Americanis verissimis obseruatis historijs demonstratum est. Verissimumq; præterea est ab hoc ipso ligno Sancto verò, pseudolignum nouum temperamento proprio longè differre. Quippe neutiquam ambo eodem gradu contineantur, vt vtrisq; ideo per eiusdem gradus latitudinem, a principio videlicet per medium in finem vsq; spatiari, citra corruptio-

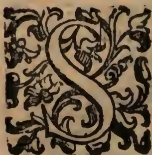
ruptionem liceat, vt perinde inquam maiori solum bonitate, vel præstantia inuicem differant, quatenus magis, minus vè accedunt, vel recedunt a simetro illo, quod proprium est, temperamento, Sed differat vnum ab alio, tum gradibus varijs, tum graduum diuersa miscella, quod profectò specificè diuersum omnino facit temperamentum, vt demonstratum est. Idcirco necesse est, hæc duo ligna inuicem differre forma, natura, & speciè, quoniam vniuscuiusque specificę formæ differentiam, determinatum, & certum sequatur similare, vel dissimilare temperamentum, vt vltra, vel citra (cum naturalia omnia certum habeant magnitudinis terminum) stare nulla ratione possit.

*

CAPVT IX.

Soluitur aduersariorum obiectio, qua vel ob vnam soli natiui differentiã, & ligni iam pridem cæsi ætatem, omnem possibilem diuersitatem seruare contendunt.

ED vtcunque, qui pseudolignũ hoc verum sanctum lignum esse, imo eo ipso præstantius esse contendunt, adhuc mordicus volunt à nobis hucusq; meditata omnia, tum gratis dicta, seu mauis ficta fuisse, & me hercule quibusdam falsis, vanisque seducti, siue decepti coniecturis, quibus quasi a calumnijs pseudolignum suum vindicantes, nos plenè deuictos, superatosq; pænitus esse audacissime gariunt. Et primum ex natiua pseudoligni terra, & eiusdem cæsi pseudoligni ætate, potissimã oriri, ne dixerim effigiei tantummodo differentiam, sed odoris, saporis, tactiliumq; qualitatum omnium, volunt; adeo quod potius ligni Sancti nomen suo pseudoligno congruat, nostro tamen vero, qua ratione solum magis minusq; illi simile est. Verumtamen quidquid ipsi crediderint, apertè nihilominus constat

id vel nullũ, vel parum saltẽ ad pseudoligni huius veritatem, & bonitatem comprobandam prodesse posse. Etenim quod ad natalis terræ diuersitatem spectat, cum nullus vnquã dubitauerit, quin inter terram,& terram propagandis arboribus plurimũ intersit; posteaquam id quotidie nos in multis experiamur, & accuratè admodum Theophr. lib. 2. de causis plantarum cap. 6. doceat ad plantarum propagationem sumenda semina esse, item ramos, seu stolones,& huiusmodi ex terra,& situ, qui sit ei, in quem transferuntur,vel similis, vt non fiat vlla mutatio, vel deterior, quoniam hoc pacto mutationem fieri in melius necesse est,quia si melior nõ nisi in deterius permutatio fiet; adeo quod omnẽ horum lignorum diuersitatem, citra mutationem speciei, in vnum natale solũ deducendam sibi persuaderi posse videantur. Verum libenter nos ex natali solo multam plantis euenire posse differentiam aduersarijs concedamus; quin imo etiam vltro, si Theophrasto credere dignum est, qui lib. 2. de hist. plant. cap. 4. & 5. plantas aliquando, vel vno natali solo mutato, speciem propriam non semel immutasse scribit, ipsi nobiscum admittãt naturam, seu formam ex hac ipsa soli mutatione in suo pseudoligno omnino mutatã. Sed ne nos portentis,& monstris aduersariorum obiecta diluere velle putent aliqui,iam cum Theophr. lib.de causis plant. vna cum Iulio Cæsare Scalig. a quo non distat Ruelius, dicamus natale solum, terram vè variam, variamq; culturam eius aliquot quidem mu-

tare accidentia,intra tamen proprij temperamenti latitudinem; mutatio quippe maxima in accidentibus quibusdam communibus sępe contingat, non in proprijs internum speciei temperamentum indicantibus, quoniã proprij temperamenti magna mutatio ad interitum, vel saltem morbum perducat. Neq; faciant difficultatem fructus, qui passim ex vna plantarum cultura, vel trasplantatione magnam subeunt mutationem, quoniam vt alias dicebamus, sunt fructus plantarũ partus, seu quasi excrementa, quæ vt manifestum est, ex ipso saltem externo ambienti solis radijs affecto multifariam immutantur, quanto melius ex interno sibi ex terra suppeditato pabulo? Docet hoc Agricultura, quæ artificiosè quamplura molitur. Dices ita mutari etiam plantas, vt mutantur fructus, quod ex eo iure consistat planta, ex quo illa nutritur; Sed nutriri plantam ex quocunq; sibi oblato pabulo falsum est; ex simbolo quidem, ac simili instauratur, ac viget, atqui dissimbolum reijcit, tanquam excrementum. Quod si temporis progressu ipsa quoq; planta ex alienæ qualitatis præsentia citra morbum afficiatur; hoc solum est intra proprij temperamenti latitudinem, vt apertè docet Theoph. de causis plant. lib.2. cap.22. & ibi Scaliger abundè; Quod si alibi aliquas plantas paulatim, sensimq; Theph. dixerit alterari, & a sua natura discedere, demum tamen loco citato, tales illas ex accidentium quorundam mutatione videri solum, seu aparere voluit, cum cultus, & translatio

quamquã multiplex naturã nihilominus retineat, & feruet, omnibus tantummodo ex agrefti quodã-modo in vrbanam cõditionem mutatis, vel cõtrà. Argumento fumpto, quod plantarum præcipua ferè cuncta femper citra omnem corruptionem ftẽt. Atq; ita verum eft ex terræ mutatione plantas omnes fimiles adhuc conferuari, vel non mutata fpecie in deterius folum, ex vrbanis puta in agreftes permutari, aut contra meliores, prẽftãtioresq; reddi. Quod quia veriffimum eft, ideo cum aduerfarij omnimodam fui pfeudoligni cum ligno Sancto verò fimilitudinem minime valeant, renitente fenfu, alijs cum ratione perfuadere, reftat vt vel pfeudolignum fuum omnino deterius, vel fortè prẽftantius ligno noftro Sancto vero confiteantur; Deterius effe vtiq; negant; quin imo veriffimum lignũ Sanctum effe audacter contendunt; Sed pofito aliquos effe, qui faniori iuditio præditi hoc illud admittant, afferant nihilominus mordicus lignum verum Sanctũ effe, & intra veram ligni Sancti fpeciem velimus nolimus contineri, atq; fi acrius, fi alterius confiftentiæ, vel coloris, effigieiq; fit, hoc effe quoniam filueftre, filueftria enim omnia ab vrbanis hac ratione differant. Vtcumq; dixerint impoffibile eft fpeudolignum fuum intra fpeciem ligni Sancti veri effe collocandum. Etenim fi verum eft, vt veriffimum eft, quod propria fui pfeudoligni omnia diuerfum prorfus, vt demonftratum eft, ab illo ligni noftri Sancti temperamentum arguãt, neceffe eft inde naturam, non filueftrem, fed fpecie

pænitus diuersam confiteri, quid ergo est quod aduersarij ad siluestrem conditionem, vt veritatem sui pseudoligni tueantur, confugiant? Sed si fortè pseudolignum suum nostro ligno Sancto verò præstantius esse omnibus animo prædicent obstinato, vnde nam quæso hanc suam colligunt præstantiam? an ex meliori potentioriq; aduersus luē veneream insita facultate? an ex manifestis saltem tum primis, tum secundis proprijs qualitatibus nobilioribus, quibus ad proprium obeundum munus illud valentius sit nostro? Verū quod nihil horum ad veritatem faciat, adeo quod nihil pęnitus ex soli natalis subterfugio ipsis restet, vnde sui pseudoligni veritatem acrius tueantur, & probent, mox ex eorundem experimentorum vanitate, & incertitudine, imo ex pernitiosis effectis obseruatis apertè demonstrabimus. Verum postea si ligni sui proponant ætatem, aut de ea eiusdem ligni ætate loquuntur, qua illud recentius, vetustius vè è planta cæsum existimatur, vnde merito suum acrius, calidiusq;, atq; potentius, quia recentius, nostrum autem contra, quia antiquius. Sed nouum hoc eorū subterfugium nullum est, nisi fortè lignum nostrum seculo pręterito semper delatū vetustius, nostrisq; temporibus solum suum esse recentissimum, quale ideo nullus hucusq; nouisse potuerit, quod mirabile est. Atqui fortasse illud tale, quale modo habent ipsi, melioribus aliquando visum Medicis, & præsertim Matthiolo contendent, qui in epist. de re medica conscriptis verum lignum piperca prædi-
tum

tum acrimonia prædicat, qua veluti per incendiũ, os, fauces, & gutur afficiuntur, cui poſtmodum bonus Borgarutius cum Deſenino quodam Colonienſi Matthiolum ſemper admiratus, piperеam audiens acrimoniam addit ſternutamenta mouere, qualia palam pſeudolignum nouum mouet. Verumtamen, vt gratis Borgarutius tribuit ligno vero, quod a nullo ante ipſum integro ferè ſeculo fuit obſeruatum, ita ſi aduerſarij Matthiolum de ligni Sancti vſu diſputantem aduerſus quemuis indifferenter illud adminiſtrantem in tẽperamento bilioſo animaduertent; equidem eouſque ſolum de mente illius excellere ligni veri acrimoniam intelligent, quouſq; etiam nos lignũ verũ calidum eſſe in ſuperioribus demonſtrabamus, nẽpè circa principium gradus tertij, id porrò ibidem non ſemel exprimit, additq; amarorem ineſſe multum, quem in pſeudoligno non obſeruamus, niſi vt dictum eſt; quare hanc ſuam quamuis pipeream acrimoniam, ad noſtram veri ligni, non ad illam pſeudoligni referre cenſendum eſt; ideoque etiam colligendum Matthiolum recentius aliud non agnouiſſe lignũ a noſtro communi vero, quod hactenus deſcriptum eſt. Inſuper aut ætatem eam ligni intendunt, qua illud in planta magis, vel minus adoleuerit, conſenuerit vè. Atqui ex ſuppoſitis, nulli dubium quin verum ſit fruſta ligni Romam delata, vel ex vno eorum aſpectu, non ramorum tantum, ſed & trunci fruſta videri, quamquam in præcipuis omnibus cuncta conueniunt, & ſa-

& ſanè merito, quia vnde fit, vt ramus licet adoleſcens, & quaſi floreſcens, nec dum ætate debilitatus, tam valde a ſenioris trunci conditione differat? Diſtabit quidem magis minus vè, at non omnimode variam patietur differentiam; At pſeudolignum nouum, non magis minus vè ſolum, ſed valde longè diſtat a noſtro Sancto vero, eoq; ſine dubio longius, quo demum illud vltra omnem temperiei ligni veri noſtri latitudinem conſtitutum eſſe conſtet, perindeq; natura omnino diuerſum. Idipſum ergo lignum aduerſariorum non ætatis occaſione, vt perperam fingunt, ſed quia alterius prorſus naturæ ſit, tale cenſendum.

* *
*

Repræ-

CAPVT X.

Reprobantur vltimo eorundem aduersariorum experimenta, quibus coguntur sui pseudoligni sancti comprobare bonitatem, & contra ex arte multa alia facta experimenta in medium adducuntur, quæ rationi consona cum fuerint, euidenter ligni eiusdem noui falsitatem ostendunt.

AETERVM vltimo omnia huc usq; hinc inde probata irridebunt aduersarij, quippe omnem aboleri, obliterariq; difficultatẽ putent, ex effectis in multis accurate, & iam pridem sæpissime obseruatis, qui proprio, & vero ligno Sancto adamussim conueniunt, quosq; per experimentum non semel, sed sępius accuratissimè suo iuramento vidisse testantur; nempè hoc suo pseudoligno quãplurimos malis innumeris pessimè afflictos, & lue venerea pręsertim laborantes ad miraculum citissimè, & optimè liberatos, quin imo sanitati meliori

lilos

illos restitutos; adeo quod vel hoc ipsissimo sui pseudoligni effectu, velimus nolimus nos superatos, deuictosq; putent, perindeq; etiam idem suum pseudolignum vero ligno Sancto verius esse confiteri coactos palam omnibus, & vbiq; prædicent. Sed quæso hisce concessis experimentis, licebit ne illis deducere pseudolignum suum esse lignum Sanctum necessario? sanè si liceret, cum Sarzaperilla, & Cinæ radix apud nos, lignum verò Ettalche in Aphrica, vel Hiuourahe in Brasilia, lue venerea afflictos aptè persanent, necessario eadē horū erit natura, & speties cū ligno Sancto, quod vel cæcis falsum esse conspicuū est. Non ergo ex quo hi fortasse aliquos per sui pseudoligni vsū a gallicis affectionibus persanatos aliquando viderint, iā ratum, firmumq; esse iure opinabuntur illud verum Sanctum lignum esse, quod nos improbamus.

Verum adhuc nec ita gratis sua illis concedamus experimenta, cum certi simus illos nostras nunquam concessuros obseruationes, quod vtique experimentatores, vt pote Empiricam profitentes non nisi cautè, & callidè audiendi sint, hoc est illis pridem duntaxat examinatis conditionibus, quibus experimenti cuiusuis veritas elucescit; quibus inquam homini ægrotanti propositum medicamētum quoduis tale imprimis esse pateat, quale pellendo malo æque satisfaciat, quod puta propria, non aliena, & adscititia qualitate agat, a principio scilicet ad finem vsq;, eademq; ratione semper, veluti agentium per se proprium est, & in

mor-

morbum certè simplicem, cui primum aduersetur, at in contrarium etiam aliquando ex accidenti, Gal. lib. 3. de temp. cap. 5. & lib simp. facul. 4. c. 7. & lib. 1. cap. 2. 3. & 5. Adhęc quibus idipsum tantum fuisse creditum sit, quantum supra morbum aptè valere possit, quantum porrò vincendo, superandoq; illo, citra ægri noxam, belle sufficiat. Gal. lib. de temp. 3. cap. 5. Et vltimo quibus ita opportuna temporis occasione illud administratum fuisse pluries sit obseruatum, vt propriarum virium tuta, iocundaq; operatio, vt plurimum euidenter sequuta fuerit. Gal. eodem de tempe. loco, & lib. 1. simp. facul. cap. 3. Vel hisce enim præsentibus conditionibus, verum, & tutum medicamenti cuiuscuis experimentum esse credibile est, posteaquam tot, nec pauciora ad integrum, & ex arte celebrandum opus, omnium sapiẽtum consensu, necessario desiderantur. Itaq; quoniam vt nos iam pridem nostras narrauimus obseruationes, quibus perniciem, & vanitatem pseudoligni cogimur demonstrare, ita ipsi sua afferunt experimẽta, quibus bonitatem, & veritatem eiusdem probare nituntur; Iure vter nostrum rationi magis consona dixerit, opere prætium est ex suppositis conditionibus examinare; Examen postea perpendant docti, qui non nobis tamen solis, aut illis, sed veritati tantummodo fauere intenderint. Sed quid moror? quid tento? quos experimentum fecisse contendunt aduersarij, fuere vilissimi balneatores, qui vix nomen proprium proferre, ne dixerim scribere, aut

legere

legere norunt ; ò vanitas ridicula , ita ne huiuſcemodi hominum experimentis ſtabunt docti ? ex hiſq; tanquam ex ſenſatis veris , & proprijs de rebus tutò licebit philoſophari ? ſiccine demum aduerſarij in medicinam nos volunt inſanire? non ne hoc eſt diuina munere poluere, ac impiare ? fateor ex viliſſimo quoq; Agricola,ex ridicula Vetula,ex Beſtijs tandem ipſis, experimenta non pauca ortũ habuiſſe, verum enim verò accedente ratione ea ſapientes comprobarunt,aut certa illorum ſaltem agnita ſimpathia, vel antipathia nullatenus reſpuerunt. Quare fortaſſe dicent aduerſarij hos miniſtros fuiſſe ſolum,peritorum autem Philoſophorum , & Medicorum conſilio omnia fuiſſe adminiſtrata, expertaq; ; Sed vtinam ita foret , attamen poſteaquam miſeri ægrotantes redditurę ſanitatis ſpe doloſè decepti , tandem ferè ſemper ex tali adhibito ſibi ligno, percunctãtibus veritatis amatoribus,peſſimè ſe habuerint , non relinquitur aduerſarijs excuſationis vllum ſubterfugium. Vtcunque tamen ſit,donemus aliquos ex huius pſeudoligni vſu a multis prætenſis gallicis ſimptomatibus liberatos , cæterum inſimul videamus ne hoc ipſis caſu potius, quam ratione factum experiri cõtigerit,an mauis a nobis ob non ſeruata artis pręcepta contrarium obſeruatum fuiſſe , vt in ſuperioribus enarrabamus ; Atqui vt nobis hoc plenè ſuccedat , præmittendum eſt quid morbus gallicus ſit , qualiaque ipſum merito ſequantur ſimptomata , & ſuppoſitis cauſis , qua demum ratione

tione sit instituenda curatio.

Luem Gallicam dicimus morbum humani corporis à toto temperamento similarē, virulento donatum contagio. Morbus equidem est, quoniam quandocunq; corpus humanum eo afficiatur, præternaturam semper viuit, nec pridē ipsum intelligi potest lue gallica affectum iri, quin simul atque semel tale factum videatur; Affectionem verò hāc non naturalem, vt non similibus semper notis com pertam nobis, ita non facilè fuit primis superioris sęculi medicis ipsam intelligere, sed in contrarias ferè omnibus sententias abeuntibus euenit, vt de luis gallicę quidditate diuersa scripserint, & varia. Nos autem qui ipsorum quidem beneficio adiuti, altius rem tamen postea sumus cōtemplati, vel ex quo nouerimus semper, eam (vtiq; similarem primo, dissimilarem verò secundo) non vnius, vel alterius determinatæ qualitatis errore se se spectabilem reddere, sed indifferenter omnium primarū, secūdarum, & aliarum quarumvis, si adsint, vt manifestum est; merito eam non euidentem iudicandam esse censemus, sed mauis occultam atque latentem, attamen referendam, ob eius virulentiam, ac prauos, inordinatosq; mores, in totum ipsum vniuersi corporis temperamentū, quod sanè quandocumque sit læsum, ita sibi olim bene se habenti dissimile est, vt quasi venenum illi dissimile est, veluti contra bene se habenti, ferè vt alimentum simile est; atque ita dum dissimile, cū sanitati prorsus inimicum perpetuo, ideo pro qualibet leui occasione

casione multifariam se læsum ostendit, & quamquam non pernitie tanta, quanta venenum verum, tanta nihilominus, quanta sat sit contagio; hoc est licet necem repentim cum veneno inferre non valeat, valeat saltem sese promptè per contactum vaporibus alteri communicare.

Ex his autem Medico prudenti, & docto mirari nequaquam licet, cur gallicã luem virulento duntaxat contractam contagio, tam multa, tam varia, tam demũ praua, atque pertinacia sequantur mala, quæ tum morbi, tum simptomatis, vel horum causæ rationem habent manifestam; posteaquam tunc corporis temperamentum non caloris, frigorisvè, aut alterius solum determinatæ qualitatis excessu, vt dictum est, à recto deuium est, sed quod totius sui ipsius proprium armonicum concentum amisit, vnde vel quauis etiam leui ægrotantis habilitate, omnem similarem affectionem primũ representare aptum est, verum secundo etiam dissimilarem, quatenus ex similari coctionis opus deprauatur (argumentum facit hepar, quod imprimis læsum apparet, vt lęditur etiam cerebrum, in quo notabiles fiunt coctiones) fitq; ideo passim crudorum humorum congeries, ex qua dissimilaris affectio ducit originem. Praua præterea, pertinax, ac mali moris tunc est omnis affectio, tum quia ex causa venenatam sapienti naturam directè quasi vitæ nostræ insidiantem oriatur, & ideo praua, tum quia non ita facilè proprio antidoto emendetur; quinimo longius fomite vario, ac virulen-

rulento, craſſa ſcilicet, atq; tenui cachochimia, pertinaciter conſeruetur,eaq; ob inæqualitatem virus, moribus varijs, & irregularibus prædita.

His ſic ſe habentibus,fac hominem iam gallica affectum lue, vt non adhuc perſeruare tantummodo, ſed ſanare omnino ſit neceſſarium, vtiq; tunc duo in eo ſeſe offerunt procuranda, in quæ,tanquã in præcipuos ſcopos,medicũ opera, & inſtrumenta cuncta dirrigere eſt operæ pretium; videlicet virium conſeruatio, & omnimoda morbi diſſipatio; interquæ cum virium ſeruatio primas teneat, ex quo a natura primum, artis deinceps auxilio, quodcunq; nobis inhærens malum depellatur, fit vt omnium primo inſtrumentum huic aſſequendo operi accommodatum (id autem victus ratio eſt) deligatur, adhibeaturq;, debita nempè tum qualitate,tum quantitate, tum demum opportunitate inſtitutum; vt verò poſtmodum malum ipſum diſſipetur,iure merito inſtrumentum proprium, quo idipſum cõſequatura,ccuratè inquiretur, ex vſuq; erit,ſeruata ſemper qualitate,quantitate, & opportunitate. Sed cum Gallica lues hæc totius humani temperamenti diſcraſſia quędam ſit, perindeq; vitæ dirrectè aduerſa, ferè vt venenum, quæ inquã partibus quidem ſolidis corporis vniuerſi impreſſa, alioqui tamen ex contactu per malignos vapores ipſis primo occurrentibus humoribus communicata,tum ex ſe,ſuoq; impetu longius,fixa,ſtat, tũ humoribus priori loco infectis, & rurſum ex coctrice facultate corrupta, eadem ab originę prædi

tis virulentia, seruatur, & durat; sanè verum erit, quod in hac ipsa aboléda luc,duo a nobis necessario præstanda sint; Quorum quidem vnum est, similarem totius temperamenti discrasiam proprio contrario corrigere, & emendare; Alterum verò est, fomitem illius nempè virulentos congestos humores tòllere,pænitusq; demolliri; ita enim quæuis morbi radix, cum morbo ipso dissipatura certò est. Vnde licet in morbis ex toto ortis temperamento, methodus sanationis artificiosa ferè nulla videatur,vt bene nouit Gal. 13. Metho. c. 6. adhuc tamen hic saltem ea adhibenda, qua fomes mali primum, demum ipsum malum depellatur; quod si vtrumq; simul eodem instrumento assequi posset, optimè sine dubio actum censeretur, sin secus, á priori exordiendum, euacuandaq; apposito instrumento cachochimia est, deinceps non arte, sed certa experientia inuentum antidotum ipsi discrassię contrarium administrandum. Quare quãquam interdum patet aliquos, vel sola generosa prauorum succorum expurgatione,a contracta lue sanari, quod nondum forsam in eis partibus solidis virus sit impressum, vel saltem a non paucis sanari simptomatibus, vt puta eorum sublato fomite,nempe cachochimia, vt plurimum tamen quoniam summa est virulentis vaporis actiuitas, ideo post purgationem idoneam, ad antidotum experimento repertum confugiendum est, quod vtiq; antidotum non vnum, sed multiplex esse videtur, quando Hydargirũ apud nos opportunè ad-

hibitum

hibitum luē veneream optimè ſanet; Rurſum Sarzaperilla, poſt reliqua alijs regionibus propria, idem commode præſtet; Sed prçcæteris lignum Guaiacan, quod Sanctum vulgus appellat; Attamen ne omnia hæc per ſe,& dirrectè, an mauis ex his,vnum per ſe, & reliqua ex accidenti agant, non auderem determinare, quia vt luis venereæ diſcraſsia adamuſſim mihi cū peritioribus ignota, & occulta eſt, ita adamuſsim illi aduerſum antidotū, & prçciſe dirrectum,vel indirrectū,nec vſu,nec ratione cognitū eſt. Quare reliquis poſtpoſitis,de ligno Guaiacan,Sanctovè ex inſtituto ſolū verba facturi, vt pſeudolignū aduerſariorū pænitus excludamus,videndū nobis eſt primū quale illud,quantum, & quam opportunè ſanitatis aſſequendæ gratia ſit ægrotanti adminiſtrandum, vt contra appareat pſeudolignum aduerſariorum nuſquam ab ægris, eadem qualitate, & quantitate ſuſtineri poſſe, quin imo neq; vnquam illud eadem poſſe opportunitate ferri. Itaq; lignum Sanctum noſtrum, quod dicunt Guaiacan,ex communi omnium conſenſu,tum lungo, veriſsimoq; apud nos, tum apud Americos experimento confirmato, nō morbo gallico ſolum propriè,& certò aduerſatur, (niſi fortè ille iam pridem fixus, habituatuſq; ſit, quoniam tunc ſanari ille nullo poteſt ingenio) ſed adhuc malis innumeris ex frigiditate,& humiditate oriundis euidentē præſtat medicinā.Cæterū, vt opus ſuum valētius peragat, per elixationē, vel decoctionē ægris adminiſtrandū eſt, quibus ſi

lue gallica laborauerint, duo per manifestam experientiam pręstat; Primum enim quia occulta proprietate familiarissimum est humano temperamento, estq; perinde inimicissimum lui venereę, tanquam humani temperamenti crudelissimo hosti, ita ægrotanti fauet, vt pristinæ integritati illum omnino restituat. Secundo cum manifestis præditum sit qualitatibus, nempè calore, & siccitate proportionata, ad quam sequitur amaritudo cum subacredine, vt subinde vim habeat attenuãdi, detergendiq; cachochimiam, qua lõgius fouetur virus, luesq; altius fixa conseruatur, vt iam pridem aptè disposita, vijsq; apertis omnibus existentibus, per secessum, per vrinam, atq; sudores, illa facilius expurgetur. Et lignum Sanctum quoniam tale est, tantaq; suis viribus præstat, propterea præstantissimum est gallicæ luis medicamentum, quod merito omnibus eadem afflictis lue sanitatis assequẽdæ gratia a Medicis pręscribitur. Neq; credendum illis est, qui solis manifestis qualitatibus tale lignum ad salutem agere opinantur, adeo quod cuiusuis calidi, sicciq; ligni, insuper & attenuanti, detergentiq; qualitate donati, decoctũ, vt puta Ebeni, Buxi, Quercus, & Iuniperi, dummodo insimul tenuissima uiuendi ratio adhibeatur, vt fit, luem hanc absumere, sanareq; posse censendum videatur; quoniam hos iam satis, superq; conuicerit experimentum, ex quo compertum sit euidenter, nec certam, nec tutam hanc medendi methodum esse, quia probatum sit a multis doctisq;

uiris

uiris ex longa quidem inedia (exiccantium quorum vis accedente vsu) mitescere necessario morbos, simptomata vè luis vt plurimum omnia, absumpto scilicet eorum pabulo, quod cachochimia erat; luem autem ipsam neutiquam sufficienter subripi, sed eam remanere, excitaturam semper omnia immaniora, quare omnino præter qualitates manifestas, in ipso simpathiam cum temperamento hominis, & antipathiam cum natura luis, ponere est operę prætium.

Post hanc autem ligni Guaiacan, Sanctivè medicam qualitatem, vt ægrotantibus ex arte, & vtiliter præscribatur, certa eiusdem quantitas etiam obseruanda est; quippe vt non omnis quantitas ad victoriam sat est, ita eiusdem excessum aliquando timere debemus; Verumtamen quamuis Consaluus in ipsis Americis degens, vbi recentissimum cuilibet concessum lignum est, variam illius præscriptã fuisse quantitatem referat, quod vel præstantia forsan ligni varia, vel antiquioris, deteriorisvè morbi occasione, iure faciendum erat, attamen apud nos præsertim Europeos, vt plurimum, quamquam lignum raro recens peruenit, & morbus varius est, ad pellendũ, extirpandumq; eum, idipsum præ alijs optimum, scriptores ferè omnes, vnius libræ ponderis, libris duodecim aquæ puræ, elixandum, decoquendumq; volũt, quousque totius ponderis medietas absumatur. Et si ego adhuc, post ligni præstantiam, tum uirium, tum morbi rationem habendam summopere putem, & inde iustam desumen-

dam menſuram eſſe non temerè cenſeam. Veluti adhuc etiam dum alia mala, atque ſimptho mata externa, vel interna contingant, quibus caliditate, ſiccitateq; ligni occurrendum ex arte fuerit, tum maior, tum minor ipſius ligni copia tuto per medici prudentiam adhibenda eſt. Ad hæc quantum ad miniſtrandi ligni opportunitatem ſpectat, certum eſt etiam apud Americos, teſte Conſaluo, non niſi præuia vniuerſi corporis euacuatione (hanc autem ſimplicibus non paucis aliàs ſibi procurabant Americi) illud vtiliter adminiſtrari, quinimo adhuc inter ipſum adminiſtrandum, per certa dierũ interualla, rurſum nouam purgationem propinari, quod hac ratione ſenſim cachochimia diſponatur, ſenſimq; ſummo naturæ leuamine expellatur, vt tandem malũ, totius nempe temperamenti diſcraſſia, citius atque perfectius ſuperetur. Et hac ſanè methodo intercurandam Gallicam luem inſtituenda ligni adminiſtratio eſt, quoniam ſi præter eam nouus alius morbus, nouumvè ſimptoma àliquando accedat, quod propriam curationem expoſcat, tunc forte alia omnino habenda ratio eſt; & præſertim ſi calida, ſiccaq; intemperies alicubi partiũ vrgeat, quam ex ligni vſu, maximo egri detrimẽto, augeri poſſe ſuſpicio ſit; tunc certè ne quidquam præter rationem eueniat, vt eueniſſe ſæpiſſime lignum empiricè adminiſtrantibus certum eſt, intemperies ipſa calida, ſiccaq; nimis, immo & fomes eius, hoc eſt cachochimus ſuccus, ſi adderit, vel primum abolendus, vel in meliorem modum ille

pro-

proprijs medicamentis cum morbo redigẽdus est. Neque audiendi sunt, qui cum Alphonso Ferro lignum temperatum esse contendunt, ideoq; refrigerare, quoties refrigerio opus fuerit, calefacere verò tantummodo, quando caliditas desideretur; nisi eo fortasse sensu talia dixisse velimus, quo putent lignum tale meritò censendum, cum adeo hominis temperamento ex æquo respondeat, faueatque; vt perindè illo per lignum suæ integritati restituto, omnia tandem mala calida, vel frigida, quempiam lue affectum Gallica consequentia, prorsus esse desinant. Etenim impossibile est rem sua natura amaram, atque subacrem esse temperatam; posteaquam etiam euidentissimos eius effectus, tum calidos, tum siccos sine fallacia obseruemus. Nec quæso dicant, aut per maiorem, minoremvè inter elixandum consumptionem decoctum ligni tunc pro necessitate calidius, sicciusq; redditum, vt ægrotanti citra noxam satisfaciat, aut saltem inter elixandum, herbis aliquot refrigerantibus quomodolibet ipsum rectificandum, modificandumvè, vt tunc ægro vtiliter, & ex arte administretur. Quoniam etsi verum sit, per variam elixationis consumptionem, decoctum ipsum minus, magisvè calidũ fieri, interea attamen operæpretium est ipsum proportionatam, & ad abolendam, superandamq; luẽ, vndè tanta, tamque miranda euenire simptomata, & mala dicebamus, longo apud Americanos, & Europeos experimento, obseruatam habere agendi vim, ipsi scilicet ex ligno ope ignis impressam,

quam sanè habet, tum si post debitam, expertamq; coctura m, ipsa aderit ligni præstantia, quæ ex eius natiuo solo primum, demum ex nouitate eiusdem prouenit, tum si pro morbi malitia, & antiquitate, conueniens eiusdem ligni mensura ex vsu fuerit, quod ex scriptis Cōsalui, inter Americos, & ex Doctorum medicorum scriptis, inter Europeos videre licet; aliàs aut nulla talis desiderata virtus imprimitur, aut potius vi ignis absumitur. & hinc cum raro decoctum æque respondeat maiori, minorivè optatæ refrigerationi, vel calefactioni, iure nusquam sola maior, minorvè elixationis consumptio simpliciter ipsi calidiori, frigidiorivè malo pellendo satisfacit. Ad hæc quod de alterantibus ipsi ligno permiscendis asserunt omnes aduersus vsum antiquum in Americis; & si nostrorum temporum medicis nihil actum esse persuasum videatur, nisi quidquam ex qualibet mundi parte delatum suis medicamentis semper addant; vanum nihilominus vt plurimum esse certum putamus ligni permixti vsum, nisi in decoctionis fine quidquam superaddendum imperemus, quod citra alterationem, eam gustui iucundiorem, & gratiorem reddat, vt saccharum, mel, vel aliud simile; Namque præter hæc, si quis cum eo simplicium medicamentorum sarcinā incoquere iubeat, eius necessario vim, & efficaciam ita obtundet, vt optatus minimè succedat effectus, tum quia semper si plura in vnum mixta elixentur, ferè tertium quid caloris ope resultat, quod aliud prorsus habet temperamentum ab illo vnius eorum sim-

simpliciter varium, vndè si lignum à toto agit temperamento,vt dictum est,quomodo lignum per elixationem aliena miscella turbatum,alteratumvè,integras ad agendum vires possidebit? tum quia licet sit possibile ligni vires proprias cum multis ita conuenire, vt illis lignum adiunctum, ad agendum multo validius fiat, quod tamen nos hæ ligni vires lateant,nec nisi seorsim illarum effectus experimento, & obseruatione comprobati sint, impossibile est ideo illis certam plurium miscibilium decernere simpathiam,vel antipatiam, ita vt si in vnam,eamdemq; compositionẽ cõcurrant, se se mutuo iuuent, atque corroborent,vel contra perimant,atque peruertant,quare non bene lignum cum omnibus conuenit, (excipio semper aquam puram)præsertim, quod vt plurimum obseruamus nostrorum Medicorum curationes vanas esse prorsus,& apparẽtes; quippè egros suo multifariam permixto ligno illudant potius quam persanent.

Atq; his ita premissis, iam tempus est examinemus, non quid maleficæ pseudoligni obseruationes a nobis partim, & a viris doctissimis partim factæ, omnino præter rationem, & casu contigerint, aut mauis necessario,& consentaneè;vt idem ideo pseudolignum pernitiosum,pessimum,& pænitus abolendum habendum sit; Demum verò contra, an eiusdem pseudoligni obseruationes, quibus aduersarij tantopere exultãt,& gloriantur, quibus inquam ipsi verè morbo gallico laborantes non paucos pristine redditos sanitati contendunt, an scilicet secundũ

ratio-

rationem esse potuerint, nec ne, vt idẽ merito pseudolignum tanquam verum lignum Sanctum intercurandum iustissimè recipiendũ sit. Profectò quantum ad nostras obseruationes spectat, certi sumus in eis nullos fuisse commissos errores; Quoniã primum ægris tale malum inesse prudenter creditum fuit, taliaq; tum interna, tum externa illi fuisse annexa simptomata, cui, ac quibus ligni medicamentum existimaretur necessarium, quamobrem iure lignum ipsum, vt antea multum innoxiè præscribebatur, ita deinceps rectè, & vtiliter etiam præscribi posse opinatum est; etsi pseudolignum eius loco per falsam fuerit imposturam administratum; aliàs si iã pridem lignum Sanctum vtile erat, cur postmodum inutile, & noxium idem futurum est? an quantitatis error idipsum tale fecit? atqui nec quantitas consuetam mensuram excesserat, nec demum aliàs experta mensura postposita, maiorem tunc aliam experiri tentatum est. Neq; attamen arguant in ipsa quantitate ideo commissum errorem, quia vel ob ligni nouitatẽ ea tunc nimia fuerit, vel saltem ob calidam ægrorum intemperiem, quæ refrigerantibus erat diligenter emendanda, alterandaq;. Quandoquidem ligni nouitas obesse non poterat, nec detrimentum aliquod patientibus inferre, posteaquam testimonio Consalui in Americis, vbi recẽtissimum habetur lignum, ea nunquam obest, etiam si lignum in maiori, ac summa administretur quantitate, lignũ inquam Insulæ Sancti Ioannis, quod validius, & præstantius estimatum est. Deinde vbi præuia adhibeatur

tur,tum corporis, tum humorum præparatio, non eget lignum correctione, siue quoniam operi eius aliena mixtura aduersatur, vt dictum est, siue quoniam per Consaluum, ea ipsa iuxta Americanorum consuetum, numquam desiderabatur; & certè hæc non ficta, sed verissima putent aduersarij, quoniam minimè simulatè inuenta. Sed fortasse dicent intempestiuè saltem, & præter omnem opportunitatem medicamentum hoc ligni fuisse tunc administratum, perindeq; noxium,& pernitiosum extitisse. At quæso valeant, & sileant, posteaquam præmissa omni tum corporis, tum humorum præparatione, illudmet semper adhibitum fuisse est obseruatum. Insuper neque vllum annexum malum, simptomavè fuerat, quod necessario ligni vsum retardandum indicaret. Et hæc porrò omnia, & sanè maiora semper fuere præmeditata, adeo quod vanum sit aduersarijs, errorem tunc pridem commissum nobis inculcare. Et quod maximè negotium facessit, illud vnum est, quod non semel in vno, sed pluries in multis obseruatio à nobis, virisq; doctis aliquot ex proposito facta est, quemadmodum etiam quilibet, si illi commodè fuerit concessum, euidentissimè poterit experiri. Ergo pseudolignum hoc cum pro ligno vero intercurandum aliquando suppositum fuerit, ea sanè propter ægris damnum intulit, noxamq; peperit; quoniam neutiquam lignum sanctum verum est, sed omnino falsum, pernitiosum, & virulentum.

Restat modo, vt demonstremus salubres aduersariorũ obseruationes omnes vel fictas omninò fuisse, vel casu saltem inter multa per pseudolignum perpe-

tim denuo resurgere,& deterius afficere laborantē? id certè frequenter nostris tēporibus euenit, quibus morbus iste mitior factus, nōnisi per magnā cachochimiam foras erūpit; vt perindè nisi post sūmā artis diligentiam, ægrum iam omninò esse sanatū, demonstrare sit ferè impossibile. Post hæc vltimo restat vnum, quo aduersariorum prætensa experimenta sine difficultate improbantur, nempè quantitas siue mensura, qua aliquando lignum Sanctum verū, puta illud Insulæ sancti Ioānis, quod præ cæteris validius est, administrari consueuit, qua inquam impossibile est hoc pseudolignum ab aduersarijs fuisse administratum, & porrò ob summam, eamq; perniciosam ipsius acrimoniam, per quā inflammat, exurit, tandemq; ledit, atque corrumpit; siquidem tanta quantitate illud præscriberetur, quis vnquam idē sustineret? Neque est, quod hoc ego silogisticis rationibus probare contendam, quando sensu proprio cuilibet experiri sit concessum. Et si fortè dixerint egere correctore; Valeant quæso, posteaquā illud tantæ virulentiæ est, & perniciei, vt quomodolibet ministratū non sustineatur; nisi contingat ægrū tanta frigiditate, humiditateq; præditum iri, quanta obtundendo illi sat esse queat, qualem profectò irreperibilem censeo. Ex his verò consequenter quacumque expectata opportunitate hoc ipsum pseudo lignum ab aduersarijs fuerit administratum, non est credibile ex ratione ægrotis profuisse, veluti contra credibile est ex ratione illis obfuisse quamplurimū. Et commentarij nostri hic finis esto.

FINIS.

Errata per incuriam commissa, & quatenus licuit obseruata, sic corrigito, reliqua emendabit benignissimus Lector.

Facie 4. lin. 21. molliri, moliri. fac. 7. lin. 7. Guaioan, Guaiacan. 13. 16. circonsepti, circunsepti. destillationibus, distillationibus. 15. 11. non quid, nunquid. lin. 29. emisserit, emiserit. 16. 7 tendiosam, tediosam. 18. 5. ognoscentes, agnoscentes. lin. 30. ennarrauit, enarrauit, & vbicũq; duplici, n, fuerit impressum. 20 10. caullo, cauallo. 24. 12. iudear, videar. 27. 30. troncum, truncum. 29. 29. curar, curan. 33. 16. ellici, elici. 39. 11. efficies, effigies. 40. 26. vellit, velit. 44. 3. traddunt, tradunt. lin. 20. habundè, abundè, & vbicunq; cum littera, h, fuerit impressum. lin. 24. ostenstere, ostendere. 45. 25. acurate, accuratè. 46 27. ille, illam. 49. lin 28. obseruationu, obseruationum. 51. 7. ennarraturus; enarratur. 53. 16. nucleum, nucleus. 55. 21 habetiora, hebetiora. 57. 13. calent, callent. lin. 16. enuarrata, enarrata. lin 29. quæ fuerint, quæ apud aduersarios fuerint. 58 13 imbeciliori, imbecilliori. lin. 14. veram, verum esse. 61. 1. initatur, innitatur. lin. 17. substatsifico, substantifico 62. 10. rationẽ, ratione. 63. 29. perfecerit, perfecerint. 64 7. acciddens. accidens. 72 27. nes, nobis. 75. 29. temperamemtũ, temperamentũ. 76. 26. maius, mauis. 78. 27. accidus, acidus. 80. 24. pronuntias, pronuntians. 81. 30. in in, in. 83. 14. poestea, postea. lin 21. rum, tam. 85. 11. summa, summè. lin. 16. accidus, acidus. 88. 12. veluti puta, veluti. lin. 23. accidum, acidum. 89. 12. velle Gal., velle ipse Gal.. 90. 14 sũma, summè. 91. 11. peruenerint, prouenerint. 92. 12. nos quoq;, nos. 93. 4. habetans, hebetans. 96. 10. attrabilari, atrabilari. 97. 27. peruenerint, prouenerint. 100. 6. lignum habeat, lignum pramanibus habeat. lin. 25. acuratum, accuratum. lin. 28. parum, paruum. 101. 18. cæteris partibus, cæteris paribus 102. 27. ellucescat, elucescat. 107. 20. pseuuoligno, pseudoligno 109. 20. atenus, hactenus. 111 8. prestigio, prastigijs. 114 16. gariunt garriunt. 117. 27. vele, velle. 118. 27. Theph. Theoph. 126 6. munere munera. poluere, polluere. 127. 3. similarem. similagem interminatum.